

**PARTICIPAREA
– ELEMENT
CHEIE AL
DEMOCRAȚIEI**

5 Proiecte
de cercetare
în domeniul
electoral

CERCETARE
INSTRUIRE
ÎNCREDERE
DEMOCRAȚIE
EDUCAȚIE

PARTICIPAREA – ELEMENT CHEIE AL DEMOCRAȚIEI

5

Proiecte
de cercetare în
domeniul electoral

Stimați cititori și cititoare,

În anul 2019, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) a oferit, pentru prima dată, burse de cercetare tinerilor care și-au propus să studieze în mod aprofundat anumite subiecte electorale.

Publicația pe care o țineți în mână este rezultatul muncii unui grup de cercetători de la Universitatea de Stat din Moldova¹ și Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”² care, fiind îndrumați de către mentorii lor, au realizat pe parcursul anului cinci proiecte de cercetare în domeniul electoral. Tinerii cercetători au căutat răspunsuri și au identificat soluții la întrebări ce țin de participare la alegeri, incluziune electorală și drepturi egale pentru toți.

Concluziile proiectelor de cercetare au fost prezentate în cadrul celei de-a III-a ediții a Conferinței „CICDE Open Talks” desfășurată în noiembrie 2019 la Chișinău cu genericul „*Participarea – element cheie al democrației*”.

Credem cu tărie că „*Democrația se învață!*”, iar tinerii și tinerele din Republica Moldova pot și trebuie să se implice activ în viața social-politică a țării, inclusiv în procesul electoral, în una sau mai multe calități /dimensiuni: alegător, candidat, observator, funcționar electoral. Noi, cei de la Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral vom continua să le oferim suport prin activități de

Informare
Educare
Motivare
Instruire

Apariția acestei publicații a fost posibilă grație suportului acordat de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD Moldova) prin proiectul „Consolidarea democrației în Moldova prin alegeri incluzive și transparente”.

Pentru a participa în proiectele CICDE accesați pagina noastră din Facebook <https://www.facebook.com/CICDE/> și pagina web oficială: www.cicde.md.

**Cu drag,
Echipa CICDE**

---

¹ Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative (FRISPA)

² Facultatea de Istorie și Geografie și Facultatea de Psihologie și Psihopedagogie Specială

CUPRINS GENERAL

Mihaela BORCOI

Tinerii și politica între dilema de participare sau absenteism..... 5

Nicolae CEAPCHI

Referendumul – instrument al democrației participative 31

Tatiana MATRAN

Accesibilitatea în procesul electoral..... 75

Maria VATAMAN

Influența sistemului electoral mixt asupra antrenării tinerilor din Republica Moldova în politică 105

Victor SOLOMON

Rolul organizațiilor societății civile în creșterea gradului de educație civică și participare electorală a cetățenilor 145

Tinerii din Republica Moldova între dilema de participare sau absenteism politic

AUTOR:

Mihaela BORCOI,

Studentă la studii
de masterat, anul I Universitatea de
Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Programul Analiză
și Consiliere Politică

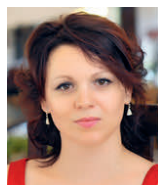
COORDONATOR
DE CERCETARE:

Natalia PUTINĂ,

Doctor în științe politice,
Lector universitar

Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Cuprins

Introducere.....	7
Participarea politică a tinerilor în alegerile parlamentare din 24 februarie 2019	8
Nivelul de reprezentare a tinerilor în cadrul autorităților publice	12
Rata de participare a tinerilor în cadrul alegerilor naționale versus cota de reprezentare a tinerilor în profilul demografic al Republicii Moldova.....	14
Participarea politică a tinerilor din Republica Moldova (studiu sociologic).....	17
Concluzii și recomandări.....	27
Bibliografie.....	29

INTRODUCERE

În prezent tinerii, drept parte integrantă a populației globului pământesc, constituie 1,8 miliarde, reprezentând, totodată și cea mai vastă generație de tineri din istoria omenirii. Dat fiind structura populației, este evident că dezvoltarea globală și prosperitatea viitoarelor generații sunt direct condiționate de combaterea și soluționarea problemelor actuale cu care se confruntă populația tânără. Participarea tinerilor reprezintă o strategie esențială pentru asigurarea integrării optime a tinerilor în procesul decizional. În Republica Moldova numărul populației stabile este de 3547,5 mii persoane, dintre care 1149,6 mii sunt tineri cu vârsta cuprinsă între 14-34 ani.

Scopul studiului. Ținând cont de faptul că în Republica Moldova democrația este relativ tânără și fragilă, comportamentul politic și civic al noii generații este un element important de studiat. Nivelul scăzut de participare politică și civică în rândul tinerilor la ultimile scrutine electorale reprezintă un motiv de îngrijorare, dar în același timp trezește multe semne de întrebare. Astfel, în alegerile parlamentare din 2014 au participat 28,82% tineri cu vârsta cuprinsă între 18-35 ani, iar în alegerile prezidențiale 2016 au participat 36,57% persoane cu vârsta cuprinsă între 18-40 ani. Iată de ce în prezentul studiu ne-am propus să analizăm și să evaluăm dimensiunea de participare politică și civică a tinerilor, cauzele absenteismului politic și electoral în rândul tinerei generații dar și identificarea unor recomandări și soluții care să asigure și să motiveze tinerii să devină mai activi. Pentru realizarea scopului propus ne-am trasat următoarele **obiective**:

- ✓ analiza nivelului de participare și reprezentare al tinerilor în parlament și în cadrul autorităților publice locale;
- ✓ analiza ratei de participare a tinerilor în alegeri versus cota de reprezentare a tinerilor în profilul demografic al Republicii Moldova ;
- ✓ analiza participării politice a tinerilor din Republica Moldova;
- ✓ identificarea unor recomandări pentru creșterea gradului de participare politică și activism civic în rândul tinerilor.

Valoarea cercetării rezidă în faptul că în Republica Moldova tematica unui astfel de studiu constituie un subiect al analizei științifice, precum și o abordare practică și aplicativă.

Design-ul metodologic al studiului. În cadrul studiului a fost utilizată atât abordarea teoretică, cât și practică. Astfel, *metoda behavioristă* s-a axat pe analiza comportamentului tinerilor din Republica Moldova în procese și activități social-politice, mai exact prin analiza dimensiunii de participare a tinerilor în alegeri și în cadrul funcțiilor electivă. De asemenea, s-a pus accent pe analiza datelor statistice existente, pentru a contura cât mai clar care este situația reală a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-35 ani.

De asemenea, a fost realizat un sondaj de opinie în rândul tinerilor, la care au participat **231 de tineri** cu vârsta cuprinsă între **18-25 ani**, cea mai pasivă categorie de vârstă. Ne-am dorit prin intermediul sondajului să aflăm care este opinia tinerilor față de domeniul politic la modul general, cât de importantă este pentru ei politica din perspectiva civică, dar și nemijlocit - dacă participă sau nu în calitate de alegători la scrutine, cât de activ se implică, care sunt cauzele care îi determină să nu își exercite drepturile de vot pentru cei care se declară absenteiști și ce percepții au față de politicieni și guvernare.

PARTICIPAREA POLITICĂ A TINERILOR ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN 24 FEBRUARIE 2019

Pornind de la faptul că este important ca tinerii să participe în viața politică, deoarece ei sunt cei care pot promova un nou stil de a face politică, în contextul în care, uneori, politica în percepția cvasi-unanimă este una negativă. De asemenea, tinerii contribuie la modernizarea societății. Ei sunt forța motrice într-o societate, capabili să genereze și să ofere soluții și recomandări eficiente. Respectiv, prin participarea politică a tinerilor se pot înregistra schimbări semnificative în dezvoltarea unei societăți prospere și moderne.

La etapa actuală, în Republica Moldova identificăm o rată de reprezentare politică scăzută. Conform rezultatelor alegerilor parlamentare din 2014, din numărul total de 101 mandate, doar trei au fost ocupate de tineri până la vârsta de 30 ani. Odată cu modificarea Legii cu privire la tineret din 2016 și deplasarea limitei de vârstă pentru persoanele tinere de la 30 la 35 ani, cota de reprezentare a tinerilor a crescut de la 3% la 10%.

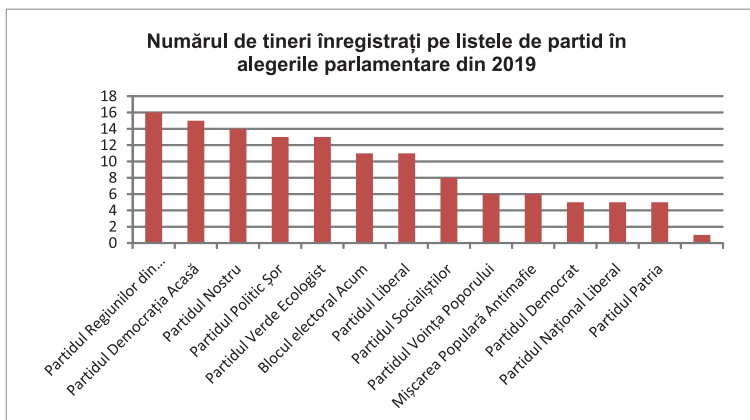
În 2018, tinerii cu vârsta cuprinsă între 14 și 35 ani reprezintă 34% din populația stabilă, iar tinerii cu drept de vot constituie cca 30 % din populație. Însă, identificăm faptul că în listele partidelor pe circumscripția națională la alegerile parlamentare din 2019 tinerii au constituit mai puțin de 30% din membrii fracțiunilor, iar o

treime din ei sunt la limită de vârstă. De asemenea, nici primele 15 poziții de pe liste nu sunt reprezentate de tineri, iar unele fracțiuni nu au inclus deloc tineri pe poziții de top.

Este important de a menționa că la începutul anului 2018 au fost adoptate măsuri pozitive cu privire la numărul de tineri din cadrul partidelor aleși efectiv la alegerile parlamentare sau locale. Aceste politici au avut rolul de a promova tinerii pe listele electorale, însă impactul acestora diferă de la un partid la altul.

Analizând numărul de tineri de pe listele partidelor politice, înregistrate la Comisia Electorală Centrală, care au candidat la funcția de deputat, identificăm că cei mai mulți tineri înregistrați pe listele de partid au fost în:

- **Partidul Regiunilor din Moldova** – 16 tineri
- **Partidul Democrația Acasă** – 15 tineri
- **Partidul Nostru** – 14 tineri,
- **Partidul Politic Șor** – 13 tineri
- **Partidul Verde Ecologist** – 13 tineri
- **Blocul Electoral Acum și Partidul Liberal** – 11 tineri
- **Partidul Socialiștilor** – 8 tineri
- **Partidul Voința Poporului și Mișcarea Populară Antimafie** – câte 6 tineri
- **Partidul Democrat, Partidul Național Liberal și Partidul Patria** – 5 candidați tineri,
- **Mișcarea Profesioniștilor Speranța** – Надежда doar 1 candidat electoral tânăr.

Figura 1. Elaborat de autor în baza datelor preluate de pe cec.md

Analiza acestor date ne determină să facem concluzia că partidele noi, slab instituționalizate au tendința de a recruta și promova mai intens candidați electorali tineri pe listele sale de partid, în raport cu partidele care sunt populare, cu experiență politică bogată, atât din opoziție, cât și cu experiență de guvernare.

În contextul alegerilor parlamentare din 2019, în care listele pentru votul proporțional puteau să conțină până la 54 de membri, iar poziția membrului de partid pe listele electorale este importantă pentru a accede în parlament, este oportun de a analiza numărul tinerilor promovați pe primele poziții. Dintre partidele politice, care au participat la scrutin cei mai mulți tineri în primele poziții se regăsesc pe listele Partidului Liberal și Partidul Politic Democrația Acasă. Respectiv, celelalte partide au mai puțini sau chiar nici un candidat tânăr în primele 15 poziții. ¹ (Tab.1)

Tabelul 1. Numărul de candidați tineri în primele 15 poziții pe circumscripția națională

Partid	Numărul de candidați tineri
Partidul Democrat din Moldova	0
Blocul Electoral ACUM	4
Partidul Comuniștilor	1
Partidul Socialiștilor	0
Partidul Politic Șor	4
Mișcarea Populară Antimafie	1
Partidul Nostru	2
Partidul Național Liberal	2
Partidul Voința Poporului	1
Partidul Regiunilor din Moldova	2
Partidul Politic Democrația Acasă	5
Mișcarea Profesioniștilor Speranța- Nadejda	1
Partidul Politic Patria	1
Partidul Verde Ecologist	3
Partidul Liberal	5

¹ Consiliul Național al Tineretului din Moldova. Infografic. Incluziunea tinerilor în procesul electoral din cadrul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, <https://www.cntm.md/ro/news/infografic-incluziunea-tinerilor-%C3%AEn-procesul-electoral-din-cadrul-alegerilor-parlamentare-din>

În urma rezultatelor scrutinului din 24 februarie, 16 tineri au acces în parlament, obținând cca 22 % din mandatele disponibile pe circumscripția uninominală și 10 % din mandatele disponibile pe circumscripția națională. Analizând acești indicatori, putem observa că tinerii au jucat un rol important în rezultatele alegerilor, astfel partidele ar trebui să investească și să-și susțină mai mult tinerii și aripile de tineret.

După cum menționam anterior, este foarte important ca tinerii să fie poziționați pe primele poziții în cadrul listelor electorale, astfel rata de promovare este mai mare. Astfel, cei mai mulți tineri deputați tineri în noul parlament sunt membri ai Blocului Electoral ACUM și Partidul Socialiștilor din Republica Moldova care au promovat **10 tineri și respectiv 9 tineri**. Dintre aceștia **12 au obținut mandate în parlament**: 6 din partea blocului ACUM și 6 din partea PSRM, 8 dintre ei fiind aleși pe circumscripția națională.² În această ordine de idei menționăm că, doar un tânăr deputat are Partidul Democrat și 3 tineri deputați, sunt membri ai Partidul Politic Șor. Însă, nici un candidat independent din cei 3 deputați nu au vârsta mai mică de 35 ani.

Comparativ cu vechiul parlament, **numărul de tineri deputați a crescut de la 10 la 16**. Însă, ținând cont de faptul că 5 din cei 16 deputați vor depăși vârsta de 35 ani anul viitor, în următorii trei ani, doar 11 deputați tineri vom avea în legislativ. Astfel, Partidul Socialiștilor din Republica Moldova în 2020 va avea doar 2 deputați tineri care nu au depășit vârsta de 35 ani, Partidul Democrat – nici unul, iar Blocul ACUM și Partidul Politic Șor se vor menține cu 6 și respectiv 3 deputați tineri. Astfel, cei mai tineri politicieni în noul parlament sunt membri ai blocului ACUM, cu vârsta medie de 30 de ani, iar cel mai tânăr deputat, membru al aceluiași bloc este Dinu Plângău în vârstă de 24 ani.

Cu toate că numărul tinerilor aleși în parlament este în creștere prioritățile tinerilor nu se regăsesc întotdeauna în programele și discursurile electorale ale partidelor care au intrat în parlament. Cele 4 formațiuni au împreună 8 priorități distincte pentru tineri, însă domeniul sănătății și protecției sociale a tinerilor, cât și domeniul participării și activismului civic au fost ignorate. Astfel, rămâne de responsabilitatea tinerilor deputați să preia inițiativa și să reprezinte interesele tinerilor în noul legislativ.

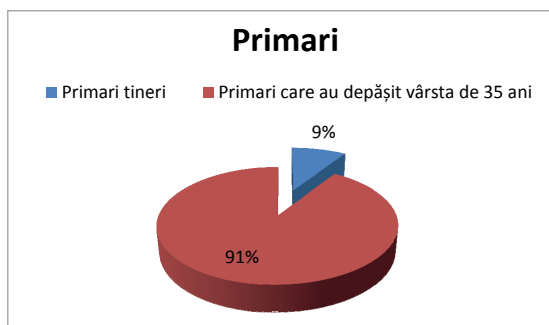
² Consiliul Național al Tineretului din Moldova. Tinerii în cea de-a X-a legislatură a parlamentului Republicii Moldova

NIVELUL DE REPREZENTARE A TINERILOR ÎN CADRUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE

Promovarea participării tinerilor la procesele decizionale este esențială atât pentru dezvoltarea sectorului de tineret, dar și pentru ca politicile și activitățile de tineret să fie prietenoase și accesibile pentru toate grupele de tineri. Potrivit Codului Electoral tinerii se pot implica în structurile administrative în rol de primar sau consilier. Însă, în pofida acțiunilor întreprinse pentru a asigura participarea tinerilor inclusiv și cei cu oportunități reduse, **practica a demonstrat că nu este suficient de a se asigura un cadru legal favorabil tinerilor, dar este nevoie și de informarea și ghidarea tinerilor** pentru ca ei să fie reprezentanți în cadrul funcțiilor publice.

Conform Codului Electoral, primarii pot fi aleși cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 25 ani.³ În alegerile locale din 2015 în primul tur din numărul total de 4 393 candidați, doar 6,8 %, adică cca 276 de tineri au fost înaintați pe listele electorale, iar datele furnizate de Comisia Electorală Centrală arată că doar 3,34% au devenit primari. În Republica Moldova din numărul total de 898 primari, doar 82 nu au depășit vârsta de 35 de ani, ceea ce denotă că doar 9% sunt tineri. Cei mai tineri primari în vârstă de 25 de ani aleși în turul I sunt Iurcu Andrei, Malai Nicoleta, Popescu Vasile, Prunici Ion.⁴

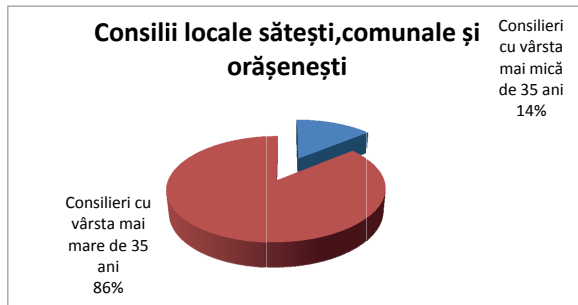
Existența unei limite inferioare de vârstă (25 ani) pentru alegere explică parțial subreprezentarea tinerilor, prin faptul că o bună parte a grupului social nu are încă dreptul de a fi ales. O explicație completă ar trebui să aibă în vedere procedurile de selecție și promovare din cadrul partidelor politice, principalele vehicule ale reprezentării. Acestea însă sunt foarte opace și nu oferă date și informații relevante despre structura demografică a activelor de partid, modul în care se face selecția internă a cadrelor și mecanismele de reprezentare a tinerilor.

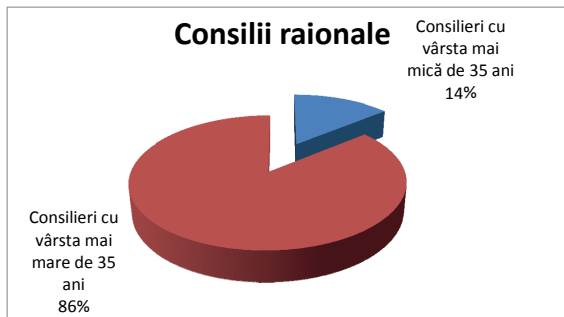
³ Codul electoral, articolul 124, aln. 2

⁴ Petrov A., Ciurea I., Indexul de tineret 2015 Republica Moldova, p. 12

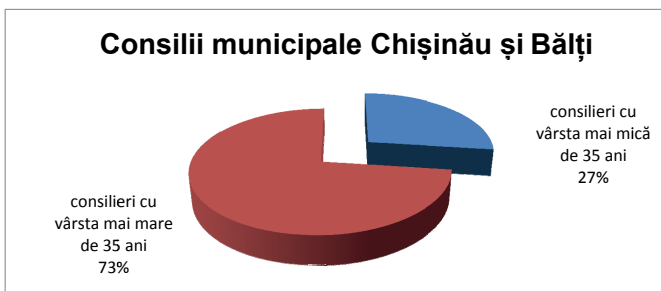
În urma analizelor datelor ce se referă la implicarea tinerilor în consilii, deasemena, deducem un nivel scăzut de participare. Astfel, în consiile sătești, comunale și orășenești sunt 10 564 de consilieri, însă doar 1535 sunt tineri, ceea ce reprezintă cca 14%⁵.

În consiliile raionale din întreaga republică sunt 1030 consilieri, iar din numărul total, doar 142 sunt persoane care nu au depășit vârsta de 35 ani. Respectiv, ca și în cazul consilierilor din sate, comune și orașe, numărul de tineri constituie 14%.

O rată mai înaltă de reprezentare a tinerilor în consilii, o identificăm în Consiliile Municipale din Chișinău și Bălți. În Consiliul Municipal din Chișinău sunt 51 de consilieri, iar cel din Bălți e constituit din 35. Respectiv, din totalul de 86 consilieri, 23 sunt tineri, în puncte procentuale – 27%.

⁵ Denis Zacon. Studiu. Nivelul de implicare a tinerilor în procesul decizional și în cadrul organelor electiv

Din datele prezentate anterior privind numărul tinerilor care fac parte din consilii sau ocupă funcția de primar, deducem o participare relativ scăzută. Acest lucru se datorează faptului că tinerii la nivel local nu sunt suficient de activi și implicați. Pentru asigurarea participării tinerilor în toate procesele decizionale, asigurarea unui cadru legal permisiv pentru tineri nu este suficient, fiind necesară o abordare pro-activă în instruirea, capacitatea și ghidarea tinerilor pentru asigurarea unei reprezentări suficiente în funcțiile publice electivă. Doar prin implicarea tinerilor în alegeri, prin înaintarea propriilor candidaturi, tinerii pot participa activ și pot influența politicile de tineret.

RATA DE PARTICIPARE A TINERILOR ÎN CADRUL ALEGERILOR NAȚIONALE VERSUS COTA DE REPREZENTARE A TINERILOR ÎN PROFILUL DEMOGRAFIC AL REPUBLICII MOLDOVA

Articolul 38 din Constituția Republicii Moldova prevede dreptul la vot de la vârsta de 18 ani, inclusiv pentru cei care împlinesc 18 ani în ziua alegerilor. În același timp, datele furnizate de CEC prezintă tinerii ca fiind cel mai pasiv grup de vârstă în cadrul alegerilor. În acest context, vom analiza în continuare rata de participare a tinerilor la vot în alegerile parlamentare din 2014, alegerile prezidențiale din 2016 și alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 și îl vom compara cu numărul total de tineri din Republica Moldova.

Potrivit datelor furnizate de Comisia Electorală Centrală, la alegerile parlamentare din 5 decembrie 2014 au participat la vot cca 28,82% tineri cu vârsta cuprinsă între 18-35 ani. Astfel, după criteriul de vârstă s-a stabilit că **4,28%** au fost votanți cu vârsta cuprinsă între 18-21 ani și **24,45%** cu vârsta cuprinsă între 21-35 ani. Cifrele indică o participare scăzută comparativ cu rata de participare a adulților, care a constituit peste 70%. Totodată, rata de participare la vot în alegerile parlamentare din 2014 a fost de **57,28%**. Potrivit aceleiași surse, în alegerile pentru funcția de președinte al Republicii Moldova din 30 octombrie 2016 prezența la vot a fost de 1 436 241, adică 49,03%, ceea ce denotă scăderea ratei de participare la vot cu aproximativ 8% comparativ cu numărul de alegători în alegerile parlamentare din 2014. În același timp, faptul că datele ce exprimă participarea tinerilor la vot nu au fost dezagregate, nu ne permite exact să stabilim care este rata de participare a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-35 ani. Potrivit criteriului de vârstă, tinerii cu vârsta cuprinsă între 18-25 au votat în proporție de **10,11%**, iar persoanele în vârstă de 26-40 ani **26,46%**.⁶

⁶ Raport cu privire la rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 30 octombrie 2016

Totuși, comparând cu rezultatele alegerilor din 2014, observăm că a scăzut considerabil numărul alegătorilor sub vârsta de 40 ani, inclusiv și a tinerilor.

Pe 24 februarie 2019 au avut loc alegerile parlamentare care s-au desfășurat după sistemul mixt de vot. Astfel, la alegerile parlamentare în circumscripția națională au participat 1 457 220 alegători, iar în circumscripțiile uninominale 1 441 326 alegători.⁷ Potrivit datelor furnizate de CEC la secțiile de votare au fost arondați 326 422 alegători cu vârsta cuprinsă între 18-25 ani, dintre care la alegeri au participat 123 486. Datele privind rata de participare a tinerilor la vot nu au fost dezagregate, astfel după criteriul de vârstă s-a stabilit că la votare au participat **8,5%** tineri cu vârsta cuprinsă între 18-25 ani și **25,69%** au votat persoanele cu vârsta între 26-40 ani. Astfel, analizând rata de participare a persoanelor cu vârsta cuprinsă între 18-40 ani, menționăm că pe parcursul anilor 2014-2020 este în descreștere. Observăm, însă, creșterea ratei de participare a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-25, care în 2014 depășea 4%, în 2016 atingea 10,11% iar în alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 a constituit 8,5%. În această ordine de idei, vom încerca în continuare să identificăm numărul real de tineri care participă la alegeri din numărul total de tineri din Republica Moldova.

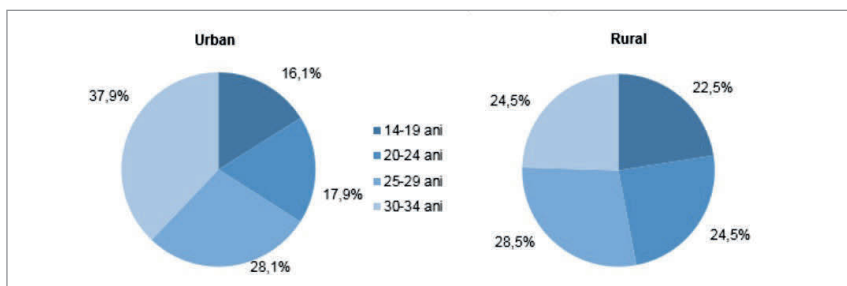
În acest context, potrivit Biroului Național de Statistică, numărul populației stabile al Republicii Moldova la 1 ianuarie 2018 a constituit 3547,5 mii persoane, dintre care 1149,6 mii sunt tineri cu vârsta cuprinsă între 14-34 ani. Generația tinerilor este în descreștere în mod constant. Pe parcursul ultimilor ani putem observa o descreștere a populației cu vârsta de 14-19 ani cu 45,3 mii persoane, ponderea acestei categorii în numărul total al tinerilor s-a micșorat de la 22% în 2014 până la 19,8% în 2018. În același timp, numărul tinerilor în vârstă de 20-24 ani a scăzut cu 61 mii, ponderea s-a micșorat cu 3,3% procentuale, numărul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 25-29 este de asemenea în scădere cu 31 mii și doar tinerii cu vârsta cuprinsă între 30-34 a crescut cu 5,9 puncte procentuale.

Analizând numărul tinerilor pe medii de reședință, observăm că structura pe grupe de vârstă este diferită, modificându-se pe parcursul anilor, și anume: la începutul anului 2014, în mediul rural, cei mai mulți tineri aparțineau grupului de vârstă 20-24 ani (27,2%), iar în mediul urban predominau tinerii cu vârsta de 25-29 ani (33,7%), pe când în anul 2018, în mediul rural 28,5% sunt persoane care au vârsta de 25-29 ani, iar în mediul urban 37,9% (în creștere cu 11 puncte procentuale) reprezintă tinerii de 30-34 ani.⁸

⁷ Raport cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019

⁸ Biroul Național de Statistică. Tinerii în Republica Moldova în anul 2017 <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6086>

Sursa: Biroul Național de Statistică din Moldova

Analizând datele menționate anterior, pasivitatea în rândul tinerilor se datorează și faptului că peste 3-4 mii de tineri pleacă peste hotare la studii anuale, mulți dintre care numai revin acasă. Potrivit estimărilor neoficiale bazate pe bursele oferite de țările gazdă învață peste hotare 135,5 mii de tineri plecați peste hotare la muncă. Astfel, scăderea numărului de studenți se observă și în cadrul participării acestora la vot. Astfel, conform art. 93 alin. (2) din Codul electoral, studenții și elevii cu drept de vot înmatriculați la instituții de învățământ într-o localitate în care nu au înregistrare la domiciliu sau la reședință pot vota la orice secție de votare deschisă în această localitate, fiind înscriși în lista suplimentară, iar la rubrica „Notă” din această listă se indică instituția de învățământ la care aceștia sunt înmatriculați.

În aceste condiții, la alegerile din 30 noiembrie 2014 în baza procedurii descrise mai sus au votat 3 750 de studenți.⁹ În alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 în circumscripția națională au votat 692 de studenți. Observăm o descreștere considerabilă, cauzată în primul rând de faptul că mulți tineri migrează sau/și interesul scăzut față de procesele economice, politice, cât și abordarea critică a tinerilor față de politic, într-ucât faptul că nu există un dialog între ei și politicieni a influențat negativ și a contribuit la scăderea numărului de tineri/studenți de a-și acorda votul în favoarea unui candidat/partid politic.

În acest context, menționăm că numărul de tineri care participă la alegeri este mic, nu doar din considerentul că tinerii sunt indiferenți ci se datorează și fluxului migrațional intens, dar și reducerea numărului de tineri cu vârsta cuprinsă între 18-30 ani.

⁹ Raport cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014

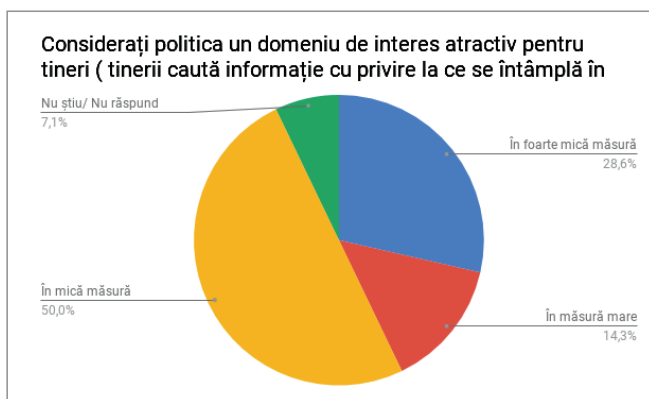
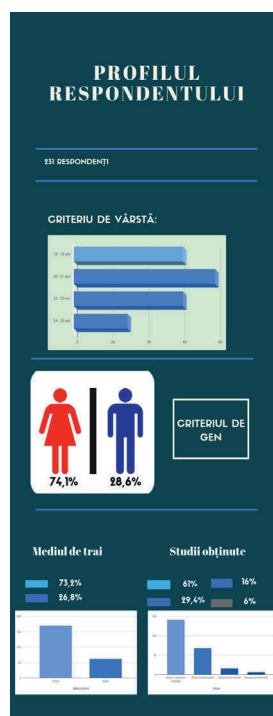
PARTICIPAREA POLITICĂ A TINERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA (studiu sociologic)

Analiza profilului socio-demografic al participanților în cadrul cercetării sociologice

Conform criteriului de vârstă, participanții în cadrul chestionarelor efectuate s-au divizat în următoarele grupe: 18 -19 ani -26,4 %; 20 -21 ani -34,2 %, 22-23 ani – 26,4%; 24 -25 ani -13 %. În total au fost chestionate **231 de persoane**. Este important de specificat faptul că tinerii sunt persoane cu vârsta cuprinsă între 14 și 35 ani, dar în cadrul studiului mi-am propus să analizez rata de participare politică a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18 – 25 ani, întrucât datele statistice arată că acest grup de alegători înregistrează cea mai mică rată de vot și participare.

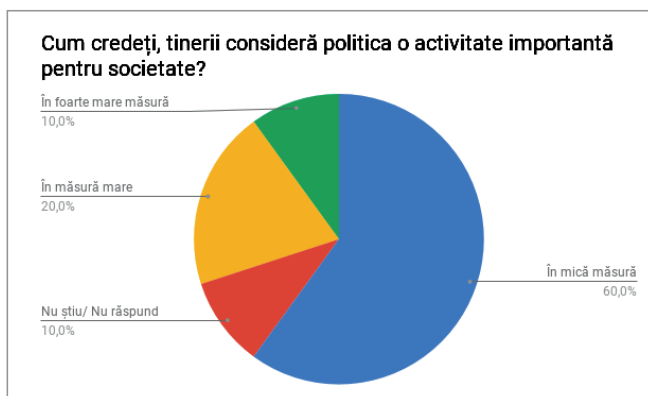
După criteriul de gen au fost chestionați 74,1% femeii și 28,6 bărbați. Printre respondenți 6% au absolvit școli profesionale, 29,4% -studii medii/liceale, 61 % -studii superioare și 16% - studii de master.

În ceea ce privește nivelul de trai 73,2% provin din mediul urban , iar 26,8% din mediul rural. Dar de menționat este faptul că unii dintre respondenți își urmează studiile în orașe sau lucrează, respectiv au viză de reședință temporară.

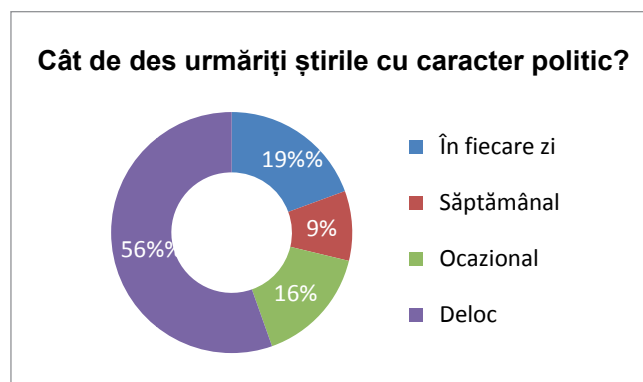
Analiza datelor chestionarelor

De cele mai multe ori, nivelul de participare politică scăzut în rândul tinerilor este argumentat și de faptul că politica nu reprezintă un subiect de interes sporit pentru aceștia. La întrebarea **Cum credeți, tinerii consideră politica o activitate importantă pentru societate ?** 14 tineri consideră că în foarte mare măsură, 95 tineri – în măsură mare, 85 tineri – în măsură mică, 23 tineri – în măsură foarte mică, iar alte 4 persoane au refuzat să răspundă. Este notabilă opinia tinerilor dacă politica este un

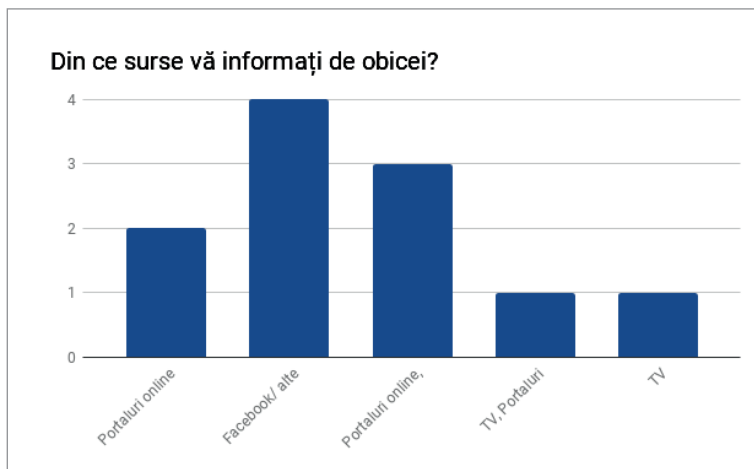
domeniu de interes atractiv pentru ei sau caută informații cu privire la ce se întâmplă în politică. Respectiv, doar 11 tineri din cei chestionați sunt de părere că politica este un domeniu atractiv în foarte mare măsură, 79 tineri – în măsură mare, iar 111 tineri și alți 28 consideră în mică măsură și, respectiv, foarte mică măsură politica – un domeniu de interes pentru ei. Astfel, peste jumătate din respondenți nu văd politica un domeniu atractiv pentru ei, ceea ce demonstrează încă odată interesul scăzut pentru politică.

Această percepție a tinerilor se datorează mai multor cauze. În primul rând, tinerii deseori asociază politica cu un joc murdar și fără scupule, iar faptul că politicienii nu își îndeplinesc promisiunile, fac ca politica să nu fie văzută ca un domeniu de interes atractiv.

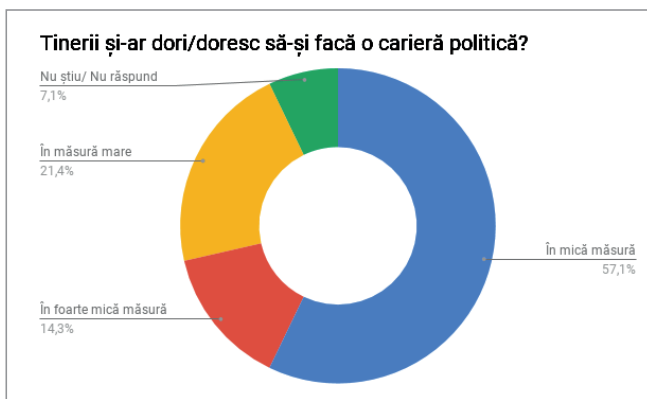
Este relevantă opinia tinerilor vizavi de **cât de des urmăresc știrile cu caracter politic.** Așadar 42 % din tinerii chestionați urmăresc în fiecare zi știrile cu caracter politic, 20,3% săptămânal, 34,2% ocazional iar 3,5 % nu urmăresc deloc.

Reieșind din aceasta, observăm că mai mult de jumătate din tineri chestionați sunt interesați de ceea ce se întâmplă în politică și urmăresc principalele evenimente care au loc. Principala sursă din care se informează tinerii este facebook-ul și alte rețele de socializare (77,9). Pe lângă acestea, alte surse de informare sunt portalele online (71,4%), TV (32,4 %), prieteni, site-uri specializate, ziare și bloguri. Respectiv, facebook-ul și alte rețele de socializare, unde tinerii petrec cel mai mult timp rămâne a fi sursa cea mai utilizată de către tineri. Ținând cont de faptul că analizăm percepția tinerilor în ceea ce privește politica,

la întrebarea **Tinerii și-ar dori/doresc să-și facă o carieră politică?**, mai mult din jumătatea tinerilor respondenți (54,1%) au răspuns în mică măsură, 13 % în foarte mică măsură, doar 25, 1% și 6,9% sunt de părere că tinerii își doresc în măsură mare și foarte mare să urmeze o carieră politică, alte 2 persoane au ezitat să răspundă.

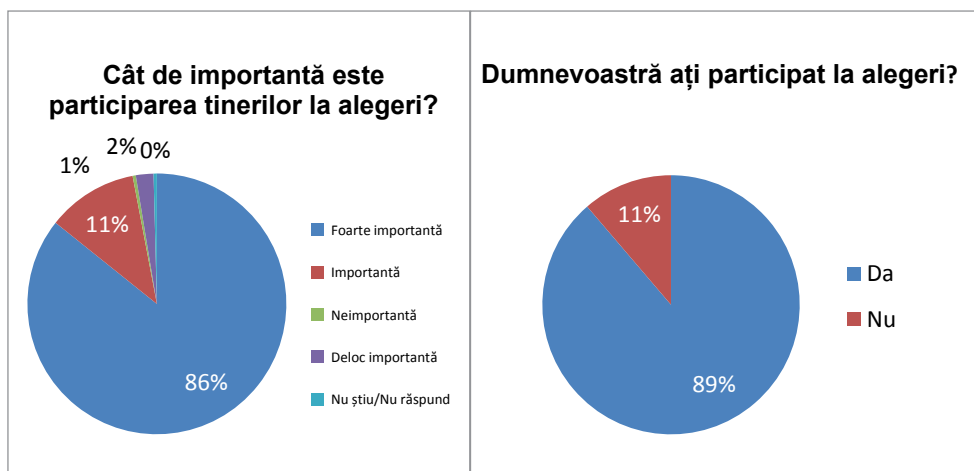
Acest lucru se explică și prin faptul că tinerii deseori asociază politica cu un joc murdar, fără scrupule. Fapt demonstrat și de percepțiile tinerilor, atunci când vorbim despre **cum ar caracteriza aceștia oamenii politici din ziua de azi**. Astfel

peste 175 din tineri consideră politicienii ca fiind *corupți, șantajabili și nu-și îndeplinesc promisiunile*. De asemenea, tinerii i-au mai catalogat ca fiind *”indiferenți, vulnerabili, egoiști, irresponsabili, necalificați, nestatornici, demotivați, controlați și irresponsabili”*. Unii dintre tineri i-au caracterizat cu cuvinte și mai dure, pe care nu le v-om menționa. În general, percepția tinerilor vizavi de politicienii de astăzi este una negativă, doar câțiva tineri i-au caracterizat ca fiind *inteligenti, integri și onești*.

În acest context este importantă opinia tinerilor privind **cât de importantă este participarea tinerilor la alegeri**. De cele mai multe ori, se consideră că tinerii nu conștientizează importanța de a își exercita dreptul la vot. Cu toate acestea, din tinerii respondenți 85,7% o consideră foarte importantă, 11,3% - importantă, doar o persoană consideră că participarea tinerilor nu este importantă, iar altele 5 – deloc importantă. Aceste date ne demonstrează faptul că majoritatea din tinerii chestionați înțeleg cât este de important votul lor în alegeri. La baza absenteismului la vot stau alte motive.

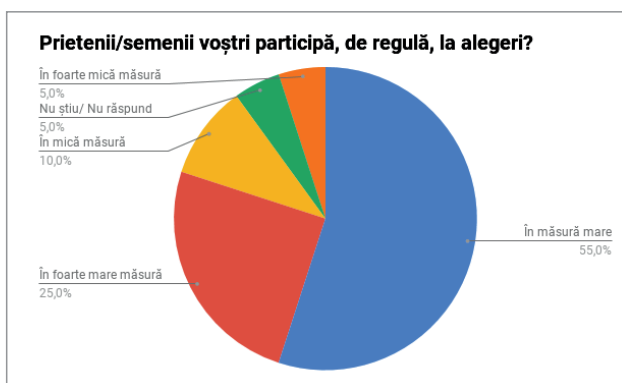
Pornind de la răspunsurile oferite la întrebarea precedentă, este relevant să cunoaștem și **câți dintre ei au participat la alegeri**. Așadar, răspunsurile tinerilor arată că **88, 7%** ,cca 205 tineri au participat la alegeri, iar **11,3%** nu au participat.

În această ordine de idei, relevantă este și **alegerile la care tinerii au participat**. Astfel, mai mult din jumătate de tineri au participat la toate tipurile de alegeri, ținându-se cont că tinerii chestionați au putut alege mai multe opțiuni. Așadar, 66,2% sau 135 tineri au participat la alegeri locale, 72,2% (147 tineri) la alegeri naționale, 62,2% (135 tineri) la alegeri prezidențiale și 51% (104 tineri) la referendum.

Din tinerii chestionați care nu au participat la alegeri, au invocat că nu au participat la alegeri din motive obiective, precum că nu au fost în țară sau încă nu împlinise 18 ani. Cel din urmă se referă la tinerii, care anul acesta au împlinit vârsta care le permite să-și exercite dreptul de vot. Alți 7 tineri au motivat că *votul lor nu contează, alegerile vor avea loc indiferent dacă vor merge sau nu, cât și faptul că aceasta a fost poziția lor de a nu vota*. Alt motiv invocat de tineri a fost faptul că *nu au știut pe cine să voteze sau purșisimplu nici un candidat nu ia convins*. Dar au existat și câțiva tineri din numărul total de respondenți care nu au participat fiindcă *nu au avut chef sau au avut altceva mai interesant de făcut*. Așadar, aceste răspunsuri ne demonstrează nu doar necesitatea de a dezvolta o nouă cultură politică participativă, dar și faptul că partidele politice trebuie să aibă o comunicare mult mai activă cu tinerii și să includă în programele lor și problemele tinerilor.

În acest context, ce ține de participarea tinerilor în alegeri, este relevantă și opinia tinerilor la întrebarea **Prietenii, semenii voștri participă, de regulă, la alegeri?**. Majoritatea din tinerii chestionați (**61,1%**) au răspuns că participă în măsură mare, **18,2%** în măsură foarte mare, **14,7%** în măsură mică, **2,6%** în măsură foarte mică, iar altele **3 %** - Nu știu/nu răspund. De unde reiese, că majoritatea persoanelor care participă la alegeri, au și un anturaj de prieteni care, de asemenea, sunt activi.

Totodată, dacă analizăm motivele menționate de tinerii respondenți care nu au participat la alegeri cu răspunsurile la întrebarea **Cum credeți, care sunt cauzele ce determină absenteismul în rândul tinerilor?**, unele dintre ele coincid. Astfel, peste **50%** din tinerii chestionați au răspuns că principalele motive sunt lipsa de interes a tinerilor, cultura politică și civică scăzută, migrația tinerilor peste hotare, nu cred în schimbare și în clasa politică. Iar **37,7%** consideră că cauzele principale ce determină absenteismul în rândul tinerilor este cauzată de dezinformare și de faptul că tinerii sunt dezamăgiți de conducere.

De fapt, cauzele menționate de tineri sunt principalele probleme care determină nivelul scăzut de participare politică și civică. Astfel, la întrebarea **Cum considerați, ce ar trebui să se schimbe în politica moldovenească ca tinerii să fie motivați să participe la alegeri?** tinerii au oferit următoarele răspunsuri. Peste **65,4%** din tinerii chestionați consideră că trebuie să se schimbe calitatea clasei politice, **51,1 %** sunt de părere că este nevoie de dezvoltat cultura participativă încă din școală, **43,3%** consideră că ar trebui elaborate politici de tineret care să stimuleze participarea politică și civică a tinerilor, **40,3%** sunt pentru reflectarea problemelor/ subiectelor ce vizează tinerii în programele de campanie electorală a candidaților, **35,5 %** au optat pentru campanii electorale mai puțin agresive, axate pe probleme și soluții iar **24,2%** pentru campanii electorale competitive și constructive¹⁰.

În acest context, este relevantă și opinia tinerilor la întrebarea **Cum credeți, ce ar trebui să facă un lider sau un partid politic ca să motiveze tinerii să se implice în politică?** Astfel, cca **57,6%** din tineri sunt de părere că *”este nevoie de dezvoltat organizațiile de tineret, profesionalismul și independența acestora”*, **54,1%** consideră că *”este nevoie de promovată în mod transparent și liber membrii partidului, inclusiv a tinerilor”*, iar **45,9%** au optat pentru *”inclusiunea unor priorități în platforma electorală a partidului pentru a crește interesul tinerilor de a participa în politică”*.

Alte propuneri oferite de tineri sunt:

„Asumarea de către partide și politicieni un program real, orientat către cetățeni, lipsit de interesele unor afaceriști”

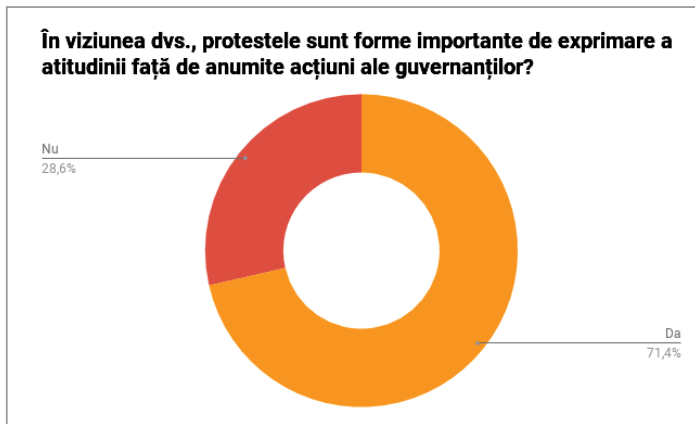
„Să-și de-a interesul mai mult pentru popor, nu doar pentru sine. Să nu mintă și să îndeplinească promisiunile spuse de la bun început”.

Iar unul din răspunsuri demonstrează scepticismul și pesimismul unor tineri, care cred că dorința oamenilor politici de a-și satisface nevoile materiale și financiare îi schimbă, astfel că indiferent de orice, schimbări nu v-or fi.

Ținând cont că anterior am analizat percepția și nivelul de participare a tinerilor la vot, este relevantă și poziția tinerilor vizavi de proteste. La întrebarea în viziunea **Dvs., protestele sunt forme importante de exprimare a atitudinii față de anumite acțiuni ale guvernanților?** majoritatea respondenților (**80,1**) au răspuns cu da și

¹⁰ Tinerii chestionați au putut opta pentru mai multe opțiuni

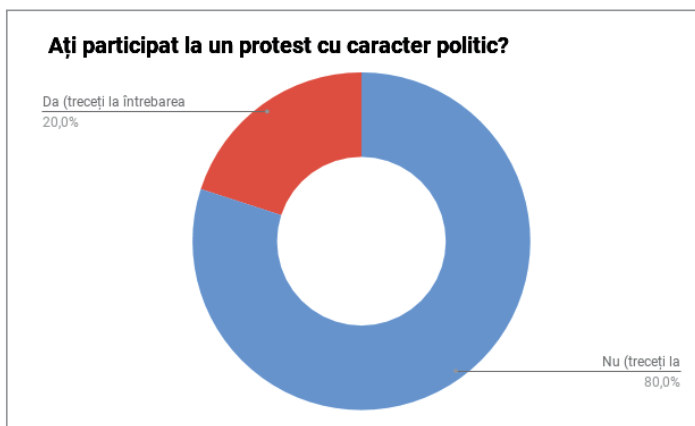
doar **19,9%** au răspuns nu. Faptul că, tinerii într-adevăr consideră protestele forme importante de exprimare este confirmat și de răspunsurile tinerilor chestionați la întrebarea **Ați participat la un protest cu caracter politic?**

Respectiv, **66,7%** au răspuns că au participat, iar **33,3%** dintre respondenți nu au participat.

În cadrul chestionării tinerilor a fost important să aflăm și **care sunt motivele care i-au determinat pe tineri să participe la proteste**. Astfel, cele mai invocate motive se referă la dorința de a *își face vocea auzită*, de a *schimba lucrurile* sau *nemulțumirea de acțiunile celor de la putere*, *nivelul înalt de corupție* sau *lipsa democrației*. Mulți dintre tinerii respondenți au motivat că *"au participat la proteste fiind nemulțumiți de rezultatele alegerilor, lipsă de dreptate, instabilitate, vot furat și derapaje grave ale democrației"*.

În timp ce alți tineri au motivat că trăiesc în Moldova, că *"nu sunt de acord cu fraudele și inegalitățile comise de guvernanți sau minciunile spuse de aceștia"* Însă printre acești tineri se numără și cei care încă cred că lucrurile se pot schimba și doar participând pot produce schimbări și deveni cetățeni activi.

Motivația tinerilor de a participa la proteste:

„Nemulțumirea față de abuzurile comise de către guvernanți cu referire la delapidări din bugetul de stat, numiri ale unor persoane incompetente în funcțiile cheie ale statului.”

“Dorința de a demonstra că eu observ tot ce se întâmplă în Republică și am arătat că nu sunt de acord cu aceasta.”

“Nu am fost indiferentă și astfel am vrut să îmi exprim atitudinea și poziția civică.”

“Unul din principalele motive este că nu vreau să trăiesc în dictatură.”

“Dorința de a schimba lucrurile. Lozinca: Dacă nu eu, atunci cine?”

“Nemulțumirea generată de anumite acțiuni ale guvernării și clasei politice în ansamblu.”

“Pentru că dacă vrem să câștigăm anumite drepturi, atunci trebuie să luptăm.”

“Îmi doresc o schimbare pentru societatea în care trăiesc.”

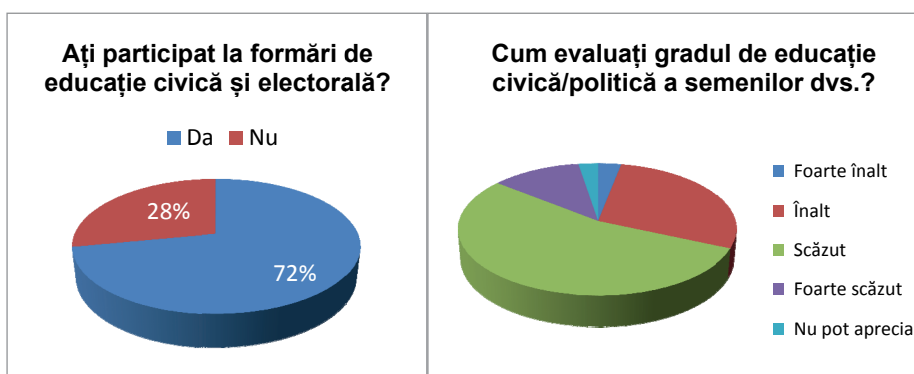
“Am dorit o schimbare, iar prin protest m-am făcut auzit.”

“.....exprimarea dezacordului și dorința de schimbări în bine.”

“Dorința de a fi un cetățean activ al acestei țări.”

“Nemulțumirea față de rezultatele alegerilor și condițiile de infrastructură a elevilor, din sate în special.”

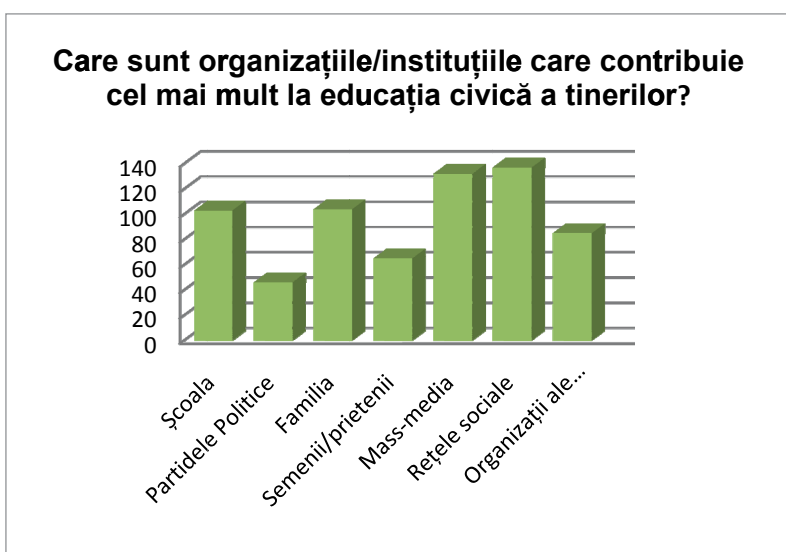
„Modificarea legii bugetului.”

Datele statistice arată și un nivel scăzut de participare civică în rândul tinerilor, în acest context este relevantă și **gradul de participare a tinerilor chestionați la formări de educație civică și electorală**. Respectiv, din numărul total de tineri respondenți **64,1%** au participat la aceste formări, în timp ce **35,9%** au răspuns că

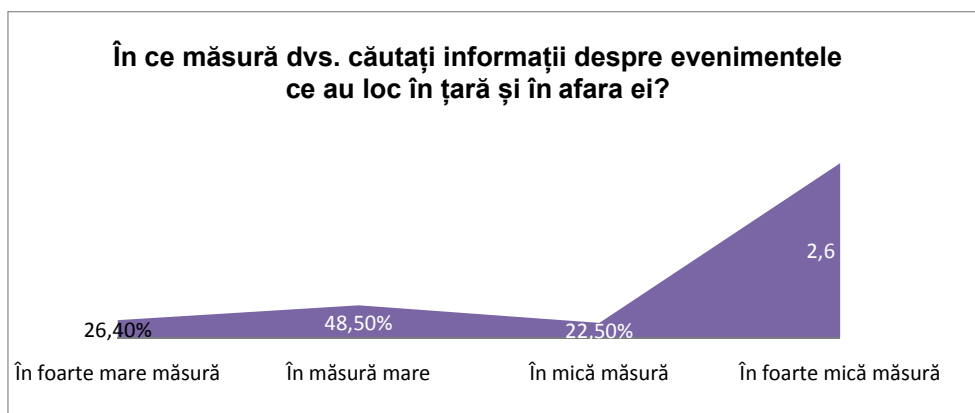
nu au participat. La întrebarea **Cum evaluezi gradul de educație civică/politică a semenilor Dvs.?** răspunsurile tinerilor sunt următoarele. Mai mult din jumătatea respondenților, **54,1%** consideră că este scăzut, **11,7%** foarte scăzut, **28,6%** înalt, **3%** - foarte înalt, iar **2,6%** nu au putut aprecia. Răspunsurile oferite de tineri ne arată că totuși tinerii percep și văd o problemă în nivelul scăzut de cultură politică și civică a semenilor săi.

În ceea ce privește **organizațiile/instituțiile care contribuie la moment cel mai mult la educația civică a tinerilor**, tinerii au optat pentru mai multe opțiuni, însă, ținând cont că tinerii petrec mult timp pe rețelele de socializare, aceasta se poziționează pe primul loc.

Respectiv, **137 tineri (59,3%)** au ales rețelele sociale, ceea ce nu este surprinzător, pe locul doi se poziționează mass-media – 132 tineri, 104 tineri consideră că familia este cea care contribuie la educația civică a tinerilor, urmată de școală pentru care au optat 103 tineri. De asemenea, 85 de tineri consideră că organizațiile societății civile, 65 tineri au optat pentru semenii/prieteni, iar potrivit răspunsurile oferite de tineri, partidele politice sunt cele care cel mai puțin promovează educația civică în rândul tinerilor, astfel doar 46 de tineri s-au pronunțat pentru acestea. Unii tineri au comentat că nici una din instituțiile/organizațiile menționate anterior nu fac față, iar dacă unele dintre ele contribuie la educarea tinerilor, acestea nu sunt independente, dar manipulează tinerii.

În acest context, relevante sunt și răspunsurile oferite de către tineri la întrebarea În ce măsură dvs. căutați informații despre evenimentele importante care au loc în țară și în afara ei?. Mai puțin de jumătate, cca. **48,5%** au răspuns în măsură mare, **26,4%** în măsură foarte mare, **22,5%** în măsură mică, iar **2,6%** în măsură foarte mică. Aceste date ne arată că aproximativ 70% din tinerii chestionați în măsură mai mare sau mai mică sunt interesați de ceea ce se întâmplă și caută informații pentru a fi la curent cu cele mai importante evenimente.

În această ordine de idei este important și răspunsurile tinerilor la întrebarea **Care surse de informare le consideră credibile?** Respectiv, **32%** consideră portalurile de știri cea mai credibilă și sigură sursă de informare, urmată de știri/ emisiuni TV – **21%**, **19%** au optat pentru rețelele de socializare, **17%** au încredere în declarațiile unor persoane publice, **7%** -ziare, iar **4%** au ales afirmații ale prietenilor, rudelor. În același timp, unii din tinerii respondenți nu consideră nici o sursă credibilă din cele menționate sau argumentează că se informează din mai multe surse pentru a afla care este realitatea, într-ucât multe surse manipulează sau prezintă o altfel realitatea.

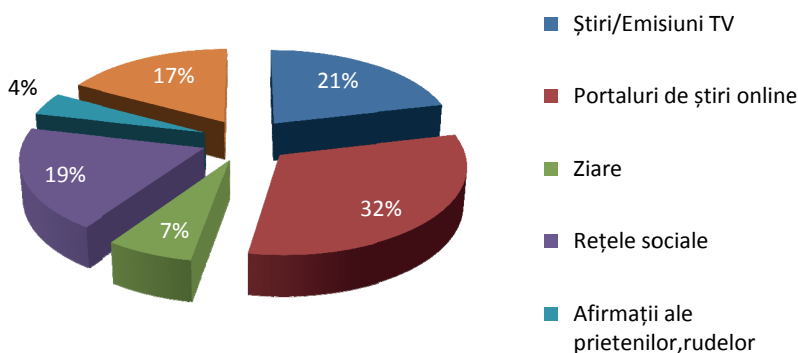
Opinia tinerilor privind sursele de informare pe care le consideră credibile:

„.....Mă informez în egală măsură din diferite surse, după care încerc să constat care a fost mai credibilă.”

“Nu consider nici o sursă de informare credibilă.”

“În prezent toate sursele de informare în mare parte sunt speculative, pentru a obține o informație cât de cât credibilă trebuie să analizez toate sursele menționate mai sus.”

Care surse de informare le considerați credibile?

Răspunsurile oferite de tineri ne demonstrează că, totuși, tinerii conștientizează că la momentul actual fenomenul de fake news capătă o amploare semnificativă, iar multe din sursele de informare nu sunt credibile. Astfel, pentru a cunoaște adevărul, este nevoie să consulte mai multe surse, doar în acest mod pot să își dezvolte spiritul critic și analitic, fără a deveni victima unor știri manipulatorii și false.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Analizând rata de participare și implicare a tinerilor în viața politică și civică, cât și percepția tinerilor vizavi de domeniul politic, menționăm că, deși, tinerii sunt mai pasivi comparativ cu celelalte categorii de vârstă, ei sunt prezentul și viitorul unui stat puternic și dezvoltat. În acest context, se implică dezvoltarea și implementarea politicilor de tineret, care să arate cu adevărat care este multitudinea de provocări cu care se confruntă tinerii zilnic și ce îi împiedică să se dezvolte, să-și realizeze potențialul la maxim, dar în același timp să promoveze și participarea activă a tinerilor în viața politică și civică a societății.

Este important să menționăm că sporirea participării tinerilor are un impact major în societate, deoarece crește calitatea deciziilor autorităților publice de orice nivel și a rezultatelor acestora. Fiind parte a unui proces democratic, participarea tinerilor crește angajamentul civic și transparența procesului de decizie, dezvoltă înțelegerea tinerilor despre democrație și drepturile omului, promovează incluziunea socială și coeziunea în societate, încurajează prin exemple pozitive implicarea altor tineri, dar în același timp contribuie și la dezvoltarea societății în ansamblu.

În această ordine de idei, vin cu un set de recomandări, care să asigure și să promoveze un nivel înalt de participare politică și civică în rândul tinerilor din Republica Moldova.

Recomandări:

1. Reducerea vârstei de vot de la 18 ani la 16 ani. Scăderea cenzului de vârstă ar trebui să fie precedată de anumite măsuri, precum dezvoltarea organizațiilor politice de tineret, cât și organizațiile de tineret pentru a putea efectua activități educaționale și de informare în domeniul politic. De asemenea, ar fi nevoie de încurajat dezvoltarea abilităților tinerilor în ceea ce privește utilizarea corectă și critică a mass-mediei.
2. Introducerea unor metode inovative de vot, precum votul electronic sau prin corespondență. Ținând cont că tinerii petrec mult timp în mediul online, votul electronic ar putea fi o modalitate care ar încuraja tinerii să participe mai activ la vot.
3. Elaborarea unui mecanism de monitorizare a implementării Legii cu privire la finanțarea partidelor politice, conform proporțiilor de cheltuieli pe categorii.
4. Creșterea calității și numărului de ore în domeniul educației și culturii electorale în cadrul sistemului național de învățământ. Componenta electorală, teoretică și practică trebuie să fie incluse ca parte componentă a sistemului educațional formal, în timp ce cel non-formal trebuie să asigure posibilități de exersare necesare pentru formarea unui cetățean activ și conștient.
5. Promovarea prin intermediul rețelelor de social-media și alte canale prietenoase tinerilor a unor dezbateri electorale ale candidaților care să abordeze problemele și provocările cu care se confruntă tinerii.
6. Acordarea unor resurse financiare organizațiilor politice de tineret. Transferarea a 10% din veniturile partidului către organizațiile de tineret ar fi un aport semnificativ pentru buna funcționare a acestora nu doar în campaniile electorale. Aceste surse financiare ar fi extrem de utile pentru implementarea programului politic al organizațiilor de tineret, crearea unor acțiuni sociale, evenimente promoționale, activități de recrutare etc.
7. În platformele electorale ale candidaților să fie incluse și priorități ale tinerilor.
8. Dezvoltarea mecanismului de finanțare instituțională a ONG-urilor de tineret.

9. Crearea unei platforme a ONG-urilor care activează în domeniul participării tinerilor în procesele decizionale care să asigure un schimb de idei și practici în domeniul de referință.
10. Organizarea campaniilor media de informare și sensibilizare în vederea promovării și creșterii gradului de implicare și participare a tinerilor în viața politică și civică a societății.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul electoral, articolul 124, aln. 2
2. Biroul Național de Statistică. Tinerii în Republica Moldova în anul 2017 <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6086>
3. Consiliul Național al Tineretului din Moldova. Infografic. Incluziunea tinerilor în procesul electoral din cadrul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, <https://www.cntm.md/ro/news/infografic-incluziunea-tinerilor-%C3%AEn-procesul-electoral-din-cadrul-alegerilor-parlamentare-din>
4. Consiliul Național al Tineretului din Moldova. Tinerii în cea de-a X-a legislatură a parlamentului Republicii Moldova <https://cntm.md/ro/news/tinerii-in-cea-de-x-legislatura-parlamentului-republicii-moldova>
5. Comisia Electorală Centrală. Raport cu privire la rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 30 octombrie 2016
6. Comisia Electorală Centrală. Raport cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019
7. Comisia Electorală Centrală. Raport cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014
8. Denis Zacon. Studiu. Nivelul de implicare a tinerilor în procesul decizional și în cadrul organelor electiv
9. Petrov A., Ciurea I., Indexul de tineret 2015 Republica Moldova, p. 12

Referendumul – instrument al democrației participative

AUTOR:

Nicolae CEAPCHI

Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”
din municipiul Chișinău

Facultatea Istorie
și Geografie

Specialitatea Istorie
și Limba engleză

CONDUCĂTOR
ȘTIINȚIFIC:

Larisa NOROC,

Doctor,
conf. univ.

Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”
din municipiul Chișinău

Cuprins

Introducere.....	33
Abordarea teoretică a problemei referendumului.....	35
• Analiză conceptuală.....	35
• Referendumul – expresie a democrației directe	36
• Problematika utilizării referendumului	37
• Analiza comparativă a practicării referendumurilor (SUA, Elveția, RM).....	39
Practica referendumului în Republica Moldova și clasificarea acestora.....	41
Studiu de caz. Analiza aplicării referendumului în unele cazuri recente (2013-2014)	62
Tabel privin motivele neparticipării la Referendumul din 5 septembrie 2010.....	67
Încheiere.....	68
Bibliografie	69

INTRODUCERE

Actualitatea temei. Unul din elementele vitale în existența unui stat este populația. Indiferent de națiune, etnie, gen sau confesiune, fiecare cetățean trebuie să se implice în viața statului. Deși contribuția unui singur om în activitățile politice pare minusculă, în cadrul proceselor democratice, precum sunt alegerile, referendumurile fiecare implicare, sau vot contează. Iar atunci când se implică majoritatea cetățenilor, lucrurile pot fi schimbate spre bine. Dacă e să comparăm cetățenii cu celulele vii, care deși sunt extreme de mici, împreună compun ceea ce numim organism. Referendumul este acea posibilitate de a activa oamni și de a-i implica în viața organismului. Cum vom vedea în prezenta cercetare, în cazul unor state, în special SUA, europene occidentale procedura dată a fost soluție pentru evoluția „organismului politic”. Pentru Republica Moldova, stat tânăr, referendumul este o procedură care la fel poate duce la evoluție, poate activa și responsabiliza oamni, doar că aceasta trebuie să fie aplicată conform cadrului legal și să respecte menirea sa de consultare prin vot a voinței cetățenilor privitor la problemele social-politice, economice. O modalitate de a eficientiza aplicarea procedurii date este urmărirea experienței altor state, care au parcurs sute de ani în construirea democrației. Mai mult, utilizarea experienței altor state ne va permite să trecem peste unele greșeli.

Prin studiul dat se încearcă demonstrarea faptului că aplicarea referendumului poate trezi oamni din starea de apolitism, dezvolta simțul datoriei și respectului față de statul în care trăiesc și că pot conștientiza că sunt în putere a schimba lucrurile. Acest scop va fi realizat prin intermediul cercetării și comparării evoluției aplicării referendumului în Republica Moldova, raportat la țările cu o experiență bogată în aplicarea acestuia, precum SUA și Elveția. Studiul ne va permite să identificăm principalele probleme care au determinat eșuarea unor referendumuri și succesul altora. Totodată, stăruim asupra faptului că problema dată trebuie valorificată și din cauza creșterii absenteismului politic al oamenilor, motivându-se că opinia lor nu valorează. Or, în cadrul referendumului oamenii au posibilitatea să facă opinia rezonantă și să producă schimbări la nivel local, regional și statal.

Gradul de cercetare a problemei. În perioada contemporană, sunt mai multe lucrări care abordează problema referendumului. Autorii Michael Gallagher, Pier Vincenzo Uleri în studiul „The Referendum Experience in Europe”, reflectă experiența Federației Ruse în aplicarea referendumului¹. Pentru organizarea

¹ Gallagher, Michael, Uleri, Pier V. The Referendum Experience in Europe, Basingstoke: MacMillan edition, 1996.

referendumului în statele Europei de Vest sunt relevante lucrările cercetătorilor D. Butler și A. Ranney². Cercetătorul filandez M. Suski a studiat baza constituțională a aplicării referendumului în majoritatea țărilor lumii, atât în cele democratice cât și în cele nedemocratice. Eperiența Statelor Unite a fost cercetată de către Th. Cronin³. Referendumul elvețian este abordat în lucrarea lui K. Kobach⁴.

În Republica Moldova subiectul referendumului a fost analizat detaliat în cadrul Conferinței Internaționale „Referendumul ca formă supremă a democrației directe”, organizată la Chișinău pe data de 31 mai 2016. La această întrunire a fost abordată practica referendumului în Republica Moldova, de la apariția sa și până în prezent. Mai mult, au fost supuse analizelor metodologia desfășurării referendumului, dificultățile întâlnite, precum și motivele neimplicării populației⁵.

Scopul și obiectivele studiului. Pornind de la actualitatea, importanța și gradul de cercetare a subiectului dat, ne-am propus scopul de a identifica procedeele de eficientizare a practicării referendumului în Republica Moldova în măsură ca oamenii să se implice activ-participativ și să conștientizeze importanța implicării în viața politică., pornind de la principalele probleme întâmpinate în realizare referendumului și de la experiența statelor cu o democrație dezvoltată, Acest scop este realizat prin realizarea următoarelor obiective:

- Studierea referendumului ca mijloc de exprimare a voinței cetățenilor și tip de alegere;
- cercetarea comparativă a experienței de organizare a referendumului național/local, raportat la experiența statelor cu o democrație dezvoltată (SUA, Elveția);
- identificarea tipurilor de referendum practicate în Republica Moldova;
- abordarea principalelor probleme cu care se confruntă cetățenii/statul și care devin subiecte de consultare în cadrul referendumului;
- identificarea metodelor de soluționare a absentismului de la referendum;
- propunerea unor căi de soluționare a ratei scăzute de practicare la referendum.

² Butler, David; Austin, Ranney. Referendums around the World, Washington DC: American Institute for Public Policy Research edition, 1976.

³ Cronin, Thomas E. Direct Democracy: The Politics of Initiative Referendum, and Recall, Cambridge: Harvard University Press edition, 1989.

⁴ Kobach, Kris W. The Referendum. Direct Democracy in Switzerland, Aldershot: Dartmouth edition, 1996.

⁵ Referendumul ca formă supremă a democrației directe, Chișinău, 2016.

ABORDAREA TEORETICĂ A PROBLEMEI REFERENDUMULUI

Analiză conceptuală

Rădăcinile conceptului „referendum” trebuie să fie căutate în antichitate, unde se găsește explicație la majoritatea conceptelor contemporane. Rădăcina cuvântului „referendum” se trage de la verbul latin „fero”, ce desemnează acțiunea de „a readuce” („fero” – a aduce; „re” – acțiune repetată). Sensul conceptului este exprimat de procedura de aducere spre consultare a unei probleme, pentru a afla opinia unei părți a societății.

Procedura de referendum era aplicată de societatea Romei antice. Dar o problemă ce trebuie evidențiată, este inegalitatea de drepturi a oamenilor în sistemul sclavagist, marginalizarea claselor inferioare, a plebeilor, de către cea dominantă, a patricienilor. Din cele mai vechi timpuri plebeii nu aveau acces la instituțiile de guvernare, la libertatea economică și la alte componente ale vieții sociale romane. Pentru a soluționa problema respectivă, plebeii au format o proprie instituție de guvernare - „adunarea plebei”. Aceasta era izolată de instituțiile patricienilor, iar deciziile adoptate de instituție, nu erau recunoscute de toată societatea. După mai multe lupte dintre aceste două clase sociale, în secolul al V-lea î.Hr., plebeii își revindcă drepturile și „plebiscitul” sau adunarea plebei, se ridică la rangul adunărilor patricienilor, iar deciziile adoptate acolo devin obligatorii pentru toată societatea.

În literatura de specialitate se întâlnesc termenii de plebiscit și referendum drept sinonime. Dar în perioadele anterioare, în dependență de jurisdicția și limba în care erau utilizate, se făcea o distincție între acești doi termeni, acordând conceptului „plebiscit” conotația mai des negativă. Încă din perioada antică procedura subînțelegea o luptă pentru drepturi, pentru schimbarea raportului de influență în societate. Se considera că plebiscitul se organizează sub presiunea maselor supuse dezinformării și manipulării de anumite grupe de interes și care impun reprezentanților aleși anumite hotărâri de moment. De exemplu, organizarea plebiscitului în Austria privind *Anschlussul*, uniunea politică cu Germania nazistă, din 10 aprilie 1938⁶. Sau, în unele jurisdicții cu sistem de drept de tip anglo-saxon, cuvântul „plebiscit” era folosit pentru a desemna consultările populare care aveau ca obiect schimbări radicale, cum ar fi modificarea formei de guvernământ. Experiențele de plebiscit se regăsesc în Al Doilea Imperiu Francez, în Germania

⁶ Österreich, 10. April 1938 : Anschluss an das Deutsche Reich, Reichstagsliste. În: <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=at011938>

nazistă și Italia fascistă⁷. Din toate acestea majoritatea au avut impact negativ. Cu toate acestea, în perioada contemporană distincția nu se mai face, iar din cele menționate de Curtea Constituțională în privința plebiscitului și referendumului, conceptele sunt asemănătoare și pot fi utilizate cu același sens⁸.

Referendumul – expresie a democrației directe

Democrația directă este una dintre formele democrației, pe lângă cea reprezentativă, conform căreia populația participă direct la exercitarea puterii politice. Aceasta este numită și pură, deoarece, comparativ cu cea reprezentativă, suveranitatea este direct în mâinile poporului. Democrația directă are la bază două idei fundamentale. Conform ideii suveranității poporului, voința exprimată de către popor este superioară și trebuie să fie identică cu voința politică. A doua idee exprimă faptul că participarea politică trebuie să fie privită de către cetățeni ca o parte a dezvoltării personale, o manifestare a unei vieții bune, maturitatea civică⁹.

Democrația directă s-a născut în polisul antic grec. În cetatea ateniană pe timpul lui Pericle, una din legile fundamentale a polisului era „isogeria” – dreptul egal a tuturor cetățenilor de a vorbi la adunările poporului¹⁰. Deși în Grecia antică democrația directă era eficientă, aceasta nu poate fi aplicată și în statele moderne. Politologul Giovanni Sartori menționează o deosebire fundamentală a transferului modelului de democrație din Grecia antică în statul modern. Grație că cetățenii din polisul grec erau liberi de lucru ei puteau să se implice în viața politică mai activ, pe când într-un stat modern oamenii sunt preocupați mai mult de supraviețuire financiară decât de implicare politică etc.¹¹. Pe lângă aceasta, trebuie de menționat că în prezent cetățenia nu are aceiași semnificație cum o avea în Grecia antică, precum și adunarea poporului nu mai este o practică eficientă.

Pentru ca aceste discrepanțe să fie soluționate, democrația a căpătat o formă nouă – reprezentativă. Democrația reprezentativă e o altă formă a democrației în care cetățenii, deși nu pot influența direct asupra anumitor probleme, pot să participe

⁷ Plebiscit în rezultatul căruia a fost acceptată lista a 535 membri pentru Palata Deputaților din Italia din partea Partidului Național Fascist aflat la guvernare. Italien, 24. Mai 1929 : Faschistische Einheitsliste. În: <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=it011929>

⁸ Teodor, Cârnaț. Drept constituțional, Chișinău: Editura Print-Caro, 2010, pp. 333

⁹ Maija, Talvikki S. Theories of referendum and the analysis of agenda-setting, London: Microform edition, 1997, pp. 77

¹⁰ Gustave, Glotz. Cetatea greacă, București: Editura Meridiane, 1992, pp. 157.

¹¹ Sartori, Giovanni. The theory of democracy revisited, New Jersey: Chatham publishers edition, 1987, p. 201.

indirect la luarea anumitor decizii, prin intermediul alegerii anumitor reprezentanți, ideile cărora se intersectează cu ale lor. În majoritatea democrațiilor moderne reprezentantul dat este un partid politic, iar în rezultatul final parlamentul. Astfel, cetățenii nu mai votează în privința unei probleme sau alta, ci votează exponenții partidelor politice reprezentate în parlament.

Pe lângă referendum mai există și alte forme ale democrației directe, acestea sunt: *inițiativa cetățenilor*, *inițiativa privind agenda* și *revocarea*. Inițiativa cetățenilor permite unui grup de cetățeni să înainteze spre votare o problemă, cu condiția acumulării unui număr suficient de semnături într-o susținerea acesteea. Inițiativa privind agenda presupune posibilitate cetățenilor de a propune spre examinare a unei probleme cu caracter legislativ către parlament, cu condiția acumulării numărului de semnături prevăzut în legislație. Revocarea permite cetățenilor să demită din funcție pe un oficial sau un reprezentat al unei instituții politice, cu activitatea căruia aceștia nu sunt mulțumiți.

Problematika utilizării referendumului

Referendumul este, fără doar și poate, o procedură indispensabilă a democrației moderne, utilizarea căreia s-a demonstrat a fi eficientă în stabilirea contactului dintre stat și cetățeni. De-a lungul istoriei se cunosc cazuri concrete care au demonstrat faptul dat. Spre exemplificare se poate invoca utilizarea referendumului pentru legitimarea constituțiilor și a declarațiilor de independență în statele tinere, după procesul de decolonizare, dintre anii 1950 și 1960. În perioadele următoare, referendumul a început să fie tot mai larg utilizat datorită procesului de integrare Europeană.

Cu toate acestea, în mâinile unui dictator, referendumul poate deveni o unealtă cu ajutorul căreia acesta își va legitima puterea¹². De exemplu, Hitler a utilizat referendumul pentru a aduce la conducere regimul nazist. Astfel, la referendumul din noiembrie 1933, partidul Național Socialist a fost aprobat de către 93.4% de voturi. La fel, un alt exemplu de referendum utilizat pentru obținerea puterii este cel din Iraq. În referendumul din octombrie 1995, regimul lui Saddam Hussein a fost votat de către 99,96% din populație¹³. Sunt mai multe cauze care determină ineficiența practicării referendumului. Unul din principalele este faptul că referendumul, fiind o procedură democratică, poate ușor deveni o „tiranie a majorității”, conform

¹² Smith, Gordon. The Functional Properties of the Referendum, European Journal of Political Research, vol. 4, no. 1, 1976, pp. 1-23.

¹³ Maija, Talvikki S. Theories of referendum and the analysis of agenda-setting, London: Microform edition, 1997, pp. 7.

căreia prin luare unor decizii cu majoritatea de voturi, se produce subminarea a celor care au votat opusul sau altă opțiune decât majoritatea.¹⁴ Pe lângă aceasta, referendumul poate fi manipulator sau nedemocratic, prin forma de desfășurare. Astfel: spre votare se va propune doar o alternativă sau răspunsul nu va fi discret, iar cei care votează contrar intereselor puterii pot fi persecutați, rezultatele referendumului pot fi falsificate, opțiunile alese la referendum pot fi influențate de campaniile electorale sau mass-media etc. Este necesar de a lua în considerație și faptul că unele probleme invocate la referendum pot depăși nivelul de înțelegere și capacitatea de analiză a populației. Astfel, statul trebuie să ia în considerație că pentru a primi un răspuns adecvat, trebuie să cheme la referendum oamenii care sunt capabili să ofere acest răspuns. În viziunea politologului italian și american J. Sartori, cercetător al teoriei elitiste în statele democratice, incompetența cetățenilor vizavi de unele probleme, poate să prejudicieze impactul referendumului. Autorul afirmă că cu cât mai mulți oameni participă la o procedură de votare, cu atât este mai puțin efectivă participarea acestora¹⁵.

Analiza rezultatelor cercetărilor sociologice în privința referendumului, ne permite să constatăm că principalele probleme cu care se confruntă Republica Moldova în aplicarea referendumului sunt: nivelul scăzut de cultură politică, absenteismul politic și civic, lipsa de încredere în instituțiile de putere a statului etc. La fel, o importanță deosebită în societatea contemporană o are imparțialitatea mass-mediei. Dacă gradul de politizare a sistemului mass-media este înalt, instituțiile ei au un rol mare în manipularea cetățenilor. Acest fapt este periculos în Republica Moldova, unde principala sursă de informare politică pentru consumatorii media sunt sursele electronice mediatice – emisiunile TV, radio pe care acesta le consideră cele mai juste.

Prin urmare, pentru asigurarea eficienței referendumului este necesară reglementarea juridică a procedurii, asigurarea transparenței rezultatelor, imparțialitatea mass-media. În viziunea noastră, referendumul consultativ este mai eficient, iar probleme propuse spre consultare trebuie să vină în concordanță cu interesele păturii sociale care cel mai mult este afectată de rezultatul acestuia. Totodată, rezultatele referendumului nu trebuie să producă dezbinări ideologice, sociale sau economice. Subliniem părerea unor autori, precum Sartori despre necesitatea prezenței culturii politice și conștiinței civice la cetățenii care se implică în procesele politice.

¹⁴ Mill, John S. On Liberty, The Library of Liberal Arts edition, 1956.

¹⁵ Sartori, Giovanni. The Theory of Democracy Revisted, New Jersey: Chahtam publishers edition, 1987, pp 283.

Analiza comparativă a practicării referendumurilor (SUA, Elveția, RM)

Practicarea referendumului în Republica Moldova denotă realizarea unui pas important făcut de tânărul stat în vederea democratizării și apropierii de valorile statelor fruntașe, atât din punct de vedere al dezvoltării economice, cât și politice, precum ar fi SUA sau Elveția. Analiza referendumurilor efectuate în Republica Moldova ne permite să constatăm un nivel slab de implicare a cetățenilor, din varii motive, precum: indiferența, lipsa de încredere și a culturii politice, starea socio-economică precară etc. Totodată, absenteismul politic se denotă și din faptul că la al treilea referendum republican, din 2010, Comisia Electorală Centrală a declarat nevalabil referendumului, pentru că rata de participare a fost mai puțin de 30% din persoanele înscrise pe liste. Totodată, se observă faptul că toate referendumurile republicane sunt organizate de către reprezentanții puterii și nici unul din inițiativa cetățenilor, ceea ce iarăși este un argument solid în privința absenteismului.

Să analizăm în plan comparativ practicarea referendumurilor în statele dezvoltate.

Elveția. Pentru comparație, Elveția este statul care a reușit să extragă maximum din practicarea referendumului, iar din experiența pe care a parcurs-o acesta ne rămâne doar să învățăm. Precum și pentru Republica Moldova, practicarea referendumului în Elveția a cunoscut începutul într-o perioadă dificilă pentru țară. Primul și unul dintre cele mai semnificative referendumuri este acel pentru federalizarea satului, din 1848. La acest referendum populația țării a demonstrat că nu-i este indiferentă soarta statului și a participat activ și direct la hotărârea acesteia. Prin votul a 145 584 de participanți pro și 54 320 contra a fost adoptată Constituția țării (1848), demonstrându-se astfel maturitatea politică a poporului elvețian și nivelul culturii politice¹⁶. De atunci până în prezent au fost petrecute cca 300 de referendumuri¹⁷, la care au fost examinate numeroase probleme cu privire la sănătate (problema alcoolului), social (taxarea cuplurilor căsătorite, înregistrarea cuplurilor de același sex), economic (sistemul de pensii, comerț), politica internă (probleme juridice cum ar fi contestarea legilor adoptate în parlament, apărare), externă (aderarea la ONU, UE), proiecte de legi sau amendamente la ele¹⁸. Interesant de menționat faptul

¹⁶ Referendumul ca formă a democrației directe. Chișinău, 2016, p.67

¹⁷ Un referendum organizat în Elveția a fost invalidat pentru că cetățenii nu au fost informați corect. În: Jurnal TV, 2019, 12 aprilie <http://www.jurnaltv.md/news/e6fb0890ba80089c/un-referendum-organizat-in-elvetia-a-fost-invalidat-pentru-ca-cetatenii-nu-au-fost-informati-corect.html> (accesat 20.08.19; 09:30).

¹⁸ Constituția federală a Confederației Elvețiene din 18 aprilie 1999 (Starea de la 11 martie 2012).

că în perioada actuală, elvețienii sunt chemați pentru a se consulta cu privire la rezolvarea unei probleme globale – protecția mediului și a componentelor sale. În 2018 a fost organizat un referendum vizând problema demnității animalelor¹⁹.

SUA. În SUA referendumul a căpătat de-a lungul istoriei o importanță majoră pentru populație, deoarece aceasta era unul din principalii factori care determinau voința lor politică. Bogata și lunga experiență de aplicare a referendumului a permis ca în prezent acesta să poată influența schimbări de nivel local, statal sau național. Ca fenomen, referendumul în SUA apare în secolul al XVII-lea, când cetățenilor, pe pereții primăriei a regiunii „New England”, viitoarea colonie engleză, li se propunea spre consultare legi sau ordonanțe locale. Cu toate acestea, referendumul ca o legislație a fost propus pentru prima dată de către unul din părinții fondatori ai Americii, Thomas Jafferson, în 1775, pentru constituția statului Virginia. În pofida străduinței sale, referednumul legislativ nu a fost adăugat în constituția Virginiei, însă cu timpul lucrurile se vor schimba. Al patrulea Președinte American, James Madison, pentru a argumenta necesitatea aplicării referendumului, spunea că poporul este unica putere legitimă a unei țări, din care derivă chiar și puterea guvernamentală. În 1778, Massachusetts este primul stat care organizează un referendum pentru a implica populația în ratificarea constituției. După acesta urmează o serie de alte state care adoptă referednumul, recum: New Hampshire (1792), Connecticut (1818), Maine (1818), New York (1820) și Rhobe Island (1824). În continuare, Congresul American a făcut referendumul obligatoriu pentru toate statele din uniunea americană. La etapa următoare de dezvoltare a referendumului un mare rol l-au jucat membrii mișcărilor populiste și progresiste. Aceștia doreau să restabilească puterea poporului, care în opinia lor era luată de către unele grupări bogate care controlau guvernarea. Printre reformele care le doreau aceștea erau: recunoașterea dreptului la vot a femeilor, implementarea votului secret, alegerea directă a senatorilor etc.

În prezent, referendumurile din SUA pun în dezbatere probleme cu referire la instituția familiei²⁰. Alegerile intermediare (midterm elections) din SUA, în cadrul

---

<https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/constituc5a3ia-federalc483-a-confederac5a3iei-elvec5a3iene-romanian.pdf>

¹⁹ De ce Moldova nu este Elveția? Pe ce principii și valori se bazează societatea elvețiană. În: NewsMaker 2018, 1 noiembrie. <http://newsmaker.md/rom/noutati/de-ce-moldova-nu-este-elvetia-pe-ce-principii-si-valori-se-bazeaza-societatea-elve-39901> (accesat 19.08.19, ora 23:20)

²⁰ Din 1998 într-un șir de state ale SUA, în rezultatul referendumurilor au fost adoptate schimbări în constituții, determinând familia exclusiv ca uniune între o femeie și un bărbat. În 13 state ale SUA: Arkansas, Georgia, Kentucky, California, căsătoriile homosexuale au fost interzise în rezultatul referendumurilor din 2004.

căruia se modifică componența camerelor superioare și inferioare a congresului și pot influența schimbarea politicii americane au valoarea unui referendum în cadrul căruia se testează votul de încredere/popularitatea președintelui, poziția celor două partide republican și democrat²¹.

Așa cum vedem, referendumul a avut un impact major și în formarea statului democratic American, ceea ce demonstrează că odată ce este aplicat eficient, acesta poate contribui semnificativ la întărirea atât a statului, cât și a democrației²².

Comparând experiența americană de aplicare a referendumului cu cea elvețiană se poate conchide că în ambele cazuri procedura dată a avut un rol important în formarea statală și a cristalizat importanța rolului pe care îl are poporul în rezolvarea treburilor statele. Este necesar de subliniat, că în Elveția rolul referendumului a prevalat considerabil comparativ cu SUA. Aceiași sutație se poate urmări și în prezent, deși referendumul este aplicat în ambele state, Elveția acordă o importanță mai mare activității date și permite o palitră mai largă de probleme care se pot propune spre deliberare în cadrul unui referendum.

În concluzie, deducem cu fermitate că referendumul este o procedură eficientă și poate fi aplicată nu doar pentru rezolvarea unor probleme politice, ci și sociale, economice. Dezvoltarea culturii politice, conștiinței civice prin diferite forme de educație poate ajuta activizarea implicării cetățenilor în soluționarea problemelor comunității. Constituirea grupurilor de inițiativă poate înainta subiecte imperioase ale comunității: problema mediului, păstrării patrimoniului, deschiderea instituțiilor de cultură. Astfel, viața politica din o activitate indirectă și adesei inconștientă, ar deveni cu timpul, un domeniu de implicare și de preocupare a oamenilor.

PRACTICA REFERENDUMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI CLASIFICAREA ACESTORA

În linii generale, tipurile de referendum variază în funcție de forma de guvernare a țării precum și legile stabilite de către aceasta. Într-un regim nedemocratic cu siguranță foarte rar se face apel la referendum, pe când în cel democratic referendumul este o parte esențială, ce dedetermină funcționalitatea democrației.

²¹ Alegeri SUA 2018: Scrutin cu valoare de referendum pentru Trump/ Americanii sunt chemați să își aleagă reprezentanții în Congres la mijlocul mandatului. În: HotNews.ro, 6.11.2018

²² https://ballotpedia.org/History_of_initiative_and_referendum_in_the_U.S.#cite_note-quotedisclaimer (vizitat 11.09.2019, ora 21:15).

În accepția doctrinei dreptului constituțional sunt următoarele tipuri de referendum: consultativ, decisiv, constituțional, legislativ. Referendumul consultativ este aplicat cu scopul de a afla opinia unei părți a societății sau întregii societăți în privința a unei anumite probleme. Un exemplu de referendum consultativ ar fi referendumul de la 24 februarie 2019, din Republica Moldova, cu privire la micșorarea numărului de deputați de la 101 la 61. Referendumul decisiv propune votarea prin „pro” și „contra” a unui document, pentru a fi aprobat sau respins. Referendumul constituțional are scopul de a aproba constituția sau de a o revizui. Un exemplu de referendum convocat pentru revizuire a constituției este cel din România, de la 19 octombrie 2003. Referendumul legislativ prevede posibilitatea poporului de a vota legi, cu condiția propunerii spre votare a acestora de către Parlament sau a șefului statului.

Constituția Republicii Moldova prevede definirea conceptului, precum și valabilitatea tipurilor de referendumuri în Republica Moldova. Conform alineatului 1 și 2, art. 75, din Constituția Republicii Moldova, referendumul este „votul poporului privind cele mai importante probleme ale vieții statului și a societății. Hotărârile adoptate prin referendum republican au putere juridică supremă, nu necesită confirmare și se aplică în mod obligatoriu pe întreg teritoriul Moldovei”²³. Potrivit art. 66 (b), Parlamentul este instituția care declară referendumuri, iar prin art. 72 (b) Parlamentul are funcția de organizare și desfășurare a referendumurilor. Conform art. 88 (f) președintele RM poate veni cu inițiativa ca poporul să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național. În art. 142 din același document, se stipulează că „Dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale”²⁴. Un alt document important, *Codul electoral* stabilește tipurile de referendumuri valabile pe teritoriul Republicii Moldova. Conform art. 143 din Codul Electoral, acestea sunt: republican și local, constituțional, legislativ și consultativ.

Legea cu privire la referendum inițiază cetățeanul în subtilitățile referendumului și stabilește normele de realizare a procesului. Conform *Legii cu privire la referendum*, art.3 Referendumul republican se efectuează pe baza hotărârii Parlamentului adoptate din inițiativa lui ori la propunerea organelor și factorilor decizionali investite cu drept de inițiativă legislativă în conformitatea cu Constituția. Propunerile privind

²³ Constituția Republicii Moldova, art. 75.

²⁴ Ibidem, art, 142 (1).

efectuarea referendumului republican se depun, de către organele și factorii decizionali respectivi, în Parlament, la care se anexează argumentarea și textul problemei, preconizate de a fi supusă referendumului. Parlamentul examinează propunerile într-un termen de cel mult 60 de zile de la data primirii lor și adoptă o hotărâre motivată privind acceptarea sau respingerea propunerilor. Problemele supuser referendumului se dau publicității în presă, la televiziune și radiodifuziune. Cheltuielile legate de pregătirea și efectuarea referendumului republican se fac numai pe contul mijloacelor statului, alocate pentru efectuarea lui. Data referendumului o stabilește parlamentul (Art. 10).

REFERENDUMURILE REPUBLICANE. Din 1992 până în 2019 în RM s-au desfășurat 4 referendumuri republicane²⁵. Primul referendum, din 6 martie 1994, s-a desfășurat la propunerea președintelui Mircea Snegur și a fost susținută de parlament. Referendumul viza statutul de independență a tinerii republici, precum și promovarea statutului politic de neutralitate, colaborarea economică cu toate țările lumii, asigurarea tuturor cetățenilor dreptul egale, în conformitate cu dreptul internațional. La acest referendum a participat 75% din populație, dintre care 97,9% au votat „da”.

Referendumul republican din 23 mai 1999, inițiat prin decretul prezidențial al dlui președinte Petru Lucinschi, viza schimbarea sistemului de guvernare a statului, se dorea Republică Prezidențială²⁶. Prin Hotărârea CEC nr. 536 din 28 mai 1999 a fost aprobat procesul-verbal privind rezultatele referendumului republican consultativ. În baza actelor prezentate de consiliile electorale ale circumscripțiilor județene, consiliul electoral al circumscripției municipale Chișinău și consiliul electoral al U.T.A. Găgăuzia (Gagauz-Yeri), în conformitate cu art. 60 și 166 Cod electoral, CEC a stabilit că în listele electorale și în listele suplimentare pentru referendumul republican consultativ din 23 mai 1999 au fost înscrși 2.382.457 de alegători, au primit buletine de vot 1.393.827 de alegători, au participat la votare 1.389.731 de alegători, ceea ce constituie 58,33% din numărul total de alegători înscrși în listele electorale, dintre care 55,33% au răspuns „da”, iar 30,85% au răspuns „nu” la întrebarea privind schimbarea sistemului de guvernare în Republica Moldova. În temeiul art. 26, 166, 167, 168 și 171 Cod electoral, CEC., prin Hotărârea nr. 549 din 5 iunie 1999, a declarat valabil referendumul republican consultativ din 23 mai 1999 și a considerat adoptată

²⁵ În 26 mai 1992 a fost adoptată Legea nr. 1040 cu privire la referendum.

²⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 15.06.1999 Cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 23 mai 1999, publicat 01.07.1999 în Monitorul Oficial Nr. 67. În: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=285993&la> (accesat 31.07.2019)

opțiunea «da» la întrebarea supusă referendumului republican consultativ, pentru care a votat majoritatea cetățenilor Republicii Moldova care au participat la referendum. În temeiul art. 26, 166, 167, 168 și 171 Cod electoral, CEC prin Hotărârea nr. 549 din 5 iunie 1999, a declarat valabil referendumul republican consultativ din 23 mai 1999 și a considerat adoptată opțiunea „da” la întrebarea supusă referendumului republican consultativ, pentru care a votat majoritatea cetățenilor Republicii Moldova care au participat la referendum²⁷. În baza Hotărârii Curții Constituționale, punct 1 - au fost confirmate rezultatele referendumului republican consultativ din 23 mai 1999; punct 2 - referendumul republican desfășurat la 23 mai 1999 poartă caracter consultativ și rezultatele lui nu produc efecte juridice. Prezenta hotărâre a fost publicată Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Un alt referendum din 5 septembrie 2010, de tip constituțional, a pus în dezbatere întrebarea cu privire la „Sunteți pentru modificarea Constituției care să permită alegerea Președintelui Republicii Moldova de către întreg poporul”. Din cauza absenteismului politic, și anume participarea a doar 30.29% de cetățeni cu drept de vot, ceea ce constituie mai puțin de 1/3 din populație, a cauzat nevalidarea referendumului de către CEC. În urma unui studiu realizat de Asociația Sociologilor și demografilor din Moldova privind cauzele neparticipării cetățenilor la referendum au fost identificate mai multe erori. Printre acestea se enumeră: pierderea încrederii în partide, slaba informarea privind problema referendumului, indiferența față de problemele statului etc., multe din ele țin de educația civică joasă a cetățenilor²⁸.

La 24 februarie 2019, în Republica Moldova s-a desfășurat cel de-al patrulea referendum republican de la declararea independenței, al 3-lea de ordin consultativ, al 2-lea desfășurat în aceeași zi cu un alt scrutin și primul desfășurat în aceeași zi cu alegerile parlamentare²⁹. Potrivit subiectelor propuse pentru consultare, cetățenii trebuiau să se expună:

---

²⁷ Ibidem

²⁸ Panfil, Nicolai. Lecțiile referendumului constituțional din 5 septembrie 2010. Analiza post-referendum. În: Democracy.md, 2010, 30 septembrie. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/post-referendum-analysis/> (vizitat 21.08.19)

²⁹ Este de menționat, că Referendumul s-a desfășurat nu la inițiativa sau decizia parlamentului, ci la inițiativa unui lider de partid – Vlad Plahotniuc (PDM). Acesta în cadrul unui briefing de presă din 13 noiembrie 2018, și-a anunțat dorința ca referendumul să se desfășoare în aceeași zi cu alegerile parlamentare, motivându-se necesitatea reformării instituțiilor statului, modernizarea și renovarea clasei politice. Pentru realizarea dezideratului a fost modificat cadrul legislativ.

- a) cu privire la micșorarea numărului de deputați în Parlament de la 101 la 61;
- b) dreptul cetățenilor de a rechema deputații aleși dacă aceștia nu-și îndeplinesc obligațiunile.

Pentru realizarea exercițiului referendar în aceeași zi cu alegerile parlamentare a fost adaptată legislația electorală în regim de urgență. Este de menționat că inițiativa Partidului Democratic din Moldova s-a ciocnit de câteva impedimente, pe care au încercat să le evite:

1. Menționăm Avizul negativ al Curții Constituționale din data de 22.06.2014 *privind organizarea unui referendum în aceeași zi cu ziua alegerilor parlamentare sau locale*³⁰;
2. Curtea Constituțională a atenționat parlamentul despre necesitatea de înlăturare a ambiguităților din *Codul electoral* privind posibilitatea comasării alegerilor și referendumului;
3. Un alt impediment pentru comasarea alegerilor parlamentare și a referendumului îl reprezenta modalitatea diferită de constituire a circumscripțiilor electorale pentru alegerile parlamentare și pentru referendumul republican.

Pentru înlăturarea acestor obstacole, în luna noiembrie 2018, Parlamentul a adoptat câteva legi. Prin Legea nr. 238 din 08.11.2018, în vigoare din 30 decembrie 2018, a fost modificat Articolul 156 (2) din Codul electoral, după cum urmează: *Referendumul republican nu poate avea loc, de asemenea, cu 60 de zile înainte și cu 60 de zile după ziua desfășurării alegerilor parlamentare, prezidențiale și locale generale, decât dacă se desfășoară în aceeași zi.*

La 23 noiembrie 2018, Parlamentul a adoptat Legea nr. 268, în vigoare din 14 decembrie 2018, prin care a modificat Articolul 169 (1) din Codul electoral, stabilind că în cazul în care un referendum republican se organizează în aceeași zi cu alegerile parlamentare, circumscripțiile electorale și consiliile electorale de circumscripție se formează potrivit criteriilor stabilite la art. 80 și 81 (*pentru alegerile parlamentare*).

Este de notat și faptul că, Hotărârea nr. 332 privind desfășurarea referendumului republican pe 24 februarie 2019 a fost adoptată la 30 noiembrie 2018, când încă nu intrase în vigoare modificările legislației electorale ce permiteau comasarea referendumului și alegerilor parlamentare.

³⁰ <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=adrese&docid=78&l=ro>

Fiecare dintre cele două întrebări au fost imprimate pe un buletin de vot separat, urmând ca cetățenii să se exprime „Pentru” sau „Contra”. Partide politice și alte organizații social-politice erau în drept să se înregistreze la Comisia Electorală Centrală (CEC) în calitate de participanți la referendum pentru una din cele două opțiuni. Partidele care nu doreau să se înregistreze la CEC pentru susținerea referendumului nu li s-a interzis să îndemne la boicotarea scrutinului³¹. Înregistrarea participanților la referendum cu opțiuni „Pentru” sau „Contra” a avut loc în perioada 26 decembrie 2018 – 24 ianuarie 2019. La opțiunea „Pentru” s-au înregistrat: PDM, Mișcarea Profesioniștilor „Speranța-Nadejda”; la opțiunea „Contra” s-au înregistrat PCRM, Partidul „Democrația Acasă”, Partidul Voința Poporului. În final, alegerile parlamentare s-au desfășurat concomitent cu referendumul și rezultatele ambelor au fost validate de CEC și Curtea Constituțională.

---

³¹ Referendum republican consultativ din 2019. În: http://alegeri.md/w/Referendumul_republican_consultativ_din_2019

Tabelul referendumurilor republicane³²

Referendumuri republicane 1992-2019	Întrebările ref.	Rata de participare	Raspunsul popular.	Validarea de CEC	Validarea de Curtea Constituțională
1) 6 martie 1994 Ref. consultativ	Sunteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent și integru în hotarele recunoscute de O.N.U., sa promoveze o politică de neutralitate, să întrețină relații economice reciproc avantajoase, cu orice țară și să garanteze tuturor cetățenilor ei drepturi egale conform normelor de drept internațional”.	Rata necesară 75 %	97,9% - da	validat	validat

³² Tabel realizat de către autor după datele oferite de arhiva Comisiei Electorale Centrale (de dat toate sursele de elaborare a table. ele sunt date in text)

<p>2) 23 mai 1999 Ref. consultativ</p>	<p>Sunteți pentru modificarea Constituției în scopul instituirii sistemului prezidențial de guvernare în Republica Moldova, în cadrul căruia Președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum și de rezultatele guvernării țării?”</p>	<p>Rata necesară 3/5</p> <p>Au participat la vot 1.389.731 de alegători, ceea ce constituie 58,33%</p>	<p>55,33% au răspuns “da”, iar 30,85% au răspuns “nu”</p>	<p>Validat prin hotărârea CEC nr 549 din 05.06.1999</p>	<p>validat</p>
<p>3) 5 septembrie 2010 ref. constituțional</p>	<p>Alegerea președintelui prin vot direct</p>	<p>Au participat 30.29%</p> <p>Mai puțin de 1/3 din populație</p>	<p>87.83 din participanți au votat <i>pentru</i></p>	<p>Nevalidat de CEC prin hotărârea nr. 3530 din 9.09.2010</p>	

4) 24 februarie 2019 – ref. republican consultativ¹	a) Sunteți pentru reducerea numărului deputaților din Parlament de la 101 la 61? b) Sunteți pentru ca poporul să poată revoca (demite) deputații din funcție dacă nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile lor?	Cca 39%	?	validat	validat
---	--	---------	---	---------	---------

În concluzie, alegerile republicane au avut drept scop consultarea cu cetățenii statului asupra problemelor de nivel național: aprobarea statutului de independență a RM, a statutului de neutralitate, schimbarea formei de guvernare, alegerea directă a președintelui, reducerea numărului de deputați în parlament, rechemarea deputaților parlamentului. Unele referendumuri au fost constituționale (primul, al treilea) și două de ordin consultativ. Primele trei referendumuri au fost organizate din inițiativa președintelui, cel de-al patrulea din numele parlamentului, promovat de PDM. După părerea noastră, subiectele propuse spre consultarea cetățenilor la referendumul din 2019 purtau un caracter populist. Mai mult, în regim de urgență s-au făcut modificări în legislația electorală, asupra cărora credem că parlamentul va reveni.

Referendumurile locale din Republica Moldova. Referendumurile locale au fost aplicate pe larg în Republica Moldova. Conform Codului electoral, referendumul local reprezintă consultarea cetățenilor în probleme de interes local (sat (comună), sector, oraș (municipiu), raion, unitate administrativ-teritorială cu statut special). În perioada 1995–2019 s-au realizat cca 45 referendumuri locale.

Primul referendum local din Republica Moldova s-a desfășurat pe 5 martie 1995. Anterior, prin Hotărârea Guvernului (în continuare HG) nr. 86 din 31.01.1995 a fost aprobat Regulamentul provizoriu privind organizarea și efectuarea regulamentului local în unele localități din sudul RM și la fixarea datei referendumului. Informația a fost publicată la 21.02.1995 în Monitorul Oficial Nr. 011³³. Acesta viza includerea în Găgăuzia (Găgăuz-Yeri) a unor sate din sudul țării. Referendumul dat s-a desfășurat în localitățile în care numărul cetățenilor de etnie găgăuză constituiau mai puțin de 50 la sută din populație. În conformitate cu rezultatele referendumului local din 5 martie 1995, potrivit articolului 5 din Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (GagauzYeri) și articolului 111 din Constituția Republicii Moldova, Parlamentul a luat act de rezultatele referendumului și a confirmat includerea în unitatea teritorială autonomă Găgăuzia orașele Ceadâr-Lunga, Comratul, Vulcănești și încă 26 de sate (Alexeevca, Avdarma, Baurci, Beșalma, Beșghioz, Bugeac, Carbalia, Cazaclia, Cioc-Maidan, Cișmichioi, Chioselia-Rusă, Chiriet-Lunga, Chirsova, Congaz, Congazcicul de Jos, Congazcicul de Sus, Copceac, Cotovscoe, Dezghingea, Dudulești, Etulia, Etulia Nouă, Ferapontievca, Gaidar, Joltai, Tomai)³⁴. Prin Hotărâre de Parlament, nr. 406 din 21.03.1995, punct 2 a fost decis ca alegerile pentru Adunarea Populară a Găgăuziei, a Guvernatorului Găgăuziei și referendumul în problema stabilirii centrului administrativ al Găgăuziei se fixează pentru data de 28 mai 1995 și se vor desfășura în conformitate cu Legea privind statutul juridic special al Găgăuzei (Gagauz-Yeri) și cu regulamentele provizorii aprobate de Guvern.

În februarie 1998, Adunarea Populară a Găgăuziei a solicitat desfășurarea referendumului în Găgăuzia privind consultarea cetățenilor în problema adoptării Regulamentului Găgăuziei, concomitent cu alegerile parlamentare din 22 martie 1998. Hotărârile CEC și ale Adunării Populare a UTA Găgăuzia „Cu privire la efectuarea referendumului local în UTA Găgăuzia (Gagauz Yeri)” au fost anulate de Curtea Supremă de Justiție, deoarece chestiunea în cauză contravenea prevederilor legale³⁵.

³³ Republica Moldova, Hotărâre de Guvern nr. 86 din 31.01.1995 cu privire la aprobarea Regulamentului provizoriu privind organizarea și efectuarea regulamentului local în unele localități din sudul RM și la fixarea datei referendumului.

³⁴ Republica Moldova, Hotărâre de Parlament, nr. 406 din 21.03.1995, privind rezultatele referendumului local în problema includerii unor localități din sudul Republicii Moldova în componența Găgăuziei (Gagaguz-Yeri) și fixarea datei alegerilor în Adunarea Populară a Găgăuziei, a Guvernatorului Găgăuziei și referendumului în problema stabilirii centrului administrativ al Găgăuziei.

³⁵ Referendumuri locale. Inițiative de revocare a primarului. În: Republica Moldova. Ediție specială dedicate celei de-a 15-a aniversări de la înființarea Comisiei Electorale Centrale. Chișinău, 2012, p. 48.

În noiembrie 1998 locuitorii orașului Basarabeasca și ai comunei Burlăceni din raionul Cahul au formulat cerința de includere a acestor localități în componența UTA Găgăuzia, opțiune care urma a fi realizată prin intermediul unui referendum local. Comisia Electorală Centrală, prin hotărârile adoptate (Hotărârea nr. 423 din 27 noiembrie 1998 și nr. 424 din 10 decembrie 1998), nu a acceptat propunerea Consiliilor locale Basarabeasca și Burlăceni, deoarece inițierea referendumurilor locale contravenea legislației în vigoare (data stabilită pentru efectuarea referendumurilor nu se încadra în termenele prevăzute de art. 176 alin. (2) din Codul electoral).

Reorganizarea teritorial-administrativă a Republicii Moldova pe județe, efectuată la finele anului 1998, a determinat Consiliul raional Taraclia să adopte hotărârea din 10 ianuarie 1999 cu privire la organizarea unui referendum local privind păstrarea integrității raionului. Comisia Electorală Centrală, examinând documentele prezentate, a constatat că hotărârea Consiliului raional Taraclia despre desfășurarea referendumului contravine Regulamentului cu privire la modul de soluționare a chestiunilor organizării administrativ-teritoriale a Republicii Moldova. Din aceste considerente, Comisia Electorală Centrală nu a acceptat propunerea Consiliului raional Taraclia privind constituirea circumscripției electorale Taraclia și a consiliului electoral de circumscripție pentru desfășurarea referendumului local, pentru că aceasta contravenea legislației în vigoare³⁶. O bună parte din referendumurile locale au fost declarate nevalabile, deoarece rata de participare a cetățenilor a fost joasă.

Unul din referendumuri organizate în UAT Găgăuzia, desfășurat în 02.09.2014 a avut scopul consultării populației vizând politica externă și anume Aderarea la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan. Pe 2 februarie 2014, contrar prevederilor art. 179 din Codul electoral, conform căruia un referendum se inițiază doar prin propunere de la consiliul local și aprobarea propunerii de către CEC, Adunarea Populară din Găgăuzia a hotărât să organizeze un referendum cu privire la aderarea la Uniunea Europeană sau la Uniunea Vamala Ruisa-Belorusia-Kazahstan. Deși Instanța judecătorească de la Comrat a atacat decizia de a organiza referendumul dat, deoarece aceasta contravenea legii în vigoare, autoritățile regionale au neglijat hotărârea judecătoreiei, iar ulterior Comitetul Executiv al Găgăuziei a adoptat o decizie prin care s-a alocat 60 000 de lei pentru desfășurarea unei campanii de promovare a referendumului. Pornind de la ilegalitatea hotărârilor date, Procuratura Generală a pornit o achetă penale și a îndreptat-o Comisiei Electorale Centrale „Prin prezenta,

³⁶ Conform legislației, împuternicirile organelor administrației publice locale expirau la 16 aprilie 1999, respectiv referendumul local nu putea avea loc cu 120 de zile înainte și cu 120 de zile după ziua desfășurării în același teritoriu a oricărui tip de alegeri sau referendumuri.

vă aducem la cunoștință că prin demersul nr. 16-1/14-1320 din 28 martie 2014, Procuratura Generală ne-a informat despre efectuarea urmăririi penale în cauza penală pornită în temeiul prevederilor art. 328 alin. (3) lit. b), art. 346 și 352 alin (3) lit. d) din Codul penal al Republicii Moldova, pe faptul acțiunilor ilegale comise de către funcționarii publici și persoane cu funcții de demnitate publică, la organizarea și desfășurarea ilegală la 02 februarie 2014 a referendumului în UTA Găgăuzia”³⁷. În același document se stipulează că prin inițiativa de a efectua referendumul local s-a încălcat, pe lângă articolul 179 din Codul electoral, și art. 35, conform căruia cheltuielile pentru referendum trebuie să fie suportate de către stat, și a articolului 26, conform căruia mijloacele pentru desfășurarea alegerilor sunt distribuite de către Comisia Electorală Centrală, care trebuie să fie supusă evidenței contabile. Astfel, Procuratura Generală a pornit o urmărire penală și a îndreptat o cerere spre Curtea de Conturi, Inspekția Financiară și Inspectoratul Fiscal Principal de Stat de a realiza un „control a surselor de venit, al corectitudinii evidenței și folosirii conform destinației banilor de către concurenții electorali”³⁸. Prin urmare, din considerentul că au fost încălcate mai multe prevederi ce țin de cadrul legal, referendumul a fost declarat nevalabil.

Un alt referendum cu subiect interesant a avut loc în data de 21.05.2017 în orașul Sângera. Problema înaintată spre consultare a fost depozitarea gunoiului. Dar din motivul încălcării unor proceduri Decizia Consiliului local privind organizarea referendumului a fost contestată de Oficiul Teritorial al Cancelariei de Stat.

Mai multe referendumuri locale au fost organizate cu scopul demiterii primarului. A se vedea tabelul de mai jos.

³⁷ Arhiva Comisiei Electorale Centrale. Document privind inițierea referendumului local 2013-2014, p. 139.

³⁸ Arhiva Comisiei Electorale Centrale. Document privind inițierea referendumului local 2013-2014, p. 140.

Lista referendurilor locale inițiate și desfășurate în Republica Moldova (1995-2019)³⁹

Nr. d/o	Data desfășurării	Localitate	Raion	Obiect	Subiectul inițierii	Participare	Pro revocare	Rezultat	Notă
1	05.03.1995	Găgăuz Yeri	UTAG	includerii unor localități din sudul Republicii Moldova în componența Găgăuziei (Gagaguz-Yeri)	Adunarea Populară a Găgăuziei			validat	

³⁹ Tabel efectuat în baza surselor: Arhiva Comisiei Electorale Centrale. Document privind inițierea referendumului local 2013-2014, Referendumul ca formă a democrației directe. Chișinău, 2016, pp. 65, (pui și sursele selectate din arhiva CEC și de cautat acel ref. Din Chișinău pentru demiterea primarului Chirtoacă).

2	22.03.1998	UTA Gagauz Yeri	UTAG	Adoptarea Regulamentului Găgăuziei	Adunarea Populară a Găgăuziei				anulat de instanța de judecată	Hotărârile CEC și Adunării Populare a Găgăuziei „Cu privire la efectuarea referendumului local în UTA Găgăuzia (Gagauz Yeri)” au fost anulate de Curtea Supremă de Justiție, dat fiind faptul că contravin prevederilor legale.
3	22.03.1998	Năvârneț	Fălești	Revocare primar					Primar revocat	
4	22.03.1998	Taul	Dondușeni	Revocare primar			87,56%	25,36%	Rămas în funcție	
5	27.12.1998	Burlăceni	Vulcănești	Includerea c. Burlăceni și Grecești în componența UTA Găgăuzia	consiliul local				respins de CEC	CEC nu a acceptat propunerea Consiliului comunal Burlăceni privind desfășurarea referendumului local, deoarece contravine legislației în vigoare
6	27.12.1998	Basarabeasca or.	Basarabeasca	Includerea or. Basarabeasca în componența UTA Găgăuzia					respins de CEC	CEC nu a acceptat propunerea Consiliului orășenesc Basarabeasca privind desfășurarea referendumului local, deoarece contravine legislației în vigoare

7	10.01.1999	Taraclia	Taraclia	Păstrarea raionului în urma desfășurării ulterioare a reformei administrativ-teritoriale	Consiliul raional Taraclia				CEC nu a acceptat propunerea Consiliului raional Taraclia privind desfășurarea referendumului local, deoarece contravine legislației în vigoare
8	2000	Mărăndeni	Bălți	revocare primar	Consiliul județean			Respins de consiliul local	Consiliul comunal Mărăndeni a refuzat de a desfășura referendumul local neavând dovezi pentru revocarea primarului (decizia din 28 iulie 2000)
9	20.08.2000	Cioclacul Nou	Bălți	Revocare primar		61,2%	66,00%	revocat	rata de participare mai puțin de 1/2 din alegătorii înscriși pe LE
10	10.09.2000	Corlăteni	Bălți	Revocare primar		38,7% Mai puțin de 1/2		nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/2 din alegătorii înscriși pe LE
11	17.09.2000	Limbenii Noi	Bălți	Revocare primar		27,9% Mai puțin de 1/2		nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/2 din alegătorii înscriși pe LE
12	17.09.2000	Chircățești	Tighina	Revocare primar		52,00%	87,7%	revocat	
13		Bubuieci	Chișinău	revocare primar				suspendat	Grupul de inițiativă a fost înregistrat de Judecătoria sect. Ciocana, mun. Chișinău la 28 septembrie 2000. Alte acțiuni din partea grupului de inițiativă nu au fost întreprinse
14	01.10.2000	Volintiri	Tighina	Revocare primar		63,2%	63,67%	revocat	

15	2000	Tohatin	Chişinău	revocare primar	Consiliul municipal				respins de CL	Consiliul comunal Tohatin a refuzat de a desfășura referendumul local neavând dovezi ale acțiunilor ilegale a primarului (decizia din 30 noiembrie 2000).
16	08.10.2000	Negureni	Orhei	Revocare primar		41,9%			nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/2 din alegătorii înscrși pe LE
17	24.12.2000	Sângerei Noi	Bălți	Revocare primar		58,1%	82,37%		revocat	
18	3.12.2000	Cornești	Ungheni	revocare primar	cețățeni				suspendat	Suspendată activitatea consiliului electoral orășenesc și birourilor electorale ale secțiilor de votare.
19		Căminarii Vechi	Soroca	revocare primar	cețățeni				respins de instanța de judecată	Înregistrarea grupului de inițiativă a fost respinsă de către Judecătoria Soroca prin hotărârea din 15 ianuarie 2001
20	25.02.2001	Măcărești	Ungheni	Revocare primar		72,6%	57,1%		revocat	
21	25.02.2001	Pârlița	Bălți	revocare primar	consiliul local				anulat de instanța de judecată	Judecătoria de sector Fălești a recunoscut nule deciziile consiliului sătesc privind desfășurarea referendumului.
22	25.02.2001	Petrunea	Bălți	revocare primar					anulat referendum	Referendum a fost anulat din cauza alegerilor parlamentare

23	08.07.2001	Chiperчени	Orhei	Revocare primar						
24	02.12.2001	Lărguța	Cahul	revocare primar	consiliul local		53,84%	83,93%	revocat	Judecătoria de sector a anulat decizia consiliului sătesc. CEC a suspendat activitatea consiliului electoral
25	30.12.2001	Telenești	Orhei	revocare primar					respins de CEC	CEC nu a acceptat propunerea de a desfășura referendumul local
26	13.01.2002	Delacău	Chișinău	revocare primar					respins de CEC	CEC nu a acceptat propunerea de a desfășura referendumul local
27	13.01.2002	Căplani	Tighina	revocare primar					respins de CEC	CEC nu a acceptat propunerea de a desfășura referendumul local
28	17.10.2004	Mincenii de Jos	Rezina	Revocare primar			76,00%	47,07%	Rămas în funcție	

29		Tvardița	Taraclia	revocare primar					anulat de instanța de judecată	Judecătoria Taraclia a înregistrat grupul de inițiativă la 18 iunie 2004. Curtea de Apel Cahul, la 23 iulie, a casat hotărârea Judecătoriai Taraclia cu restituirea pricinii spre rejudecare în instanța de contencios administrativ a Judecătoriai Taraclia. Acesta, la 17 august, a înregistrat din nou grupul de inițiativă. La 24 octombrie, Curtea Supremă de Justiție, a casat decizia Curții de Apel din 3 februarie 2005 și hotărârea Judecătoriai Taraclia din 03.12.2004 privind confirmarea listelor electorale cu restituirea pricinii spre rejudecare la Judecătoria Taraclia altui judecător. Alte acțiuni nu au fost întreprinse.
30	02.04.2006	Filipeni	Leova	Revocare primar	ceițăteni	39,17% Mai puțin de 1/2	nevalabil			rata de participare mai puțin de 1/2 din alegătorii înscrși pe LE

31	23.11.2008	Hansca	Ialoveni	Revocare primar	Consiliul local				Referendum anulat	primarul și-a depus demisia și referendumul a fost anulat, Hotărârea CEC 1938 din 11.11.2008
32	04.07.2010	Strășeni	Strășeni	Revocare primar	Consiliul local				suspendat	suspendat, în legătură cu contestarea deciziei în instanța de judecată
33		Onești	Hâncești	Revocare primar	cețățeni				suspendat	Doar tipărite liste pentru colectarea semnăturilor
34	21.10.2012	Nihoreni	Râșcani	Revocare primar	Consiliul local		23,52% Mai puțin de 1/3		nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/3 din alegătorii înscriși pe LE
35		Cealác	Taraclia	Revocare primar	cețățeni				suspendat	
36	07.07.2013	Lebedenco	Cahul	Revocare primar	Consiliul local		25,53% Mai puțin de 1/3		nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/3 din alegătorii înscriși pe Lista Electorală
37	29.12.2013	Anenii Noi	Anenii Noi	Revocare primar	cețățeni		14,5% Mai puțin de 1/3		nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/3 din alegătorii înscriși pe LE
38	01.04.2014	Grotești	Canemir	Revocare primar	cețățeni				nevalabil	Motivele invocate pentru revocarea primarului nu erau stipulate clar, iar listele de subscripție nu au fost controlate de către judecătoria Canemir.
39	11.05.2014	Cneazevca	Leova	Revocare primar	cețățeni		8,3% Mai puțin de 1/3		nevalabil	rata de participare mai puțin de 1/3 din alegătorii înscriși pe LE

40	15.06.2014	Seliște	Orhei	Revocare primar	cețățeni				suspendat	După soluționarea cauzei de către instanța de judecată, consiliul local nu a prezentat decizia privind propunerea unei noi date pentru organizarea referendumului
41	2013	Chișinău	Chișinău	Revocare primar	cețățeni				suspendat	Doar tipărite liste pentru colectarea semnăturilor
42	02.09.2014	UTA Găgăuzia	UTAG	Aderarea la uniunea vamală Rusia-Belorus-Kazahstan	Adunarea Populară a Găgăuziei				nevalabil	Încălcarea prevederilor art. 179, art. 26, art. 34 a Codului Electoral, deschiderea dosarului penal de către Procuratura Generală, privind gestionarea banilor public și „samovolnicie”.
43	30.10.2016	Pitușca	Călărași	Revocare primar	Consiliul local	42,22%	40,13%		Rămăs în funcție	
44	21.05.2017	Sângera	Chișinău	Consultare problemă depozitare gunoi	Consiliul local				suspendat	Deciziile Consiliului local privind organizarea referendumului au fost contestate de Oficiul Teritorial al Cancelariei de Stat

45.	12.09.2017	Chişinău	Chişinău	Demiterea primarului	Consiliul local	110.502 cetateni, adica 17,53%. Pentru validarea acestui referendum fi trebuit sa voteze circa 33%.		E:uat	
-----	------------	----------	----------	----------------------	-----------------	---	--	-------	--

În concluzie, referendumurile locale au vizat probleme ce țineau de împărțirea administrativ teritorială, politica externă, unul singur - probleme sociale. Cele mai multe referendumuri s-au concentrat pe revocarea primarului⁴⁰. Aceasta denotă faptul că instituțiile locale au recurs rar la consultarea cetățenilor cu privire la rezolvarea problemelor de ordin local. Drept rezultat, comunicarea nesatisfăcătoare cu cetățenii a determinat desfășurarea mai multor plebiscit-uri pentru revocarea primarului.

STUDIU DE CAZ

Analiza aplicării referendumului în unele cazuri recente (2013-2014)

Referendum din Grotești, Cantemir. În luna februarie a anului 2014, în satul Grotești a fost înaintată cererea la Consiliul comunal de a aproba deciziile grupului de inițiativă, în frunte cu Butunaru Vladimir, ales președinte prin proces verbal de la 14 aprilie 2013. Cererea a fost acceptată, dar primarul a depus contestație conform căreia motivele invocate de grupul de inițiativă nu erau clar exprimate, s-au comis încălcări a Codului electoral, ceea ce a dus la nevalidarea referendumului.

La 1 aprilie 2014, Consiliul comunal a acceptat cererea de stabilire a datei pentru efectuarea referendumului local, venită de la grupul de inițiativă, format încă în anul anterior. Primarul, la rândul său, a atacat decizia consiliului la Oficiul Teritorial Cahul, datorită unor omiteri care au fost produse de către consiliu în urma acceptării cererii, și anume, deși a fost invocat pentru inițierea referendumului nerespectarea atribuțiilor de către primar, nu au fost concretizate care atribuții anume nu au fost respectate, conform acelor atribuții care sunt stipulate în legea 436, art. 29. În urma acestor acțiuni, Judecătoria de la Cahul a examinat cazul și a abrogat deciziile Consiliului comunal de la 21 februarie 2014 „Despre examinarea cererii reprezentantului grupului de inițiativă privind propunerea datei pentru referendumul local”. Însă, aceasta a acceptat aprobarea listelor de subscripție a grupului de inițiativă în baza semnăturilor colectate în vederea inițierii referendumului local din comuna Grotești, raionul Cantemir. Această decizie urma să fie transmisă la Comisia Electorală Centrală pentru a aproba data de efectuare a referendumului. În schimb, CEC a menționat eroarea comisă în propunerea datei, care venea în contradicție cu Codul electoral, fiindcă data referendumului era stabilită cu două

⁴⁰ Referendumul ca formă supremă a democrației directe. Chișinău, 2016, p. 21-23; Cosoi Petru. Istoria referendumurilor în RM. Câte au fost până acum și câte ar putea avea loc anul acesta. În: Realitatea.md., din 19.05.2017.

zile după realizarea adunării. Totodată, s-a menționat că nu s-a transmis Hotărârea Judecătorei Cantemir privind verificarea listelor de subscripție. Cu toate acestea, CEC admintea realizarea referendumului dacă „actul ... va corespunde cerințelor legale”⁴¹. La aceasta, primarul a depus un apel către Curtea de Apel Cahul, pentru a contesta Hotărârea Judecătorei Cantemir, deoarece aceasta a respins cererea sa de controlare a listelor de subscripție. Ca argument, primarul invocă faptul că „Persoanelor din listele de subscripție nu li s-a explicat prevederile art. 183 al Codului electoral, verificând doar parțial listele, 19 persoane au dat lămuriri prin care au confirmat faptul că li s-a lămurit că trebuie să se semneze, n-au știut pentru ce s-au semnat, au crezut că s-au semnat pentru ajutor cu lemne din lunca Prutului, sau pentru reparația drumului ... iar Bacrău Gheorghe a menționat că nu a pus semnătura, lista a fost semnată de fratele său”⁴². Totodată, primarul a invocat neclaritatea motivelor care s-au expus pentru revocarea sa. Acesta menționează că nu s-a stipulat care anume din atribuțiile unui primar nu au fost respectate „Consider că aceasta este o frază generală (Nerespectarea atribuțiilor de serviciu) care trebuia să fie desfășurată și concretă, să fie indicat concret care atribuții de serviciu nu au fost îndeplinite”⁴³. Astfel, primarul a trimis raportul său de activitate spre confirmare a îndeplinirii atribuțiilor de primar și a încheiat problema, lăsând referendumul nevalidat.

Referendumul din Seliște, Orhei. Un caz aparte spre analiză ar fi referendumul din 15 iunie 2014, pentru revocarea primarului din comuna Seliște, din raionul Orhei. Acest referendum a fost suspendat de către Curtea de Apel deoarece „Comisia Electorală Centrală, precum și organele electorale ierarhic inferioare, au adoptat acte normative ale căror efecte juridice nu s-au consumat”⁴⁴. În continuare se va încerca realizarea unei analize a mersului acestui caz, precum și a rezultatelor lui.

În septembrie 2012 în com. Seliște, raionul Orhei, a fost organizată o adunare, de către Svetlana Budjet și Galina Dodoan, la care au participat 48 de persoane, inclusiv și primarul comunei, Vasilie Scriprnic, pentru a forma un grup de inițiativă

⁴¹ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 10

⁴² Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 30

⁴³ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 30

⁴⁴ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 147

pentru a revoca din funcție primarul comunei. S-a scris un proces verbal, la care au fost înregistrate 20 de persoane, pe data de 16 septembrie 2012, iar prin hotărârea judecătoreiei Orhei din 8 octombrie 2012, acțiunea civilă a fost admisă. Ca răspuns, primarul orașului a atacat deciziile Curții de Justiție din Orhei la Curtea de Apel Chișinău, solicitând „restituirea pricinii spre rejudecare la Judecătoria Orhei, în alt complet de judecată”⁴⁵. În continuare, deși la 7 martie 2014, Curtea de Apel Chișinău a respins recursul lui Vasile Scriptnic, acesta a constatat decizia la Curtea Supremă de Justiție, iar la 24 iunie 2014 apelul cu privire la hotărârea Judecătoria Orhei a fost acceptat, cu motivul că „litigiul din speța dată nu îl constituie Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.2532 din 30.04.2014 și nici decizia Consiliului sătesc Seliște nr.3/1 din 10.04.2014, prin care a fost stabilită data referendumului local de revocare a primarului din comuna Seliște raionul Orhei, însă actele administrative nominalizate au fost emise în baza hotărârii judecătorești emise în pricina dată și sunt în conexiune directă”⁴⁶. Ca repostă, Budjeți Svetlana și Galina Dodon realizează un recurs spre *Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ* al Curții Supreme de Justiție, care a analizat circumstanțele situației cauză și datorită faptului că s-au respectat toate legile stipulate în Codul electoral, precum și faptului că motivul de revocare a primarului a fost nerespectarea de către acesta a intereselor comunității, iar conform art. 175, Codul electoral prevede posibilitatea organizării referendumului pentru rezolvarea problemelor de interes local, regional sau statal, recursul Svetlanei Budjeți și Galinei Dodon se admite la examinarea de către Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție, iar decizia Curții de Apel Chișinău de la 24 iunie 2014 se casează. Momentul cheie al procesului de rezolvare a problemei de stabilire a datei pentru petrecerea referendumului local îl constituie adunarea Consiliului comunei Seliște din 3 iunie 2014, la care primarul Vasile Scripnic a prezentat consilierilor argumente în favoarea anulării inițiativei de organizare a referendumului. Principalele argumente deduse din Procesul Verbal nr.4 din 3 iunie 2014 sunt următoarele: deciziile luate de consilieri, la dată de 10 aprilie 2014, au fost nechibzuite și luate în grabă și s-au omis unele erori legale, pe care acestea le-a constatat în judecată. Potrivit documentului, motivele pentru revocarea sa au fost neîntemeiate, iar pentru a înainta un alt primar va necesita instruire, precum și cheltuieli pentru comună. Astfel, la această adunare, consilierii au fost convinși

⁴⁵ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 151

⁴⁶ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 161

să abroge deciziile consiliului comunei Seliște nr. 3/1 de la 10 aprilie 2014, ceea ce a permis „abrogarea hotărârii CEC nr 2532 din 30 aprilie 2014, precum și tuturor actelor emise de CEC privind desfășurarea referendumului de la 15 iunie 2014, pentru revocarea Primarului comunei Seliște, raionul Orhei”⁴⁷

Referendumul din mun. Chișinău. Nu mai puțin important este referendumul de revocare a primarului din mun. Chișinău, Dorin Chirtoacă. Deși nu este un caz eșit din comun, la capitolul practicării referendumului în RM, este necesar de a-l examina pentru a înțelege temeiurile inițiativei de revocare, precum și mersul acestei inițiative. Referendumul dat a fost suspendat deoarece judecătoria Centru din mun. Chișinău a respins cererea de formarea a grupului de inițiativă pentru efectuarea referendumului de revocare a Primarului General al mun. Chișinău

La data de 26.02.2013 a avut loc o ședință, la care au participat 297 de persoane. Subiectul de discuție al acestei ședințe era revocarea Primarului General a mun. Chișinău, Dorin Chirtoacă. Conform Codului electoral, Primarul General al mun. Chișinău, Dorin Chirtoacă, a fost invitat la ședință pe data de 21.03.2013. La această ședință s-a întocmit un proces verbal, la orele 18:00, la care au participat 297 de persoane, iar subiectele discuției au fost: analizarea raportului prezent privind situația socio-economică a mun. Chișinău, constituirea grupului de inițiativă privind efectuarea referendumului pentru revocarea Primarului General a mun. Chișinău, alegerea biroului executiv a grupului de inițiativă și stabilirea întrebării care trebuie acordată la referendum „susțineți revocarea Primarului General al mun. Chișinău, d-ul Dorin Chirtoacă?”⁴⁸. La data de 21.03.2013 spre judecătoria Centru din mun. Chișinău, s-a înaintat cerere pentru întemeierea grupului de inițiativă, însă aceasta a fost respinsă. Considerând incorectă hotărârea judecătoriei Centru mun. Chișinău, avocatul care susținea grupul de inițiativă a cerut casarea integrală a hotărârii instanței de fond. Argumentele care le-a invocat avocatul pentru a argumenta cerera sa au fost exprimate de ideea că prin repsingerea acestei inițiative judecătoria a încălcat mai multe drepturi, precum: a împiedicat 297 de persoane dreptul de a alege, stabilit prin art. 11 și art.12 al Codului electoral, și art. 38 a Constituției RM, potrivit căruia „voința poporului constituie baza puterii de stat”. Totodată, avocatul a evocat și interpretarea superficială de către judecătoria Centrală a mun. Chișinău a raporturilor stabilite de către Curtea de Conturi privind Raportul auditului

⁴⁷ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 165

⁴⁸ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 323

bugetelor unităților administrativ-teritoriale și gestionării patrimoniului public în mun. Chișinău în perioada 2010-2011 nr. 37 din 31.07.2012⁴⁹. În continuare, avocatul dului D. Chirtoacă, a solicitat respingerea cererii de apel ca fiind nefondată, deoarece apelanții au interpretat eronat legile. Acesta argumentează poziția prin faptul că pentru cheltuielile stabilite de Curtea de Conturi în urma rapoartelor sale s-a luat în considerație toată activitatea Primăriei, care cuprinde o ierarhizare mare, de aceea nu se poate pune vina doar pe primar, astfel motivele invocate pentru organizarea referendumului se consideră nefondate. În final cererea apelanților a fost acceptată parțial, hotărârea judecătorei Centru mun. Chișinău din 05.07.2013 a fost casată total, iar grupul de inițiativă a fost acceptat.

Analiza acestor studii de caz ne permită să înțelegem care sunt principalele dificultăți cu care se confruntă societate în realizarea procedurii de referendum. Deși motivele sunt diferite, o problemă comună ale acestora este interpretarea eronată a legilor Codului electoral sau încălcarea intenționată ale acestora. Cu excepția cazului UTA Găgăuzia, observăm că referendumul este aplicat doar pentru revocarea primarului. Deci, lucrurile nu au evoluat mult comparativ cu anii precedenți în sensul dat, ceea ce ne duce la ideea că pentru perioada dintre referendumurile cauză și cele anterioare nu s-a realizat o politică eficientă de promovare a procedurii date, iar referendumul a rămas o procedură aplicată doar de grupurile de inițiativă interesate în revocarea primarilor. Cu toate acestea, este necesar de a menționa că referendumul, conform Codului electoral, poate fi nu doar local, acesta poate rezolva și probleme naționale, în cazul în care se adună un anumit număr de voturi ce vor o schimbare de nivel înalt.

O altă dificultate cu care se confruntă societatea în aplicarea procedurii enunțate este lipsa de inițiativă a cetățenilor sau, în genere, absentismul și neimplicarea în viața politică a statului. Problema dată a căzut sub vizorul ASDM care a realizat un studiu sociologic „Vox Populi – septembrie 2010” pentru a depista motivele absentismului de la referendumul nevalidat din 5 septembrie 2010. Conform întrebărilor propuse de către sociologi, majoritatea cetățenilor nu au participat din cauza lipsei de interes pentru întrebările propuse la referendum. Este importantă analiza tabelului de mai jos, care ne poate informa în privința uneia din cele mai importante probleme a societății – absentismul politic.

---

⁴⁹ Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, p. 324

Tabel privind motivele neparticipării la Referendumul din 5 septembrie 2010

№	MOTIVUL NEPARTICIPĂRII	%
1.	Întrebările înaintate la referendum nu sunt cele mai importante pentru mine (nu prezintă interes)	19,8
2.	Nici un partid nu m-a convins	16,3
3.	Pierderea încrederii în partidele politice și în liderii lor	14,2
4.	Protest contra corupției funcționarilor publici	12,1
5.	În perioada respectivă nu m-am aflat în localitatea unde sunt înregistrat	10,9
6.	Convingerea că votul meu nu va hotărî nimic	9,6
7.	Nu am nici-o dorință de a merge la vot	9,1
8.	Temerea că validarea referendumului ar fi amânat alegerile parlamentare anticipate	9,1
9.	Protest împotriva situației social-economice precare	8,8
10.	Insuficiența informației despre referendum	8,4
11.	Temerea de falsificare a rezultatelor referendumului	8,2
12.	Neglijarea intereselor mele de către persoanele publice	7,9
13.	Am fost ocupat cu treburi mai importante	7,3
14.	Incorectitudinea desfășurării campaniei pentru referendum	6,2
15.	Probleme de sănătate, vârstă	6,0
16.	Timpul nereușit de organizare și desfășurare a referendumului	5,8
17.	Probleme în familie	3,5
18.	Lipsa buletinului de identitate	2,4
19.	M-au derutat rezultatele sondajelor sociologice	0,7

Din tabelul respectiv se deduc următoarele probleme care stimulează absentismul oamenilor.

1. Lipsa de încredere a oamenilor att în validitatea referendumului, cât și în puterea politică
2. Lipsa unei programe bune de motivare a maselor pentru participare în viața politică

3. Lipsa cauzată de deplasare sau neprezență în țară
4. Protestul împotriva corupției funcționarilor publici
5. Procuparea cu alte probleme

Pentru soluționare dificultăților pe care le întânlesc oamenii în luarea unor decizii sau pentru motivarea participării acestora se propune realizarea unor campanii de promovare, nu doar procedurii de referendum, ci și a altor manifestări a democrației din cadrul R.M. Pe lângă aceasta, spre a motiva oamenii este necesar de a demonstra transparența referendumului precum și a faptului că prin procedura data se poate de rezolva probleme sociale, care sunt de interes national, nu doar local. Nu mai puțin important într-o democrație îl are gradul de educație civică, pentru care trebuie de creat un sistem de educație continuu care sa inceapa de la cea mai frageda varsta. Un rol important îl au sursele mass-media care trebuie să fie imparțiale, să informeze și să educe valorile statului de drept și ale democrației. Astfel soarta statului va fi un domeniu de preocupare nu doar a grupurilor de interes, care decid de regulă probleme locale, dar și a cetățenilor de rând, care ar înțelege mai bine situația politică a țării și ar conștientiza necesitatea exercitării drepturilor sale democratice.

ÎNCHEIERE

Referendumul este o procedură indispensabilă a democrației moderne. Pentru asigurarea eficienței referendumului este necesară reglementarea juridică a procedurii, asigurarea transparenței rezultatelor, imparțialitatea mass-media. Probleme propuse spre consultare trebuie să fie expuse clar, în concordanță cu interesele păturii sociale care cel mai mult este afectată de rezultatul acestuia. Rezultatele referendumului nu trebuie să producă dezbinări ideologice, sociale sau economice. Eficiența referendumului este determinată de prezența culturii politice și a conștiinței civice la cetățenii care se implică în procesele politice.

În Republica Moldova s-au realizat mai multe tipuri de referendumuri: republicane, locale. Referendumurile locale au vizat probleme ce țineau de împărțirea administrativ teritorială, politica externă, unul singur - probleme sociale. Cele mai multe referendumuri s-au concentrat pe revocarea primarului, cauzate de comunicarea nesatisfăcătoare cu cetățenii, dar și de informarea slabă a cetățenilor privind menirea acestui proces politic.

În baza cercetărilor, conchidem că în Republica Moldova plebiscitul are trăsături specifice, determinate de particularitățile politice ale statului, dar și de nivelul de

cultură politică al oamenilor. Analiza unor studii de caz ne-a permis să observăm procedura de organizare și desfășurare a referendumului, precum și a dificultăților întâmpinate de cei interesați în petrecerea referendumului, dar și a instituțiilor care monitorizează corectitudinea de realizare a acestuia. Prin analiza absentismului politic, a gradului scăzut de inițiativă politică, a gradului de cultură politică s-a încercat accentuarea unor cauze, care duc la ineficiența referendumului în RM.

Stăruim asupra faptului ca este necesar de inițiat cet[enii] în metodologia de desfășurare a referendumului, a cadrului legal care vizează procesul. În acest sens pot fi petrecute campanii de informare, politici educaționale de creștere a spiritului participativ în viața politică a statului, experimente de laborator.

BIBLIOGRAFIE

1. Alegeri SUA 2018: Scrutin cu valoare de referendum pentru Trump/ Americanii sunt chemați să își aleagă reprezentanții în Congres la mijlocul mandatului. În: HotNews.ro, 6.11.2018
2. Arhiva Comisiei Electorale Centrale, „Document privind inițierea referendumului local 2013-2014”, Indice dosar: 01-48.
3. Butler, David.; Ranney, Adam. Referendums around the World, Washington, D.C: The American Institute for Public Policy Research edition, 1976.
4. Cronin, Thomas E. Direct Democracy: The Politics of Initiative Referendum, and Recall, Cambridge: Harvard University Press edition, 1989.
5. Constituția federală a Confederației Elvețiene din 18 aprilie 1999 (Starea de la 11 martie 2012). <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/constituc5a3ia-federalc483-a-confederac5a3ieielvec5a3iene-romanian.pdf>
6. De ce Moldova nu este Elveția? Pe ce principii și valori se bazează societatea elvețiană. În: NewsMaker 2018, 1 noiembrie. <http://newsmaker.md/rom/noutati/de-ce-moldova-nu-este-elvetia-pe-ce-principii-si-valori-se-bazeaza-societatea-elve-39901> (accesat 19.08.19, ora 23:20)
7. Din 1998 într-un șir de state ale SUA, în rezultatul referendumurilor au fost adoptate schimbări în constituții, determinând familia exclusiv ca uniune între o femeie și un bărbat. În 13 state ale SUA: Arkansas, Georgia, Kentucky, California, căsătoriile homosexuale au fost interzise în rezultatul referendumurilor din 2004.
8. Glotz, Gustave. Cetatea greacă, București: Meridiane, 1992, p. 157.
9. Sartori, Giovanni. The theory of democracy revisited, New Jersey: Chatham publishers edition, 1987, p. 201.

10. Smith, Gordon. The Functional Properties of the Referendum, *European Journal of Political Research*, vol. 4, no. 1, 1976, pp. 1-23.
11. Mill, John S. On Liberty, United Kingdom: The Library of Liberal Arts edition, 1859, pp. 7.
12. Kobach, Kris W. The Referendum. Direct Democracy in Switzerland, Aldershot: Dartmouth edition, 1993.
13. Gallagher Michael, Pier Vincenzo U. The Referendum Experience in Europe, Basingstoke: MacMillan edition, 1996.
14. Maija Talvikki S. Theories of referendum and the analysis of agenda-setting, London: Microform edition, 1997 (<http://etheses.lse.ac.uk/1485/1/U109490.pdf>)
15. Panfil Nicolai. Lecțiile referendumului constituțional din 5 septembrie 2010. Analiza post-referendum. În: *Democracy.md*, 2010, 30 septembrie. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/post-referendum-analysis/> (vizitat 21.08.19)
16. Referendumul ca formă a democrației directe. Chișinău, 2016.
17. Referendumuri locale. Inițiative de revocare a primarului. În: Republica Moldova. Ediție specială dedicată celei de-a 15-a aniversări de la înființarea Comisiei Electorale Centrale. Chișinău, 2012.
18. Cîrnaț, Teodor. *Drept constituțional*, Chișinău: Editura Print-Caro, 2010.
19. Un referendum organizat în Elveția a fost invalidat pentru că cetățenii nu au fost informați corect. În: *Jurnal TV*, 2019, 12 aprilie <http://www.jurnaltv.md/news/e6fb0890ba80089c/un-referendum-organizat-in-elvetia-a-fost-invalidat-pentru-ca-cetatenii-nu-au-fost-informati-corect.html>
20. <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=adrese&docid=78&l=ro>
21. http://alegeri.md/w/Referendumul_republican_consultativ_din_2019
22. https://ballotpedia.org/History_of_initiative_and_referendum_in_the_U.S.#cite_note-quotedisclaimer-2 accesată pe: 11.09.2019, la ora 21:15.

Accesibilitatea în procesul electoral – Aspecte problematice. Evoluție, impact și perspective

AUTOR:

Tatiana MATRAN

Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”
din municipiul Chișinău

Specializarea:
Politici sociale
de susținere a familiei
și copilului

CONDUCĂTOR
ȘTIINȚIFIC:

Larisa NOROC,

Doctor,
conf. univ.

Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”
din municipiul Chișinău

Cuprins

INTRODUCERE.....	75
1. ABORDĂRI TEORETICE CU PRIVIRE LA ACCESIBILITATEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL.....	77
1.1. Accesul la procesul electoral a persoanelor cu dizabilități.....	77
1.2. Aspectele juridice privind accesibilitatea procesului electoral.....	81
1.3. Factorii ce facilitează accesibilitate persoanelor cu dizabilități în procesul electoral	87
2. ACCESIBILITATEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL: STUDII EXPERIMENTALE	93
2.1. Studiu comparativ al accesibilității persoanelor cu dizabilități în procesul electoral în literatura de specialitate.....	93
2.2. Limitele persoanelor cu dizabilități în viața socială.....	100
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	102

INTRODUCERE

Procesul electoral este una dintre temele care a constituit și mai continuă în prezent să suscite atenția cercetătorilor din științele politice, sociale, dar și a societății civile. Este cunoscut faptul că alegerile reprezintă un simbol al suveranității și al democrației. Statul suveran organizează procesul de sine stătător, fără imixiuni din afară, iar alegerile se organizează periodic, cu candidatori alternative. Un moment important al procesului electoral este participarea la vot, care este o activitate politică, modalitate prin care cetățenii își pot exprima viziunile față de puterea politică. Mai mult, votul este probabil cea mai importantă sursă a legitimității în guvernările democratice moderne.

Alegerile, în calitate de instituție politică principală, permit oamenilor să acționeze ca o sursă reală de putere, iar societății îi oferă posibilitatea să monitorizeze puterea. Nu este o simplă coincidență faptul că democrația, adesea, este definită ca o formă a puterii în care conducătorii sunt aleși doar prin alegerile libere și corecte.

Într-un stat democratic și de drept este necesar de accentuat importanța respectării regulilor de drept constituțional și a standardelor internaționale. Numai în acest caz putem vorbi despre posibilitatea fiecărui cetățean de a-și exprima voința. Calitatea legislației electorale constituie unul dintre criteriile principale de evaluare a alegerilor.

Temeiul juridic al sistemului electoral al Republicii Moldova, este bine determinat în Constituția Republicii Moldova și în Codul electoral. Legislația electorală a Republicii Moldova a stabilit principiile și instrumentele internaționale în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În prezent în Republica Moldova locuiesc aproximativ 180 mii de persoane cu dizabilități, dintre care aproximativ 170 mii sunt de vârstă electorală¹. Deși în ultimii 10 ani, sub presiunea societății civile, statul a început să dezvolte anumite politici sociale în vederea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, datele statistice, analiza materialelor din mass media, unele cercetări indirecte denotă că, de fapt, aceste politici sunt implementate cu greu în practică din cauza neasigurării reformelor cu surse financiare necesare, lipsei surselor financiare în bugetele locale, nivelului redus de informare și conștientizare a problemei de către autoritățile publice centrale și locale, precum și de către instituțiile private².

¹ <https://mediatv.md/accesul-persoanelor-cu-dizabilitati-la-alegeri-locale-2019/>

² Malcoci L., Munteanu P. *Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități - Studiu sociologic*. Chișinău, 2017. file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20

Scopul și obiectivele investigației pot fi rezumate la următoarele: pornind de la actualitate, importanță și gradul de cercetare a temei respective, ne-am propus de a analiza accesibilitatea persoanelor cu necesități speciale în procesul electoral, scoaterea în evidență a problemelor sesizate și deducerea perspectivelor. Fără a pretinde la epuizarea tuturor aspectelor ce vizează accesibilitatea în cadrul alegerilor, ne-am orientat spre soluționarea următoarelor obiective:

1. Analiza literaturii de specialitate cu privire la participarea persoanelor cu dizabilități în viața social-politică;
2. Evidențierea diverselor grade de dizabilitate și impactul acestora asupra implicării oamenilor cu cerințe speciale în procesul electoral;
3. Examinarea actelor normative cu privire la dreptul de participare a persoanelor cu dizabilități în viața social-politică;
4. Evaluarea gradului de accesibilitate a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral;
5. Elaborarea recomandărilor practice privind accesibilitatea și participarea persoanelor cu dizabilități în procesul electoral.

Printre autorii ai căror studii ne-au servit drept **reperete teoretice** pentru examinarea temei privind incluziunea persoanelor cu dizabilități menționăm: M. Bulgaru , N. Sali , N. Gribincea , V. Pistriciuc, A. Racu, D. V. Popovici, V. Crețu, S. Racu, C. Bucinschi. În lucrările acestora desprindem definiția privind persoanele cu dizabilități, formele dizabilităților, consecințele neincluziunii oamenilor cu necesități speciale etc. Actele normative care ne-au ajutat să sesizăm gradul de susținere legală a incluziunii persoanelor cu dizabilități în viața social-politică menționăm: Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, Hotărârea Guvernului nr. 599, Legislația Republicii Moldova, Codul electoral etc.

Lucrarea este structurată după cum urmează: INTRODUCERE, unde este evidențiată actualitatea și importanța temei abordate; CAPITOLUL 1: ABORDĂRI TEORETICE ALE ACCESIBILITĂȚII PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL – în care ne-am preocupat de analiza literaturii de specialitate cu privire la persoanele cu dizabilități și a actelor normative ce susțin și participă la integrarea persoanelor cu dizabilități în viața socială, culturală și politică; CAPITOLUL 2: ACCESIBILITATEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL: STUDII EXPERIMENTALE – conține studii experimentale despre gradul de accesibilitate a persoanelor cu dizabilități, limitele și evoluțiile. În compartimentul CONCLUZII ȘI

RECOMANDĂRI – am ilustrat concluziile generale privind accesibilitatea persoanelor cu dizabilități în procesul electoral și am formulat câteva recomandări pentru creșterea gradului de accesibilitate și participarea eficientă a persoanelor cu dizabilități în viața social-politică și anume în procesul electoral.

ABORDĂRI TEORETICE ALE ACCESIBILITĂȚII PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL

1.1 Accesul la procesul electoral a persoanelor cu dizabilități.

În literatura de specialitate se găsesc mai multe definiții privind persoanele cu dizabilități. În unele, persoanele cu dizabilități pot fi definite drept „persoane care au un dezavantaj datorat unor deficiențe fizice, senzoriale sau mentale, care le împiedică sau limitează accesul normal și în condiții de legalitate la viața socială, necesitând măsuri de protecție specială în vederea integrării lor sociale”³.

Cercetătorii M. Bulgaru, N. Sali, N. Gribincea, V. Pistriciuc, J. Costache, M. Dilion, S. Milicenco, V. Prițcan, S. Rîjcov, D. Sîmboteanu-Popescu, N. Canțer, L. Ciobanu, A. Tarasov și N. Beșliu, în lucrarea *Asistența socială în contextul transformărilor din Republica Moldova*, definesc dizabilitatea ca afecțiune de sănătate de lungă durată apărută în urma disfuncțiilor și a pierderii integrității corporale, precum și în urma influenței factorilor nocivi de mediu, reducerii activității și posibilităților participării la viața socială⁴.

Mai mulți autorii abordează dizabilitatea sub trei aspecte: *medical* (deficiență, deficit, defectuositate, infirmitate, invaliditate, perturbare); *funcțional* (o pierdere, o diminuare a posibilităților fizice, mintale, senzoriale); *social* (inadaptarea, marginalizarea, inegalitatea, segregarea, excluderea).

Cercetătorii autohtoni A. Racu, D. V. Popovici, V. Crețu, S. Racu, C. Bucinschi au dezvoltat această idee, considerând dizabilitatea (handicapul) un continuum dintre: a) problema unei persoane care are o anumită deficiență; b) dezavantajele create de mediu; c) politicile sociale, instituțiile și serviciile menite să reducă aceste dezavantaje⁵.

Astfel, la toate categoriile de deficienți se produce o limitare a accesului la informație, o diminuare și îngustare a activismului și o tendință de (auto) izolare,

³ Lucrare de licență – Integrarea socio-profesională a persoanelor adulte cu handicap fizic

⁴ Teză de doctor în drept. Protecția juridică a persoanelor cu dizabilități împotriva discriminării: cazul Republicii Moldova, Pavlencu M. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/50285/mariana_pavlencu_thesis.pdf

⁵ Racu A. ș.a. *Asistența Socială a persoanelor cu dizabilități*. Chișinău: Pontos, 2007. 300 p. (pag.40).

toate acestea având drept consecințe întârzieri în dezvoltare, inegalități în structurarea personalității și dificultăți în procesul de socializare. O consecință generală reprezintă scăderea șanselor de integrare a tuturor deficiențelor, prin coborârea competențelor acestora sub nivelul minim de adaptare socială.

Conform studiului sociologic privind *Incluziunea persoanelor cu dizabilități*, Chișinău - 2017, realizat de către Asociația Keystone Human Services Moldova, rezumă faptul că majoritatea persoanelor cu dizabilități sunt implicate foarte puțin sau deloc în viața comunității. Conform investigărilor, peste 70% din cei chestionați în cadrul acestui studiu au indicat că au o viață parțial activă sau deloc activă în comunitățile lor. Și doar 1/3 consideră că au o viață publică pe deplin activă. La întrebarea privind participarea în cadrul alegerilor prezidențiale din toamna anului 2016, peste 80% din cei chestionați au indicat că au participat la alegeri, iar 94% dintre ei au menționat că au luat decizia de sine stătător pentru cine să voteze.

În opinia persoanelor cu dizabilități și a experților chestionați, nivelul redus de participare a persoanelor cu dizabilități în viața publică se datorează următorilor factori:

- accesibilității fizice reduse la clădirile publice;
- nivelului redus de informare despre diferite activități și accesului redus la surse de informare;
- atitudinii discriminatorii a membrilor comunității față de persoanele cu dizabilități;
- barierelor de natură juridică asupra exercitării capacității (lipsirii de capacitate juridică a multor persoane);
- barierelor de ordin personal (psihologic și relațional) al persoanelor cu dizabilități.

Problema dizabilității este vizată și în legislația fundamentală a Republicii Moldova, Constituție. În conformitate cu Art. 51 din Constituția RM, accesibilitatea procesului electoral este analizată sub 2 aspecte: aspectul de exercitare a dreptului de a alege și sub a celui de a fi ales⁶.

Vorbind despre accesibilitatea procesului electoral în întregime sau despre accesibilitatea secțiilor de votare, a informației electorale sau a infrastructurii etc., deosebim trei grade de accesibilitate: *accesibilă, parțial accesibilă, inaccesibilă*⁷:

I. **Accesibilă** – putem spune că o instituție este accesibilă atunci când

⁶ <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/06/Procesul-electoral-%C3%AEn-RM-real-it%C4%83%C8%9Bi-tendin%C8%9Be-%C8%99i-perspective.pdf>

⁷ <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/06/Procesul-electoral-%C3%AEn-RM-real-it%C4%83%C8%9Bi-tendin%C8%9Be-%C8%99i-perspective.pdf>

persoanele cu dizabilități (în mod special, cele cu dizabilități locomotorii sau/ și persoanele ce fac parte din grupul cu mobilitate redusă) pot să ajungă independent fără dificultăți în interiorul instituției și pot să beneficieze de anumite servicii. Atunci când ne referim la accesibilitate

- II. **Parțial accesibilă** – putem spune că o instituție este parțial accesibilă pentru persoanele cu dizabilități atunci când aceste persoane fiind însoțite de un asistent, pot să ajungă în interiorul instituției ca să beneficieze de anumite servicii. Asistentul ar putea ajuta persoana cu dizabilitate să treacă anumite obstacole, cum ar fi bordure mici, urcarea sau coborârea unei rampe mai abrupte, trecerea pragurilor la ușă, dacă instituția are mai multe nivele și nu are lift, dar cel puțin este acces liber până la primul nivel.
- III. **Inaccesibilă** – putem spune că o instituție este inaccesibilă pentru persoanele cu dizabilități atunci când aceste persoane, nici singure și nici cu ajutorul asistentului, nu pot ajunge în interiorul instituției. Aici se are în vedere multe trepte pe teritoriu sau la intrarea în instituție, lipsa rampei de acces ori instalarea șinelor metalice, uși înguste, trepte în interior la primul nivel sau trepte în subsol, lipsa WC-ului adaptat sau măcar accesibil⁸.

Gradul de civilizare a societății în mare măsură este determinată de necesitatea educării atitudinii de toleranță și empatie față de aceste persoane ce au un handicap. Crearea condițiilor pentru educație și învățământ, adaptare și integrarea socială a persoanelor respective constituie și unul dintre principalele obiective al oricărui stat și a societății mondiale în general.

Integrarea socială a persoanelor cu dizabilități reprezintă un element de maximă importanță în contextul actual, atât în Uniunea Europeană, cât și în Republica Moldova. Respectarea drepturilor omului este o valoare fundamentală împărtășită de toate societățile democratice, care face ca integrarea persoanelor cu dizabilități să devină un scop al politicilor statelor membre ale Uniunii Europene și al țărilor candidate la aderare, orientat către următoarele mari categorii de obiective operaționale⁹:

- eliminarea barierelor fizice și psihologice
- favorizarea accesului la educație și informare

⁸ Acces egal pentru toți în secțiile de votare. Evaluarea condițiilor de accesibilitate la birourile electorale ale secțiilor de votare din Municipiile Chișinău și Bălți, raioanele Edineț, Hîncești, Căușeni și UTA Găgăuzia (mai, 2019), Chișinău 2019

⁹ Lucrare de licență – Integrarea socio-profesională a persoanelor adulte cu handicap fizic

- sprijinirea integrării social-culturale
- stimularea și facilitarea participării social-culturale

În prezent, în Republica Moldova nu există statistici oficiale privind tipurile de dizabilități și numărul persoanelor din aceste categorii, ci se operează doar cu gradul de dizabilitate – mediu, accentuat, sever, precum și cauzele care au condus la dizabilitate (afecțiuni, boli)¹⁰. Totuși, potrivit organizațiilor neguvernamentale din țară, preocupate de promovarea drepturilor și intereselor persoanelor cu nevoi speciale, dizabilitățile se grupează în următoarele categorii: *de vedere, de auz, locomotorii, psihosociale*.

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007 și ratificată de Parlament la 9 iulie 2010. Comisia Electorală Centrală (în continuare CEC) a Republicii Moldova (în continuare RM) împreună cu partenerii săi de dezvoltare întreprinde măsuri energice pentru ca drepturile electorale ale tuturor cetățenilor RM să fie asigurate în conformitatea cu Constituția RM și cu angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova. În felul acesta CEC al RM tinde să facă procesul electoral egal accesibil pentru toate categoriile de alegători, utilizând în acest sens realizările din știință și tehnică.

În literatura de specialitate, în accepțiunea cea mai des utilizată, procesul electoral este definit ca fiind activitatea subiecților dreptului electoral, desfășurată într-o anumită consecutivitate, în scopul formării organelor reprezentative, inclusiv a autorităților administrației publice locale, prin realizarea drepturilor și obligațiilor electorale. Procesul electoral, având la bază dreptul constituțional și reglementările Codului electoral, se desfășoară conform unor norme generale definite și unor principii ale procesului electoral, care determină conduita subiecților participanți la proces. Printre acestea enumerăm¹¹:

- *Transparența și publicitatea*: vizează activitatea organelor electorale și se răsfrânge asupra tuturor subiecților electorali. Se referă la toate activitățile subiecților electorali și prezumă o transparență deplină.
- *Legalitatea*: presupune respectarea normelor și procedurilor impuse de lege; exercitarea îndatoririlor în condițiile legii și respectarea drepturilor consacrate; aplicarea normelor privind răspunderea subiecților procesului electoral. În Codul de conduită privind desfășurarea și reflectarea campaniei

¹⁰ Teză de doctor în drept. Protecția juridică a persoanelor cu dizabilități împotriva discriminării: cazul Republicii Moldova, Pavlencu M.

¹¹ Studiu_Accesul persoanelor cu dizabilități la procesul electoral_1400593952ro_.pdf

electorale la alegerile locale generale din 5 iunie 2011 (art.1 Cod electoral al RM), convenție încheiată între concurenții electorali și reprezentanții mass-media privind modul de desfășurare și de reflectare a campaniei electorale, se exclude lezarea demnității și imaginii concurenților electorali;

- *Accesibilitatea*: În conformitate cu DEX, accesibilitatea este definită ca ceva la care se poate ajunge ușor, care este la îndemâna cuiva sau care poate fi ușor procurat; sau care poate fi înțeles ușor¹². În sens electoral, acesta este definit ca un proces la care are acces orice alegător, oricare ar fi necesitățile acestuia în procesul realizării drepturilor sale electorale¹³.

În baza celor relatate mai sus, dizabilitatea este abordată sub aspect medical, funcțional, social. Persoanele cu nevoi speciale întâlnesc mari deficiențe în integrarea în procesul electoral. Pe lângă factorii de ordin fizic ce reduc accesibilitatea, evidențiem nivelul redus de informație, bariere de natură juridică, dar și atitudinile discriminatorii. Or, cadrul legal înlătură aceste discrepanțe. Prin urmare, este nevoie de modificarea atitudinii omului la nivel de sistem față de persoanele cu dizabilități.

1.2 Aspectele juridice privind accesibilitatea procesului electoral

Un proiect de lege inițiat de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, care prevede accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități mintale (recunoscute de către instanța de judecată ca fiind iresponsabile), avizat pozitiv de Comisia Electorală Centrală încă în 2012, a fost aprobat de către Parlament în două lecturi, garantând astfel respectarea drepturilor electorale ale tuturor categoriilor de alegători, vizați de Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Codul electoral al Republicii Moldova reglementează 3 proceduri de vot¹⁴:

- votul ordinar (art.53, alin. 1)
- votul asistat (art. 54, alin. 1)
- votul la locul aflării persoanei – cu urna de vot mobilă (art. 60 alin.4).

Votul asistat este prevăzut în cazurile în care „Alegătorul nu este în stare să completeze de sine stătător buletinul și are dreptul să invite în cabină o altă persoană,

¹² <https://dexonline.ro/definitie/accesibilitate>

¹³ <https://mediatv.md/accesul-persoanelor-cu-dizabilitati-la-alegeri-locale-2019/>

¹⁴ Codul electoral 15.08.2019, p. 40; Studiu privind accesul persoanelor cu dizabilități la procesul electoral, 2014, p. 8.

cu excepția membrilor biroului secției de votare, reprezentanții concurenților electorali și a persoanelor autorizate să asiste la operațiile electorale. Aceste cazuri vor fi consemnate aparte în raportul biroului electoral al secției de votare”. Votul asistat poate fi considerat atât în cazul persoanelor cu diferite dizabilități, cât și în cazul altor persoane (ex. analfabete sau care au dificultăți de citire).

Votul la locul aflării persoanei. În cazul în care alegătorul, din motive de sănătate sau din alte motive temeinice, nu poate veni în localul de votare, biroul electoral al secției de votare desemnează, la cererea scrisă a acestuia, cel puțin 2 membri ai biroului care se deplasează cu o urnă de vot mobilă și cu materialul necesar votării la locul unde se află alegătorul pentru ca acesta să voteze.

Cererile pot fi făcute în scris, începând cu 2 săptămâni înainte de ziua votării și până la ora 18.00 a zilei anterioare votării. În ziua votării, cererile pot fi făcute în scris până la ora 15.00 dacă se prezintă și un certificat medical¹⁵. Aceste persoane votează conform procedurii stabilite pentru votarea la locul aflării.

Prevederile evidențiate mai sus, pot fi de asemenea aplicate și în cazul persoanelor cu dizabilități, ceea ce asigură accesibilitatea la procesul electoral a persoanelor imobilizate, a celor ce locuiesc la etaj în casele fără rampe de acces și în cazul când calitatea infrastructurii nu corespunde cerințelor minime.

În scopul motivării autorităților administrației publice și structurilor electorale inferioare de a asigura accesibilitatea secțiilor de vot pentru persoanele cu dizabilități, CEC a RM, la 21.04.2015, a adoptat declarația privind accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități. Documentul stabilește recomandările Comisiei în domeniul asigurării accesibilității persoanelor cu nevoi speciale la procesul electoral, prin care cere părților competente să implementeze prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități¹⁶. Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din 30 martie 2012 (art. 7, alin. 2) garantează o serie de drepturi privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică și cea politică. Menționăm câteva din ele¹⁷:

- a) drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea în condiții de egalitate cu ceilalți;

¹⁵ Manualul membrului(-ei) biroului electoral al secției de votare. Alegeri locale generale 2019, p. 12. file:///C:/Users/admin/Downloads/manual_besv_i_alg_2019_final_ro_1384285.pdf; Codul electoral, 2019, p. 40.

¹⁶ <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/06/Procesul-electoral-%C3%AEn-RM-real-it%C4%83%C8%9Bi-tendin%C8%9Be-%C8%99i-perspective.pdf>

¹⁷ Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din 30 martie 2012 (art. 7, alin. 2) <http://lex.justice.md/md/344149/>

- b) dreptul și oportunitatea de a alege și de a fi alese;
- c) dreptul la proceduri și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și de utilizat (implementarea modalităților alternative de vot);
- d) dreptul de a-și exprima opțiunea prin vot secret la alegeri și referendumuri, fără intimidare;
- e) dreptul de a deține efectiv un mandat de persoană aleasă și de a îndeplini orice funcție publică la nivel executiv sau legislativ, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;
- f) dreptul de exprimare liberă a voinței ca alegători și, în acest scop, dacă este cazul și la solicitare, permite asistarea acestora la vot de către o persoană la alegerea lor;
- g) dreptul la libera formare a opiniei cu privire la partidele politice și candidații electorali, inclusiv prin organizarea de dezbateri electorale și emisiuni radio-televizate în limbaj mimico-gestual, prin tipărirea de materiale electorale cu utilizarea sistemelor de scriere folosite de persoanele cu deficiențe de vedere, prin utilizarea altor instrumente de informare accesibile persoanelor cu dizabilități.

De asemenea, articolul 8 din Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, prevede și o serie de drepturi privind egalitatea și nondiscriminarea persoanelor cu dizabilități¹⁸:

1. Persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane cu drepturi egale în fața legii.
2. Persoanele cu dizabilități beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieții, iar după caz, și de măsuri de protecție și asistență juridică în exercitarea capacității juridice, prevăzute de legislația în vigoare.
3. Persoanele cu dizabilități au dreptul inalienabil la respectarea demnității umane indiferent de dizabilitate sau altă stare de sănătate, indiferent de rasă, naționalitate, originea etnică, limbă, religie, sex, orientarea sexuală, opinie, apartenența politică, avere, originea socială sau orice alt motiv.

¹⁸ Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din 30 martie 2012 (art. 8) <http://lex.justice.md/md/344149/> PARLAMENTUL LEGE Nr. 166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități Publicat : 23.07.2010 în Monitorul Oficial Nr. 126-128 art Nr : 428

4. Persoanele cu dizabilități se bucură de toate drepturile civile, politice, sociale, economice și culturale, precum și de libertățile fundamentale consfințite prin Constituția Republicii Moldova, prin Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (ratificată de RM prin Legea nr. 166 din 9 iulie 2010¹⁹), precum și prin alte acte normative.
5. Persoanele cu dizabilități, pe lângă drepturi egale cu ale celorlalte persoane, au obligații și responsabilități egale, prevăzute de legislația Republicii Moldova.
6. Discriminarea persoanelor cu dizabilități constând în orice deosebire, excludere, marginalizare, limitare sau preferință, precum și în refuzul de creare a condițiilor favorabile și de adaptare rezonabilă, care conduc la imposibilitatea sau complicarea recunoașterii, îndeplinirii sau folosirii drepturilor civile, politice, economice, sociale sau culturale, este interzisă și se pedepsește conform legislației în vigoare.
7. Statul, prin intermediul structurilor responsabile din cadrul autorităților publice centrale și locale și al instituțiilor specializate în apărarea drepturilor omului (Avocatul Poporului), asigură dreptul persoanelor cu dizabilități de a beneficia de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane, în toate aspectele vieții și le garantează acestora protecție juridică egală și eficientă contra discriminării pe orice teme.

Legea nr. 60 din 30.03.2012 introduce, de asemenea, 3 noțiuni importante, precum „adaptarea rezonabilă”, „designul universal” și „accesibilitatea” care are drept scop asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a-și exercita, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul de participare la viața publică și politică.

- *adaptare rezonabilă* – modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului;
- *design universal* – proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor astfel încât să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cât

¹⁹ PARLAMENTUL LEGE Nr. 166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități Publicat : 23.07.2010 în Monitorul Oficial Nr. 126-128 art Nr : 428

este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specială. Designul universal nu va exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități atunci când este necesar;

- *accesibilitate* – ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzând tehnologiile și sistemele informaționale și comunicațiile, conform necesităților persoanelor cu dizabilități, factor esențial de exercitare a drepturilor²⁰.

Declarația interpretativă (revizuită) a Codului bunelor practici în materie electorală a participării persoanelor cu dizabilități la alegeri, adoptată de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 39- a adunare (Veneția, 15 Decembrie 2011) și de Comisia de la Veneția ca ce-a de-a 89-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 Decembrie 2011), vine să completeze Codul de bune practici în materie electorală, adoptat de Comisia de la Veneția în Octombrie 2002.

Următoarele aspecte completează principiile stipulate în Cod:

1. **Sufragiu universal**

- Sufragiul universal este un principiu fundamental al moștenirii electorale europene. Persoanele cu dizabilități nu pot fi discriminate în această privință, în conformitate cu Art. 29 a Convenției Națiunilor Unite pentru drepturile persoanelor cu dizabilități și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.
- Procedurile de vot și facilitățile trebuie să fie accesibile persoanelor cu dizabilități, așa ca aceștia să poată să își exercite drepturile lor democratice și să permită în caz de necesitate asigurarea asistenței la vot, cu respectarea principiului, în care procesul de vot trebuie să fie individual (Codul, art. I.4. b.).
- Aplicarea principiilor de design universal și participarea directă și indirectă a participanților la toate etapele de proiectare, sunt mijloace eficiente pentru îmbunătățirea accesibilității la secțiunile de votare și a procedurilor electorale, pentru acordarea votului unei persoane și pentru a obține acces la informațiile referitoare la alegeri.

²⁰ Ciocan Ludmila. (expert Keystone Human Services Moldova). Studiul privind accesul persoanelor cu dizabilități la procesul electoral. În cadrul proiectului: Susținerea Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte în promovarea principiilor alegerilor libere și corecte 2014. file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Studiu_Accesulpersoanelorcuizabilitatilaprosesulelector-al_1400593952ro_.pdf

2. **Sufragiu egal**

- Principiul „oportunității egale trebuie să fie garantat părților și candidaților în aceeași măsură/la fel” (Codul, art. I. 2.3. a.). Aplicarea acestui principiu trebuie să fie extinsă pentru a include egalitatea de oportunități pentru persoanele cu dizabilități care candidează la alegeri.

3. **Sufragiu liber**

- În obligația de a „permite alegătorilor să cunoască lista și candidații ce candidează la alegeri” (Codul, art. I.3.1. b.ii), autoritățile publice trebuie să se asigure că informația dată este disponibilă și accesibilă în toate formatele alternative necesare, sub restricția siguranței comune, reglementarea juridică și fezabilitate realistă, în cea mai mare măsură posibilă, ținând cont de principiul de acomodare rezonabilă. Informația furnizată trebuie să fie ușor de citit și de înțeles²¹.

4. **Sufragiu secret**

- Dreptul persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret trebuie să fie protejat, prin „garantarea exprimării libere a dorinței persoanei cu dizabilități ca alegători și, în acest scop, unde este necesar, la cererea lor, să-și poată permite folosirea tehnologiilor de asistență și/sau să fie asistat la votare de o persoană la propria alegere” în condițiile în care este sigur că persoana aleasă nu exercită o influență necuvenită²².

Prin urmare, în Republica Moldova există cadrul legal care reglementează accesibilitatea tuturor cetățenilor la exprimarea dreptului de vot. Atât Constituția RM cât și Codul electoral garantează votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat²³. Codul impune totuși o restricție cu privire la dreptul de a alege și de a fi ales pentru persoanele care „sunt recunoscute incapabile prin hotărârea definitivă a instanței de judecată” (art.13, b))²⁴.

Prin Legea nr. 119 din 18 iunie 2010 pentru modificarea și completarea Codului electoral nr. 1381-XIII din 21.11.1997, alin. (2) al art. 29 a fost expus într-o redacție

²¹ Articolul 2 – Definițiile Convenției Națiunilor Unite pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități; „Acomodare rezonabilă” semnifică ajustări și modificări necesare și corespunzătoare, care nu impun o sarcină disproporționată sau nejustificată, în vederea asigurării persoanelor cu dizabilități de a se bucura de drepturile omului și libertățile fundamentale pe baze egale cu ceilalți.

²² (Articolul 29(iii) a Convenției Națiunilor Unite pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități; cf. art. II.2 de mai sus și Codul, art. I.4.b).

²³ Codul electoral nr. 1381-XIII din 21.11.97.

²⁴ Codului Electoral cu modificările operate prin Legea nr.113 din 15 august 2019 pentru modificarea unor acte legislative, publicată în Monitorul Oficial al 17 august , art. 13, b).

nouă, conținând următoarea prevedere „Sediile secțiilor de votare se amenajează astfel încât să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vârstă și cu dizabilități”²⁵. Această reglementare vizează persoanele care „în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale” (Cod civil, art. 24). Asupra acestor persoane se instituie tutela. În 1999, statele membre ale Consiliului Europei au recomandat ca privarea de dreptul de vot să nu fie corelată în mod automat cu pierderea capacității juridice sau cu orice altă măsură de protecție (cum ar fi tutela).

În concluzie, legislația din Republica Moldova a fost ajustată la cadrul legislativ european care vine să faciliteze accesibilitatea persoanelor cu dizabilități la alegeri. În același timp structurile internaționale constată cu îngrijorare prevalența puternică a înțelegerii medicale a dizabilității, ceea ce duce la acceptarea pe scară largă a excluderii persoanelor cu dizabilități din societate și subminează eforturile de a dezvolta o abordare bazată pe drepturile omului. Un alt impediment este determinat de înrăutățirea situației financiare din RM, care împiedică integrarea persoanelor cu necesități speciale în procesul social-economic, mai mult în cel politic.

1.3 Factorii ce facilitează accesibilitate persoanelor cu dizabilități în procesul electoral

Articolul 29 alin. (2) din Codul electoral prevede că „sediile secțiilor de votare se stabilesc, de regulă, în sediile aflate în proprietate publică și se amenajează astfel încât să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vârstă și cu dizabilități”²⁶. Sarcina identificării, la fel ca și a înzestrării cu toate cele necesare, îi revine Autorității Publice Locale (APL). Comisia Electorală Centrală are doar rolul de a elabora cadrul reglator în vederea aplicării uniforme a legislației în domeniu.

Problema accesibilității edificiilor publice pentru persoanele cu *dizabilități locomotorii* a fost abordată în rapoartele tematice ale Ombudsmanului (în 2010 și 2012)²⁷. Potrivit datelor conținute în aceste rapoarte, circa 46% din clădirile publice (sediile autorităților și instituțiilor publice, a organelor de drept, instanțelor judecătorești etc.), pot fi considerate ca fiind moderat/parțial accesibile. Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE), pe lângă CEC, a evaluat, prin metoda de chestionar și interviu, accesibilitatea secțiilor de votare constituite în țară. Deducția făcută prin metoda extrapolării arată că doar circa 15 % din secțiile

²⁵ Studiu: mecanisme eficiente de incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral, Chișinău, 2016, http://old.cec.md/files/files/studii_analiza/Studiu%20accesibilitatea%20procesului%20electoral%20.pdf

²⁶ <http://lex.justice.md/md/312765/>

²⁷ http://lex.justice.md/UserFiles/File/2018/295-308ro/raport_1212.docx

de votare, către alegerile parlamentare din 30.11.2015, corespundeau condițiilor tehnice de a fi considerate ca fiind accesibile, iar circa 58% la acel moment puteau fi considerate ca fiind moderat sau rezonabil accesibile.

Secții de votare la parter și rampe de acces. Înaintea alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014, Comisia Electorală Centrală a aprobat o instrucțiune cu privire la asigurarea infrastructurii secției de votare. Acest document stabilește condițiile pe care trebuie să le îndeplinească localurile secțiilor de votare pentru desfășurarea în bune condiții a procesului de votare. Astfel, la solicitarea CEC, autoritățile publice locale au amenajat localurile secțiilor de votare la parterul clădirilor pentru a facilita accesul persoanelor cu nevoi speciale. Pentru a facilita accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii în secția de votare, la intrarea în localurile unor secții de votare au fost amenajate rampe speciale. Sunt de menționat, cerințele față de rampa de acces. Rampele trebuie fixate cu ciment sau șuruburi de sol. Rampele semipermanente sunt amplasate pe un postament de ciment sau pământ și sunt folosite pe termen scurt. Rampele mobile sunt fabricate de obicei din aluminiu și se pot plia pentru a putea fi transportate cu ușurință. Parametrii tehnici ai rampelor sunt următorii:

- a. lățimea minimă a rampei: 90 cm;
- b. panta maximă a rampei: 2,5 cm la fiecare 30 cm de parcurs;
- c. elevația maximă a posteriorului rampei: 75 cm; d) distanța minimă între barele rampei și zidul clădirii: 3,75 cm;
- d. barele - obligatoriu instalate de ambele părți ale rampei, la mai puțin de 75 cm înălțime²⁸.

De menționat, că gradul de accesibilitate a crescut datorită implementării, cu suportul ambasadei Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, a unui proiect-pilot, grație căruia au fost instalate rampe de acces în 15 localități din raionul Căușeni și un număr dublu de rampe este preconizat pentru instalare în Chișinău, în UTA Găgăuzia, în raioanele Strășeni și Criuleni. De asemenea, au fost organizate instruirii pentru alegătorii cu nevoi speciale. În cadrul instruirilor a fost realizat filmul metodic-didactic „Votarea directă și secretă a persoanelor cu dizabilități de vedere prin intermediul plicului-șablon” .

Hotărârea Guvernului nr. 599 din 13.08.2013 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni privind implementarea măsurilor de asigurare a accesibilității persoanelor

²⁸ Manualul membrului(-ei) biroului electoral al secției de votare. Alegeri locale generale 2019, p. 34, 35.

cu dizabilități la infrastructura socială conține 6 acțiuni specifice, dintre care 2 vizează autoritățile publice locale:

- Inventarierea instituțiilor publice și clădirilor de menire socială existente cu privire la adaptarea acestora la necesitățile persoanelor cu dizabilități.
- Elaborarea și aprobarea Planului de acțiuni la nivel local privind adaptarea clădirilor la necesitățile persoanelor cu dizabilități cu prevederea finanțării acțiunilor din bugetele unităților administrativ teritoriale, proprietarilor de clădiri, surselor partenerilor de dezvoltare, altor surse;

Cabine pentru votarea la locul aflării. Cabinele de vot destinate votării persoanelor cu dizabilități s-au dovedit a fi foarte utile și pentru asigurarea votului secret „la locul aflării” alegătorului. O asemenea cabină ușor este pliată (împachetată compact) și ușor se instalează. Ea nu are nici volumul și nici greutatea prea mare, de aceea este ușor transportată de echipa mobilă (adică concomitent cu urna mobilă). Alegătorii imobilizați acasă sau în spitale, persoanelor deținute în izolatoarele de detenție provizorie deseori nu le sunt asigurate condiții de vot secret, iar o cabină dedicată votului persoanelor cu dizabilități soluționează o astfel de problemă. Cabinele și urnele de vot au fost procurate dintr-un fond mixt al Guvernului Republicii Moldova și al Guvernului Norvegiei în cadrul Programului PNUD pentru Democrație, în scopul desfășurării corecte și transparente a procesului electoral, precum și pentru a garanta caracterul secret al votului. Incluziunea persoanelor cu dizabilități în procesul de organizare a votării. În premieră, la alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014, a fost inclusă o persoană cu dizabilități locomotorii în calitate de membru al biroului electoral al secției de votare. Această experiență încurajează alegătorii cu nevoi speciale să devină pe viitor membri ai birourilor electorale ale secțiilor de votare²⁹.

Cabine de vot uniformizate și cabine pentru dizabilități motorii. În premieră pentru alegerile parlamentare, CEC a uniformizat echipamentele de logistică electorală. Astfel, fiecare secție de votare a fost dotată cu cabine de vot uniformizate, fiind prevăzută și o cabină de vot pentru persoanele cu dizabilități locomotorii.

La alegerile parlamentare din 2014, au fost constituite 2 073 secții de votare: 1 978 în țară și 95 peste hotare. Pentru persoanele cu dizabilități locomotorii sau alte persoane cu nevoi speciale au fost achiziționate cabine pentru vot secret conform modelului care au dimensiunea de 50 cm x 30 cm x 150 cm. Pentru persoanele cu deficiențe de vedere cabinele de vot au fost dotate cu o sursă suplimentară

29 Urătu Șt. Accesibilitatea procesului electoral din RM. În: Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective. Chișinău, 2014, p. 26, 27. <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/06/Procesul-electoral-%C3%AEn-RM-realit%C4%83%C8%9Bi-tend-in%C8%9Be-%C8%99i-perspective.pdf>

de lumină. Astfel, Comisia a repartizat 2 023 cabine de vot pentru persoanele cu dizabilități³⁰.

La fel, în scrutinul parlamentar din noiembrie 2014, Comisia Electorală Centrală a acreditat 31 de observatori naționali din partea Asociației „Motivație” din Moldova, dintre care 16 observatori au fost persoane cu dizabilități locomotorii, 2 – cu dizabilități auditive.

Alfabetul Braille pentru nevăzători. În ceea ce privește accesul la informație în perioada campaniei electorale a persoanelor cu dizabilități, Legea nr. 60 din 30.03.2012 (art. 25) conține prevederi generale. Astfel, statul recunoaște și promovează utilizarea limbajului mimico-gestual și alte forme alternative de comunicare în calitate de mijloc de comunicare între persoane; promovează accesul persoanelor cu dizabilități la informație și mijloacele de informare în masă, precum și la tehnologia informației și comunicațiile electronice; asigură, editarea, prin forme alternative de comunicare (în sistemul Braille și în varianta fonetică, în limbaj simplu și ușor de înțeles etc.), a materialelor didactice și mijloacelor de instruire.

Totodată, autoritățile publice și instituțiile publice au obligația să-și accesibilizeze paginile web pentru persoanele cu dizabilități, în conformitate cu liniile directoare internaționale în materie de accesibilitate, iar autoritățile publice angajează, în caz de necesitate, o unitate de interpret mimico-gestual care va asigura comunicarea între autorități și persoanele cu deficiențe de auz.

Pentru implementarea reușită a acestei modalități de votare, Comisia Electorală Centrală a elaborat și a publicat Ghidul Alegătorului. Acesta a fost imprimat în limbaj Braille (75 exemplare în limba română și 50 în limba rusă) în cadrul proiectului „Campanie de educație civică pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități în procesele electorale în contextul alegerilor locale generale din 14 iunie 2015 din Republica Moldova”. De asemenea, a fost realizată și versiunea audio a acestui ghid, precum și un poster care ilustrează procedura de votare. Toate aceste materiale informative au fost expediate, prin intermediul poștei, tuturor organizațiilor teritoriale ale Societății orbilor din Moldova. Urmare a recomandărilor făcute de observatori și de beneficiarii proiectului pilot, plicul-șablon a fost modificat în comparație cu varianta inițială, ținându-se cont și de faptul că, din numărul total al persoanelor nevăzătoare sau slab văzătoare, doar 10 % cunosc limbajul Braille.

Acest material a fost diseminat organizațiilor teritoriale ale Asociației Nevăzătorilor

³⁰ <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/06/Procesul-electoral-%C3%AEn-RM-real-it%C4%83%C8%9Bi-tendin%C8%9Be-%C8%99i-perspective.pdf>

din Moldova (ANM), bibliotecilor publice din municipiul Chișinău, precum și participanților Congresului XV al ANM³¹.

Rigle-șablon. Un nou instrument menit să faciliteze procedurile electorale pentru persoanele nevăzătoare sau slab-văzătoare a fost implementat, începând cu anul 2011. Este vorba de riglele speciale pentru identificarea alegătorului în lista electorală. Rigla conține două tăieturi –acestea corespund câmpurilor corespunzătoare din listă: numele alegătorului și semnătura acestuia. Tăietura dată îl ajută pe alegătorul nevăzător să-și aplice semnătura exact în patruleterul din dreptul numelui său din listă. Astfel de rigle au fost confecționate într-un număr suficient pentru toți funcționarii electorali antrenați în procesul electoral.

Translarea mimico-gestuală pentru persoanele cu dizabilități auditive. În ziua alegerilor și ziua următoare zilei alegerilor, Comisia Electorală Centrală a angajat 2 traducători mimico-gestuali care au asigurat traducerea simultană a ședințelor Comisiei Electorale Centrale. De asemenea, CEC a expediat un demers instituțiilor mass-media audiovizuale prin care le-a încurajat să invite în studiu traducători mimico-gestuali pentru emisiunile cu tematică electorală.

Publicitate electorală TV și întruniri electorale însoțite de interpretare mimico-gestuală/text cursiv pentru persoane cu deficiențe de auz nu au fost elaborate și difuzate de către partidele politice și concurenții electorali, iar la întrunirile electorale organizate de aceștia nu au fost implicați traducători în limbajul semnelor. În schimb, CEC a elaborat și a difuzat 12 spoturi informative privind participarea la alegerile locale din 14 iunie 2015 care au fost însoțite de translarea în limbajul mimico-gestual.

În cadrul proiectului „Pro vot incluziv - demers pentru o societate incluzivă” a fost realizată campania de promovare a limbajului mimico-gestual în mass-media audiovizuală și online. Astfel, a fost realizat filmul documentar „Promovarea conceptului de traducere mimico-gestuală”, în parteneriat cu TV Moldova 1. Prin intermediul acestui proiect, realizat în incinta Comisiei Electorale Centrale a fost asigurată activitatea a doi traducători autorizați în limbajul mimico-gestual. Tot în cadrul acestui proiect au fost realizate două spoturi motivaționale: *Un vot accesibil pentru fiecare* și *Vino și tu la vot!* Ambele spoturi includ informații în limbaj mimico-gestual

³¹ Raportul de monitorizare privind respectarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități în timpul alegerilor locale din iunie 2015, Raport elaborat de Victor Koroli, expert în cadrul proiectului „Participarea persoanelor cu dizabilități din Moldova la viața politică și publică””, implementat de către Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități cu suportul financiar al Ambasadei Statelor Unite ale Americii, file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Raportul-de-monitorizare-privind-respectarea-dreptului-la-vot-a-persoanelor-cu-dizabilități-în-timpul-alegerilor-locale-din-Iunie-2015.pdf

sau este prezentă linia cursivă, fiind accesibile pentru persoanele cu dizabilități de auz. Acestea au fost difuzate pe parcursul a trei săptămâni pe 143 de monitoare LDC în transportul public din municipiile Chișinău și Bălți.

În cadrul proiectului „Campanie de educație civică pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități în procesele electorale în contextul alegerilor locale generale din 2015 din Republica Moldova” a fost realizat un film documentar privind specificul procedurii de vot pentru persoane cu dizabilități auditive, cu titlul „Vot accesibil”³². La capitolul Prezența emisiunilor informative TV în limbajul semnelor este de menționat că doar două posturi TV (Prime și Moldova 1) dispun de buletine de știri însoțite de limbajul mimico-gestual în grila de emisie serală.

Prin urmare, drepturile diverselor categorii de alegători, inclusiv ale celor cu nevoi speciale, pot și trebuie să fie asigurate treptat, pas cu pas. Asigurarea drepturilor electorale ale persoanelor cu nevoi speciale sau cu diverse categorii de dizabilități constituie una dintre punctele forte ale unei societăți civilizate și democratice.

În legislația electorală națională nu există prevederi care ar limita sau împiedica participarea la viața politică a persoanelor cu dizabilități. Totodată, există restricții privind participarea persoanelor cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale declarate incapabile și asupra cărora se instituie tutela (Codul electoral art. 13 lit. b). Această prevedere contravine art. 12 și art. 29 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Însoțirea alegătorului în cabină afectează dreptul persoanei la vot secret, dar în lipsa unor echipamente cum ar fi aparatele electronice de vot cu ecran tactil, votul asistat rămâne unica opțiune de exprimare a persoanelor, care au membrele superioare lipsă/amputate, care sunt afectate de paralizie etc. Utilizarea votului asistat în cazul persoanelor cu dizabilități de vedere poate implica riscul nerespectării opțiunii alegătorului. În aceste cazuri este preferabilă utilizarea unor modalități alternative de vot (material ajutătoare în Braille, instrucțiuni audio etc.).

În concluzie, Republica Moldova a întreprins măsuri de a facilita accesibilitatea: votarea la locul aflării, rigle șablon, alfabetul Braille. Cu toate acestea, organizatorii procesului electoral nu respectă cu strictețe prevederile legislative și nu

³² Raportul de monitorizare privind respectarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități în timpul alegerilor locale din iunie 2015, Raport elaborat de Victor Koroli, expert în cadrul proiectului „Participarea persoanelor cu dizabilități din Moldova la viața politică și publică”, implementat de către Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități cu suportul financiar al Ambasadei Statelor Unite ale Americii, <file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Raportul-de-monitorizare-privind-respectarea-dreptului-la-vot-a-persoanelor-cu-dizabilitati-in-timpul-alegerilor-locale-din-Iunie-2015.pdf>

conștientizează principiile alegerilor. Deseori membrii birourilor electorali, care pleacă la locul aflării nu folosesc cabinele secrete, încălcând astfel principiul secretului votului. Mulți nevăzători nu cunosc alfabetul Braille și este nevoit ca votul său să fie asistat.

ACCESIBILITATEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL: STUDII EXPERIMENTALE

2.1. Studiu comparativ al accesibilității persoanelor cu dizabilități în procesul electoral în literatura de specialitate

În anul 2014, la scrutinul electoral din 30 noiembrie 2014, pentru prima dată în Republica Moldova, a fost constituită o misiune de observare a alegerilor pe domeniul „alegători – persoane cu dizabilități”. Misiunea a fost organizată în cadrul proiectului „Pro vot direct și secret pentru fiecare alegător!”, implementat de un consorțiu din patru organizații: Alianța Centrelor Comunitare de Acces la Informație și Instruire din Republica Moldova, Asociația Motivație din Moldova, Asociația Surzilor din Moldova și Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități (CAJPD).

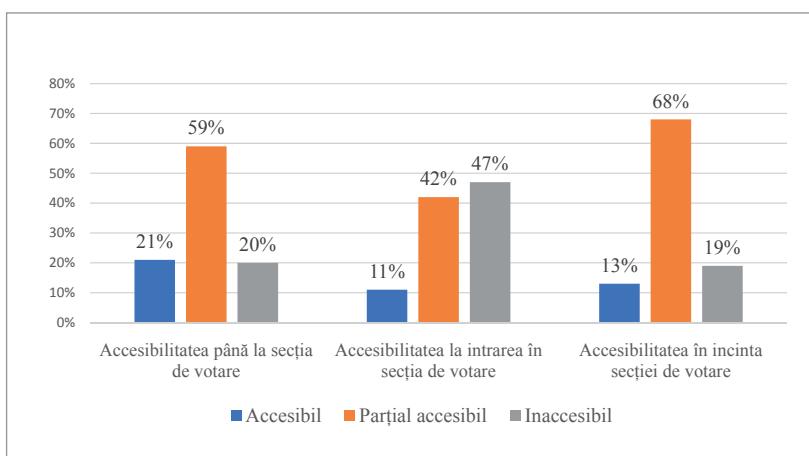
Implicarea persoanelor cu dizabilități în procesul de monitorizare a scrutinului a stat la baza organizării misiunii de observare. Esența acestui demers consta în promovarea comportamentului activ al persoanelor cu dizabilități, în comunitățile din care fac parte, iar acestea cunosc cel mai bine necesitățile și condițiile specifice de accesibilitate.

În 2015, efortul este continuat de către CAJPD prin intermediul proiectului „Participarea persoanelor cu dizabilități din Moldova la viața politică și publică”, realizat cu suportul Ambasadei SUA. Inițiativa a fost susținută prin intermediul proiectului „Pro vot incluziv – demers pentru o societate incluzivă”, implementat de către Alianța Centrelor Comunitare de Acces la Informație și Instruire din Republica Moldova, în parteneriat cu Asociația Motivație din Moldova, Asociația Surzilor din Moldova și CAJPD, cu suportul Fundației Est-Europene, din resursele acordate de Guvernul Suediei, prin intermediul Agenției Suedeze pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (Sida) și Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA.

În raportul de monitorizare privind respectarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități în timpul alegerilor locale din 2015 (Raport elaborat de Victor Koroli, expert în cadrul proiectului „Participarea persoanelor cu dizabilități din Moldova la viața politică și publică”), implementat de către Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități cu suportul financiar al Ambasadei Statelor Unite

ale Americii)³³, s-au obținut rezultate privind accesibilitatea fizică a persoanelor cu dizabilități la secțiile de votare. Conform studiului, la monitorizarea accesibilității până la secția de votare s-a ținut cont de existența barierelor sau lipsa unor facilități necesare: bordură; coborârea de pe trotuar; scări, trepte, numărul acestora; balustradă, înălțimea balustradei; indicatoare de direcționare, inclusiv, în culori contrastante etc. Accesibilitate până la secția de votare, din numărul total de 70 de secții de votare 15 erau accesibile (în majoritatea lor, în municipiul Chișinău), 41 erau parțial accesibile și 14 – inaccesibile pentru persoanele cu dizabilități (vezi fig. 2.1 de mai jos).

La monitorizarea accesibilității la intrarea în secția de votare s-a ținut cont de existența barierelor sau lipsa unor facilități necesare: scări, trepte, numărul acestora; balustradă, înălțimea balustradei; rampă; tipul rampei; unghiul de înclinație al rampei; ușile de la intrare etc. Concluziile monitorizării Accesibilității la intrarea în secția de votare sunt: din numărul total de 70 de secții – doar 8 sunt accesibile; 29 sunt parțial accesibile și 33 – inaccesibile pentru persoanele cu dizabilități (vezi fig. 2.1 de mai jos).

Fig. 2.1. Accesibilitatea fizică până la secția de votare, la intrare și în incinta secției de votare, %

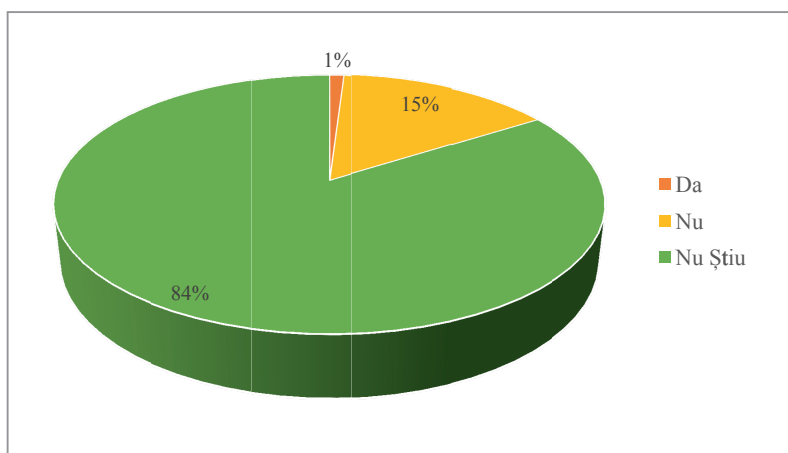
La monitorizarea accesibilității la intrarea în secția de votare s-a ținut cont de existența barierelor sau lipsa unor facilități necesare: amplasarea secției în incinta secției (demisol/subsol, parter, etaj); după caz - ascensor; accesibilitatea

³³ Raportul de monitorizare privind respectarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități în timpul alegerilor locale din 2015 file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Raportul-de-monitorizare-privind-respectarea-dreptului-la-vot-a-persoanelor-cu-dizabilități-în-timpul-alegerilor-locale-din-lunie-2015.pdf

ascensorului; podea netedă sau cu denivelări; spațiu de manevră; iluminare corespunzătoare, obstacole interioare (panouri publicitare, turnichete, ghiveciuri cu flori, etc.); înălțimea mesei de distribuire a buletinelor de vot; indicatoare de direcționare; cabină de vot accesibilă; amplasarea urnei de vot; grup sanitar accesibil pentru persoanele cu dizabilități etc.

Concluziile monitorizării Accesibilității în incinta secției de votare sunt: din numărul total de 70 de secții – doar 9 erau accesibile; 48 erau parțial accesibile și 13 – inaccesibile pentru persoanele cu dizabilități³⁴.

Conform rezultatelor obținute în urma studiului sociologic privind *Incluziunea persoanelor cu dezabilități*, Chișinău - 2017, studiu realizat de către Keystone Moldova, 84% din respondenți au menționat că au participat și au votat la alegerile prezidențiale din toamna anului 2016, 15% – că nu au participat și 1% – nu știu³⁵ (vezi fig. 2.2 de mai jos).

Fig. 2.2. Ponderea respondenților care au votat la alegerile prezidențiale (13 noiembrie 2016), %

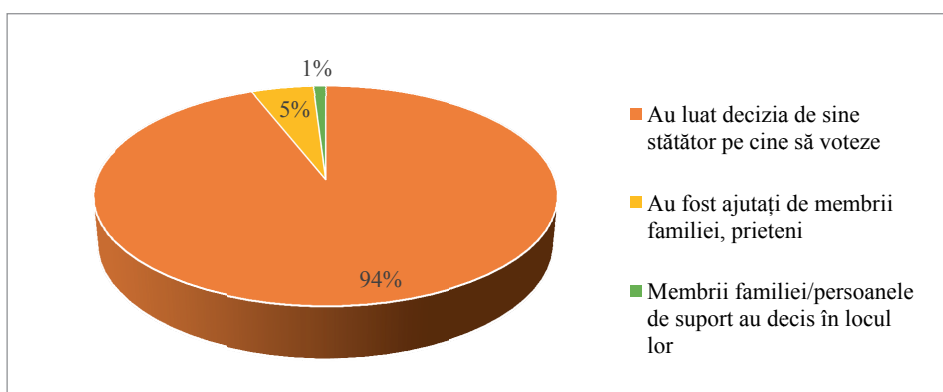
94% din cei care au votat la alegerile precedente au menționat că au luat decizia pentru cine să voteze de sine stătător, 5% au fost ajutați de membrii familiei,

³⁴ Raportul de monitorizare privind respectarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități în timpul alegerilor locale din 2015 file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Raportul-de-monitorizare-privind-respectarea-dreptului-la-vot-a-persoanelor-cu-dizabilități-în-timpul-alegerilor-locale-din-Iunie-2015.pdf

³⁵ Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități - Studiu sociologic, L. Malcoci, P. Munteanu, Chișinău 2017

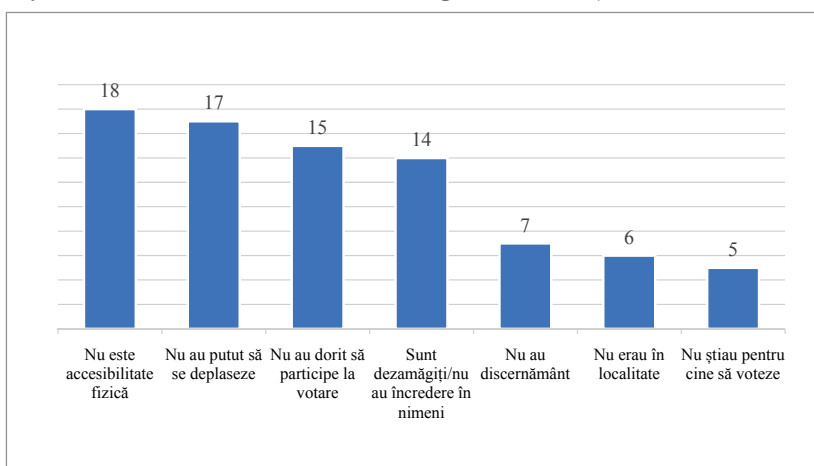

prieteni, persoanele de suport și 1% au indicat că membrii familiei/persoanele de suport au decis în locul lor (vezi fig. 2.3 de mai jos).

Fig. 2.3. Opiniile respondenților privind decizia de vot la alegerile prezidențiale (13 noiembrie 2016), %

Respondenții care nu au participat la alegeri au indicat următoarele motive: la secția de votare nu este accesibilitate fizică (18%), nu au putut să se deplaseze (17%), nu au dorit să participe la votare (15%), sunt dezamăgiți și nu au încredere în nimeni pentru a-i vota (14%), nu au discernământ (7%), nu era în localitate (6%), nu știau pentru cine să voteze (5%), (vezi fig. 2.4 de mai jos).

Fig. 2.4. Opiniile respondenților privind motivele pentru care nu au participat la vot, la ultimele alegeri prezidențiale (13 noiembrie 2016), %

În opinia experților din domeniul incluziunii sociale, participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică, politică și culturală depinde foarte mult de motivația

personală de a fi un membru activ al comunității, de valorile personale, de gradul de severitate al dizabilității și de mediul în care locuiește persoana. Motivația personală este interdependentă de abilitățile și interesele persoanelor cu dizabilități. Interesele persoanelor sunt urmate dacă persoanele cu dizabilități sau familiile acestora au posibilități financiare, oportunități de participare în diferite activități la nivel de comunitate, sau dacă sunt interesate să producă careva schimbări la nivel de comunitate în vederea îmbunătățirii politicilor de incluziune și de promovare a drepturilor persoanelor.

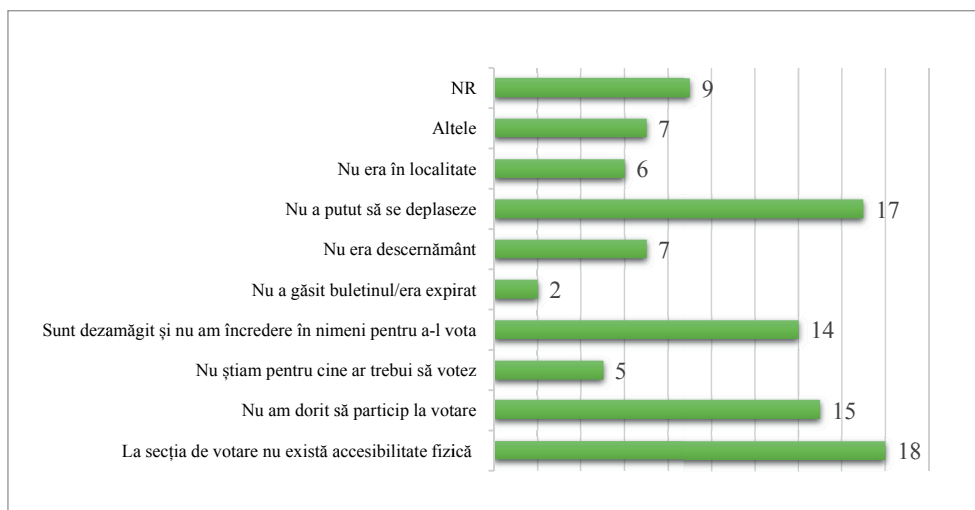
Absența persoanelor cu dizabilități din viața comunității subminează dreptul acestora de a participa la viața publică și politică și consolidează imaginea lor ca membri pasivi ai societății. În plus, neimplicarea și pasivitatea persoanelor cu dizabilități favorizează indiferența autorităților față de persoanele cu dizabilități și abordarea superficială a problemelor cu care se confruntă acest grup de persoane. În funcție de valorile care le împărtășesc persoanele cu dizabilități, participanții la focus grupuri și interviuri au menționat că „participarea și integrarea în comunitate” este percepută și înțeleasă diferit. O persoană poate să se considere integrată în comunitate, deoarece poate să iasă la poartă și poate discuta cu vecinii sau trecătorii din sat. Pentru aceste persoane comunicarea și relaționarea cu vecinii și membrii comunității înseamnă participare și integrare în comunitate.

Pentru alții, „participarea și integrarea în comunitate” înseamnă - cetățean de rând, care are o gospodărie, o familie și un loc de muncă. Cu cât mai puțin sunt evidente diferențele dintre modul și stilul de trai al persoanelor cu dizabilități comparativ cu populația generală, cu atât mai înalt este gradul de participare al persoanelor cu dizabilități la viața comunității. Potrivit opiniilor experților sunt și persoane cu dizabilități pentru care participarea la viața comunității înseamnă mai mult decât a fi cetățean de rând. Aceștia din urmă înțeleg participarea ca implicare activă în viața comunității ca membru cu putere de decizie la nivel local, ca membru al comunității care poate influența schimbarea.

La fel, participarea persoanelor cu dizabilități este direct influențată și de valorile culturale pe care le are persoana. Persoanele cu valori înalt culturale investesc în anumite aptitudini de creație și abilități sportive. Acest grup de persoane este mai mic, în opinia participanților la cercetare, însă ei au posibilități mai mari de a participa la diferite evenimente culturale organizate la nivel de comunitate sau la nivel național, internațional (festivaluri, expoziții cu vânzare, concursuri, para olimpiade etc.) Pe lângă aceste exemple pozitive de participare, experții au menționat că există și alte extreme, atunci când persoana cu dizabilități consideră că nu poate contribui în nici un fel la viața comunității, statul fiind „dator” să-i ofere tot suportul pentru a duce o viață mai bună. Acest grup de persoane, de

regulă, se auto exclude, are un nivel foarte scăzut de încredere în sine și abordează dizabilitatea pe care o au pentru a obține „milă” și „beneficii” din partea membrilor comunității și din partea instituțiilor de stat³⁶.

Opiniile respondenților privind cauzele pentru care nu au participat la vot au fost următoarele: la secția de votare nu există accesibilitate fizică (18%), nu au dorit să participe la votare (15%), nu au știut pe cine ar trebui să voteze (5%), sunt dezamăgiți și au încredere în nimeni pentru a-l vota (14%), nu a găsit buletinul de identitate/era expirat (2%), nu era discernământ (7%), nu au putut să se deplaseze (17%), nu erau în localitate (6%), au avut alte motive (7%) și n-au răspuns (9%), (vezi fig. 2.5 de mai jos).

Fig. 2.5. Opiniile respondenților privind cauzele pentru care nu au participat la vot, % din totalul de respondenți care nu au participat la alegeri

Conform rezultatelor obținute, observăm că un procentaj mai mare totuși nu au participat din cauza lipsei de accesibilitate fizică la secțiile de votare (18%) și neputința de a se deplasa (17%).

Potrivit opiniei experților implicați în cercetare, participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică, culturală și politică depinde foarte mult de gradul de severitate, tipul dizabilități și adaptarea mediului în funcție de acestea. Astfel, în vederea sporirii participării persoanelor cu dizabilități senzoriale, experții au subliniat

³⁶ Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități - Studiu sociologic, L. Malcoci, P. Munteanu, Chișinău 2017 <file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf>

importanța mijloacelor asistive și a tehnologiilor adaptate la nevoile acestui grup de persoane. În cazul persoanelor cu dizabilități locomotorii este necesară asigurarea condițiilor de accesibilitate în instituțiile publice și la infrastructura drumurilor și transporturilor.

În cazul persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale, sunt necesare de adaptat mesajele și conținutul informațional al documentelor care vizează persoanele cu dizabilități în limbaj ușor de citit, ușor de înțeles. Conform experților, cu cât mai mult Guvernul Republicii Moldova, organizațiile societății civile și instituțiile private vor investi în tehnologii adaptate, în condiții de accesibilitate la nevoile persoanelor cu diverse tipuri de dizabilități, cu atât mai mult va crește gradul de participare al acestor persoane la viața comunității prin diverse metode: prin angajare, prin participare la discuții dezbateri, prin implicare și prin influențarea luării anumitor decizii³⁷.

Un moment foarte important menționat de participanții la focus grupuri este faptul că gradul de participare și implicare al persoanelor cu dizabilități în viața comunității depinde de mediul social în care locuiește persoana.

Astfel, dacă persoanele cu dizabilități locuiesc împreună cu familiile lor, iar membrii familiilor sunt cetățeni activi, integrați în comunitate, atunci și persoanele cu dizabilități vor fi implicate mai mult în viața comunității. Familiile le vor oferi suportul necesar și vor încuraja participarea. Dacă persoanele cu dizabilități locuiesc într-un serviciu social, atunci gradul de participare depinde foarte mult de statutul serviciului (rezidențial/izolat de comunitate sau serviciu de plasament în comunitate), de gradul de pregătire al personalului de a oferi suport în incluziune persoanelor cu dizabilități și de modalitatea de abordare a drepturilor persoanelor plasate în serviciu.

Experții au menționat că în timpul alegerilor parlamentare din 2014 și a celor prezidențiale din 2016, Comisia Electorală Centrală a pilotat o serie de măsuri pentru a face procedurile de vot accesibile persoanelor cu dizabilități, de exemplu – prin instalarea de rampe la secțiile de votare, disponibilitatea buletinelor de vot Braille, precum și angajarea persoanelor cu dizabilități ca membri ai echipelor de monitorizare a alegerilor. Sprijinul a fost furnizat, de asemenea, pentru a face alegerile generale locale accesibile persoanelor cu dizabilități, precum instalarea unor cabine de vot private.

---

³⁷ Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități - Studiu sociologic, L. Malcoci, P. Munteanu, Chișinău 2017 file:///E:/Alegeri%202019%20Proiect/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf

2.2. Limitele persoanelor cu dizabilități în viața socială

Participanții la cercetare au menționat că măsurile de acces la secțiunile de votare și a procedurilor de vot ar trebui să fie extinse pentru toate tipurile de alegeri și pentru toate secțiunile de votare, deoarece ele constituie o condiție prealabilă pentru ca persoanele cu dizabilități să-și exercite dreptul la vot. În plus, sunt necesare eforturi suplimentare pentru a asigura persoanelor cu dizabilități senzoriale, intelectuale și psihosociale informații accesibile prin tehnologii adaptate despre procesul electoral, candidații electorali și drepturile de a alege și de a fi ales. De asemenea, sunt necesare acțiuni de înlăturare a barierelor de participare la viața politică a persoanelor lipsite de capacitatea juridică. În rezultatul analizei opiniilor persoanelor cu dizabilități, a experților și prestatorilor de servicii, precum și a studiilor sectoriale în domeniu, putem concluziona că participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică, politică și culturală este limitată din cauza următoarelor bariere³⁸:

- *Bariere de accesibilitate.* Potrivit opiniilor experților, participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică, politică și culturală înseamnă mobilitate și acces liber la infrastructura socio-economică și culturală din comunitate. Mobilitatea și accesul liber al persoanelor în instituțiile publice sunt o problemă în calea participării, deoarece drumurile sunt inaccesibile, transportul public este neadaptat la cerințele persoanelor cu diferite tipuri de dizabilitate, nu există rampe de acces la intrările în instituțiile publice și culturale, iar în cazul în care există – sunt fără balustrade și fără a fi respectate condițiile tehnice necesare. Majoritatea instituțiilor publice și culturale nu dispun de cel puțin un grup sanitar adaptat la cerințele speciale a persoanelor cu dizabilități locomotorii. Nu există tehnologii adaptate la nevoile persoanelor cu dizabilități senzoriale (dificiențe de auz, vâz), intelectuale și psihosociale pentru a asigura o participare deplină a persoanelor la viața comunității.
- *Bariere de informare.* Participarea persoanelor cu dizabilități depinde foarte mult de activismul acestora, care se formează treptat în rezultatul interacționării cu alți cetățeni și în rezultatul informării și formării unei opinii din diverse surse media, rețele sociale sau de pe paginile oficiale ale instituțiilor de stat sau private. Cu regret, atât instituțiile media, cât și instituțiile publice nu pun la dispoziția persoanelor cu dizabilități

³⁸ <https://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf>

senzoriale, intelectuale și psihosociale informații, utilizând sistemul Braille, limbajul semnelor sau tehnicile ușor de citit/ ușor de înțeles. Din aceste considerente, persoanele cu dizabilități se simt mai izolate față de populația generală, ceea ce influențează negativ asupra participării lor la viața publică, politică și culturală.

- *Bariere de atitudine.* Formarea unei atitudini pozitive, nediscriminatorii pornește însăși de la atitudinea persoanei cu dizabilitate față de sine, de la atitudinea membrilor familiei, a persoanelor de suport și modalitatea de abordare și tratare a persoanei cu dizabilitate. Modalitatea de abordare și atitudinile pe care le împărtășesc persoanele cu dizabilități, membrii familiilor lor, persoanele de suport se proiectează asupra celorlalți membri ai societății.
- *Bariere de natură juridică asupra exercitării drepturilor.* În Republica Moldova, aproximativ 4.000 de persoane cu dizabilități sunt lipsite de capacitate juridică. Conform art. 24 (1) din Codul Civil, adulții cu dizabilități pot fi declarați „incapabili” de a exercita capacitatea juridică în temeiul unei „tulburări mintale” (boli mintale sau deficiențe intelectuale). Persoanele cu dizabilități care sunt lipsite de capacitate juridică, sunt lipsite în mod automat de toate celelalte drepturi fundamentale ale omului. Persoanele lipsite de capacitate juridică sunt plasate sub tutelă. Tutorele desemnat de autoritățile publice locale este împuternicit să ia toate deciziile în numele lor. Lipsirea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități accentuează o dată în plus excluderea persoanelor de la viața publică și politică.
- *Bariere de ordin psihologic și relațional al persoanelor cu dizabilități.* Lipsa încrederii în sine, frica de societate sunt apreciate ca fiind cauze de natură intrinsecă care împiedică participarea și integrarea persoanelor în mediul în care locuiesc. Barierele de ordin psihologic sunt cauzate și de hiperprotejarea persoanelor cu dizabilități, atât din partea membrilor familiei, cât și din partea prestatorilor de servicii, care are drept efect negativ scăderea stimei de sine și a inițiativelor proprii ale persoanei super-tutelate, autonomie slab dezvoltată, lipsa abilităților de viață și izolare socială. În cazul familiilor în componența cărora sunt persoane cu dizabilități, hiperprotecția este o formă voalată de manifestare a sentimentului de rușine pentru faptul că în familie există un membru cu dizabilitate.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Această lucrare conține și o analiză a celor mai importante instrumente internaționale, europene și naționale care consacră și garantează drepturile persoanelor cu dizabilități, asigură egalitatea și combaterea discriminării.

În prezent, în Republica Moldova nu există statistici oficiale privind tipurile de dizabilități și numărul persoanelor din aceste categorii, dar totuși, potrivit organizațiilor neguvernamentale din țară, preocupate de promovarea drepturilor și intereselor persoanelor cu nevoi speciale, dizabilitățile se grupează în următoarele categorii: *de vedere, de auz, locomotorii, psihosociale*.

Integrarea socială a persoanelor cu dizabilități reprezintă un element de maximă importanță, iar respectarea drepturilor omului este o valoare fundamentală împărtășită de toate societățile democratice.

Atât cadrul normativ național de protecție și incluziune a persoanelor cu dizabilități, cât și cel internațional, nu limitează activitatea acestor categorii de persoane în viața socială. Deci, actele normative privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități garantează o serie de drepturi privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică și politică.

Observăm că din ce în ce mai mult se optează pentru crearea condițiilor (fizice, psihice, etc.) prielnice pentru accesibilitatea persoanelor cu dizabilități de a se încadra în viața socială, economică, culturală, politică etc. Dizabilitatea a început să fie tratată ca o problemă a întregii societăți și ca o chestiune de incluziune socială. Implementarea secțiilor de votare la parter, rampele de acces, cabinele pentru votarea la locul aflării, cabinele de vot uniformizate, cabinele pentru dizabilități motorii, alfabetul Braille pentru nevăzători, riglele-șablon și translarea mimico-gestuală pentru persoanele cu dizabilități auditive nu fac decât să încurajeze și să activeze persoanele cu dizabilități să participe la viața socială, culturală și politică. În vederea sporirii gradului de participare a persoanelor cu dizabilități la viața socială, venim cu următoarele recomandări:

- Implicarea persoanelor cu dizabilități în diferite activități organizate la nivel de comunitate, nu numai în calitate de spectatori sau participanți pasivi, dar și în calitate de organizatori ai evenimentelor, participanți activi cu discursuri, numere artistice, în calitate de membri sau observatori ai comisiilor electorale etc.
- Consultarea opiniilor persoanelor cu dizabilități în elaborarea documentelor de politici socio-economice și bugetare la nivel de comunitate, raion sau la nivel național. Opiniile persoanelor pot contribui la îmbunătățirea politicilor din perspectiva integrării

drepturilor persoanelor cu dizabilități pentru a spori incluziunea socială și la creșterea gradului de responsabilitate socială a autorităților publice locale față de nevoile persoanelor cu dizabilități.

- Instruirea și informarea persoanelor cu dizabilități despre importanța implicării și participării lor la viața publică, politică și culturală pentru a sensibiliza membrii comunității și autoritățile publice despre barierele care împiedică participarea și identificarea în comun a soluțiilor.

Influența sistemului electoral mixt asupra antrenării tinerilor din Republica Moldova în politică

AUTOR:

Maria VATAMAN,

Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Studentă la studii
de licență, anul III,

Politologie

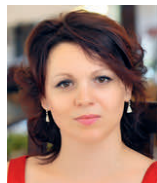
COORDONATOR
DE CERCETARE:

Natalia PUTINĂ,

Doctor în științe politice,
Lector universitar

Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Cuprins

Introducere.....	107
Particularitățile sistemelor electorale mixte. Gradul de incluziune și reprezentativitate. Experiența altor state cu sisteme mixte (incluziunea tinerilor în procesul decizional).....	108
Numărul de candidați, candidați independenți tineri la electoralele din RM. Analiza generală a electoralilor.....	110
Gradul de incluziune a participării tinerilor în calitate de candidați independenți la electorala din 2019.	112
Gradul de incluziune gender la general, gender-tineri.....	114
Tinerii pe liste de partide și candidați în circumscripții uninominale.....	118
Tinerii candidați pe circumscripție uninominală, delegați de către partidele politice	121
Narativele campaniei electorale cu privire la problemele tinerilor	122
1 Candidat pe circumscripție națională și uninominală. Deputat în Parlamentul Republicii Moldova ales pe listă de partid. 25 ani.....	122
2 Deputat în Parlamentul Republicii Moldova ales pe circumscripție uninominală. 32 ani.....	124
3 Tânăr care a intenționat să candideze, dar nu a reușit să colecteze numărul total de semnături. 20 ani.....	126
4 Deputat în Parlamentul Republicii Moldova. Candidat atât pe circumscripție uninominală, cât și pe națională. Ales pe circumscripție națională. 28 ani	128
5 Tânăr care a intenționat să candideze pe circumscripție uninominală. 22 ani	130
6 Candidat independent pe circumscripție uninominală. 31 ani.....	132
7 Candidat pe circumscripție uninominală. 28 ani.....	135
8 Candidat pe circumscripție uninominală. 30 ani.....	136
9 Candidat independent pe circumscripție uninominală 28 ani.....	138
10 Candidat pe circumscripție uninominală delegat de către partid. 29 ani.....	140
Totalizări	142
Concluzii.....	142
Recomandări.....	143

INTRODUCERE

Scopul și obiectivele cercetării

În prezentul studiu s-a insistat asupra examinării sistemului electoral mixt raportat la cazul Republicii Moldova și anume asupra analizei impactului asupra antrenării tinerilor în politică. Obiectivul general al acestui studiu este de a crea o imagine clară a sistemului mixt și în ce mod vizează tinerii din Republica Moldova în raport cu alte state. Astfel, studiul are scopul de a crea o înțelegere mai bună a modului în care a funcționat sistemul mixt în Republica Moldova și a modului în care a reprezentat incluziunea tinerilor.

Metodele de cercetare

Pentru a estima gradul de incluziune al tinerilor în politica Republicii Moldova, la realizarea acestui studiu, am recurs la o gamă largă de metode de cercetare. Astfel, în perioada mai-august 2019, am realizat o serie de interviuri în profunzime cu tineri activi în politică, participanți la alegerile din 24 februarie 2019, printre care:

- *deputați aleși pe listă de partid și pe circumscripție uninominală,*
- *candidați la funcția de deputat, care nu au obținut mandat de deputat în Parlament,*
- *candidați la funcția de deputat care nu au reușit să se înregistreze în cursa electorală.*

Pe parcursul cercetării a fost efectuată o investigație, care a cuprins un set de documente ce indică parcursul desfășurării alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019. Totodată am consultat legislația națională și internațională cu privire la sistemele electorale a altor state, precum și doctrina de specialitate, ceea ce a necesitat compararea între sisteme.

Analiza contextului

Alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 reprezintă o premieră pentru Republica Moldova, dat fiind faptul că alegerile s-au desfășurat după un sistem electoral nou pentru Republica Moldova - sistemul electoral mixt.

Sistemul electoral mixt a fost adoptat la 20 iulie 2017, când Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Legea nr.154¹ prin care, în esență, a fost modificat sistemul electoral prin trecerea de la sistemul proporțional de vot la unul mixt.

SISTEMUL ELECTORAL MIXT

surso: „DEMOCRATIA, CONȚEAZĂ, PACTICĂRÎ”
Ghid Informațiv electoral, alegeri Parlamentare,
CEC, Chișinău, 2018

¹ LEGEA Nr. 154 din 20.07.2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative

Sistemul de vot mixt înseamnă îmbinarea sistemului majoritar cu cel proporțional, respectiv, în cadrul sistemului mixt, deputații se aleg fie pe lista de partid, fie pe circumscripții.

În Republica Moldova, conform articolului 74, alineatul 1 din Legea nr. 154 Alegerile parlamentare se organizează în baza unei circumscripții naționale, care cuprinde întreg teritoriul Republicii Moldova și secțiile de votare din străinătate, precum și în baza a 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și peste hotare.

Modificarea sistemului electoral a lansat o serie de controverse în rândul societății civile și a împărțit opinia cetățenilor în 2 tabere: cei care susțin cu vehemență sistemul electoral mixt și cei care se opun prin diferite mijloace.

Pe perioada 2017-2018 au fost o serie de încercări de a anula modificarea sistemului de vot, o tentativă din partea societății civile, care nu s-a bucurat de succes. În pofida tuturor încercărilor, alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 s-au desfășurat după sistemul electoral mixt.

Dar care a fost impactul acestui sistem asupra incluziunii tinerilor din Republica Moldova în sistemul politic?

PARTICULARITĂȚILE SISTEMELOR ELECTORALE MIXTE. GRADUL DE INCLUZIUNE ȘI REPREZENTATIVITATE. EXPERIENȚA ALTOR STATE CU SISTEME MIXTE (incluziunea tinerilor în procesul decizional)

36 de state folosesc sistemul electoral mixt, printre care Federația Rusă, Germania, Italia etc. Sistemul electoral mixt reprezintă un sistem electoral care combină sistemul majoritar cu elemente din sistemul proporțional, unde componenta majoritară indică de obicei, că candidatul care primește cel mai mare număr de voturi câștigă, iar componenta proporțională se bazează pe lista de partid.

O particularitate distinctivă a sistemelor mixte este că fiecare votant în procesul electoral, poate influența ambele componente, atât cea majoritară, cât și cea proporțională. În sistemele hibride, în contrariu, diferite formule electorale sunt folosite în diferite regiuni ale țării.

Precum oricare sistem, sistemul electoral mixt este însoțit atât de o serie de avantaje, cât și dezavantaje. Astfel, ca avantaje servesc: personalizarea legăturii dintre alegător și ales, oferirea șansei de a intra în parlament partidele mici și înlăturarea consecințelor negative a celorlalte sisteme. Totuși, încă persistă confuzii privind relația alegător-ales, cresc costurile electorale, iar o mare parte din voturi exprimate se pierd.

Experiența Germaniei

Bundestagul german cuprinde cel puțin 598 de parlamentari.² Jumătate din mandate - 299 - revin candidaților care au câștigat majoritatea absolută în circumscripțiile lor. Asupra celeilalte jumătăți - tot 299 de mandate - decide de asemenea alegătorul. Dar nu prin vot direct pentru un anumit candidat, ci prin votul unui partid. Acestea întocmesc așa-numitele liste de land, pe care se află candidații pentru Bundestag. Fiecare dintre cele 16 filiale de partid ale landurilor își numesc candidații, după care se întocmește o listă federală.

Rezultatele ultimelor alegeri din 24 septembrie 2017, indică doar 1,8% tineri cu vârsta sub 30 ani din totalul de 598 membri ai Bundestagului, cel mai tânăr având vârsta de 24 ani.³

Experiența Federației Ruse

În conformitate cu Constituția Federației Ruse, 450 de membri (deputați) sunt aleși în Duma de Stat pentru un mandat de cinci ani.

În prezent, în Rusia se aplică sistemul mixt de vot. 225 de deputați, ceea ce constituie jumătate din numărul total, sunt aleși prin vot majoritar în circumscripțiile cu un singur mandat (un deputat pentru fiecare circumscripție), iar a doua jumătate este aleasă de o reprezentare proporțională cu o barieră de 5% într-un singur district federal .

Numărul de voturi exprimate pentru o listă federală de candidați este definit ca suma voturilor exprimate în fiecare regiune a Federației Ruse și în străinătate. Circumscripția federală acoperă întreg teritoriul Federației Ruse.

Decizia de a nominaliza o listă federală de candidați, precum și de a nominaliza candidații în circumscripțiile cu un singur mandat se ia prin vot secret la un congres al unui partid politic.

Un partid politic are dreptul să numească un singur candidat într-o circumscripție cu un singur mandat. Un cetățean rus are dreptul să participe la alegeri într-o circumscripție cu un singur membru în calitate de candidat auto-nominalizat.

Un partid politic care numește o listă federală de candidați este obligat să-și creeze propriul fond electoral pentru a-și finanța campania electorală⁴.

Alegerile parlamentare din 5 octombrie 2016 au generat doar 1,33 % din numărul total de membri ai Dumei de Stat, care sunt tineri cu vârsta sub 30 ani, iar cel mai tânăr deputat ales este Vasili Vlasov, fiind ales la vârsta de 21 ani.⁵

² <https://www.dw.com/ro/cum-se-voteaz%C4%83-%C3%AEn-germania/a-39235306>

³ <https://www.dw.com/en/germanys-new-bundestag-who-is-who-in-parliament/a-41082379>

⁴ <http://duma.gov.ru/en/news/28612/>

⁵ Inter-Parliamentary Union. 2018. Youth participation in national parliaments: 2018

NUMĂRUL DE CANDIDAȚI, CANDIDAȚI INDEPENDENȚI TINERI LA ELECTORALELE DIN RM. Analiza generală a electoralilor

În Republica Moldova, tinerii pot fi aleși practic în orice funcție electivă, cu excepția funcției de Președinte al Republicii Moldova, care necesită atingerea vârstei de 40 ani.

Astfel, conform Codului Electoral al Republicii Moldova, candidații la funcția de deputat în Parlament pot fi persoanele cu drept de vot care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani⁶, primarii pot fi aleși cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 25 ani,⁷ iar consilierii au dreptul de a fi aleși cetățenii cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani.⁸

În **alegerile locale din 2015** în **primul tur** din numărul total de **4 393 candidați**, doar **6,8 %**, adică cca **276 de tineri au fost înaintați pe listele electorale**, și **doar 3,34% au devenit primari**. Astfel, în Republica Moldova **din numărul total de 898 primari**, doar **82 nu au depășit vârsta de 35 de ani**, ceea ce denotă că doar **9%** sunt tineri. (Figura 1) Cei mai tineri primari în vârstă de 25 de ani aleși în turul I sunt Iurcu Andrei, Malai Nicoleta, Popescu Vasile, Prunici Ion.⁹

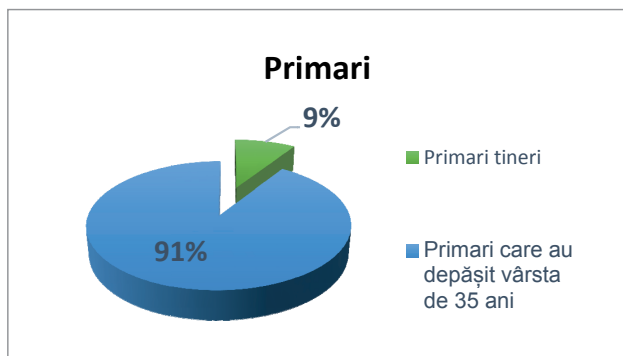

Figura 1. Numărul de primari tineri

⁶ Codul electoral, articolul 75

⁷ Codul electoral, articolul 124, aln. 2

⁸ Codul electoral, articolul 124 aln. 1

⁹ Petrov A., Ciurea I., Indexul de tineret 2015 Republica Moldova, p. 12

În urma analizelor datelor ce se referă la implicarea tinerilor în consilii, deducem un nivel scăzut de participare. Astfel, în consiliile sătești, comunale și orășenești din 10 564 de consilieri, doar 1535 sunt tineri, ceea ce reprezintă cca 14% (figura 2).

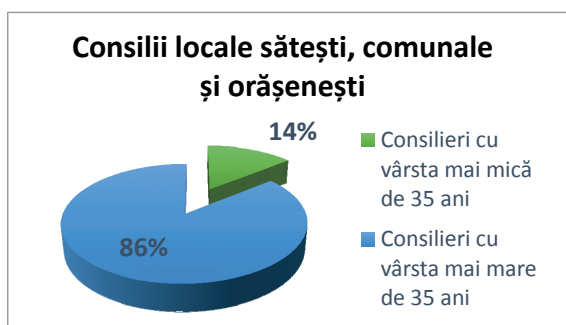

Figura 2. Numărul de consilieri tineri în consiliile locale sătești, comunale și orășenești

În consiliile raionale din întreaga republică sunt 1030 consilieri, iar din numărul total, doar 142 sunt persoane care nu au depășit vârsta de 35 ani. Respectiv, ca și în cazul consilierilor din sate, comune și orașe, numărul de tineri constituie 14 % (Figura 3).

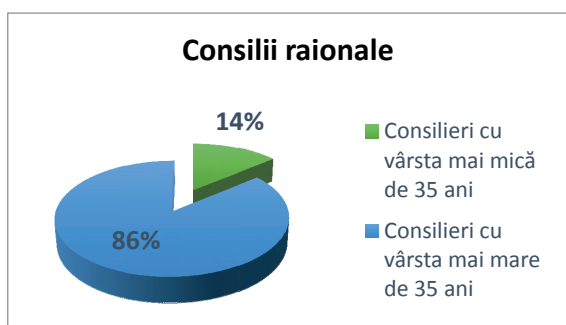

Figura 3. Numărul de consilieri tineri în consiliile raionale

Cifrele vorbesc de la sine. Diferența dintre numărul tinerilor care au candidat la funcția de primar sau consilier și numărul celor care au câștigat alegerile, este foarte mare. Acest fapt, denotă unul dintre principalele motive pentru care tinerii nu își doresc să candideze într-o funcție electivă din APL. În mare măsură, societatea din care facem parte, este una stereotipică, care îi face pe tineri să se simtă discriminați. În interviurile în profunzime realizate cu candidații la funcții electivă, majoritatea respondenților susțin că *”stereotipurile, nu se folosesc cu rea voință, dar ele persistă, societatea încă crezând că vârsta este o dovadă a*

capacității". Prin urmare, tinerii sunt influențați de mediul în care se află, nu doar de propria lor voință.

Aceeași situație o atestăm și în cadrul **alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014**. Rezultatele **alegerilor parlamentare din 2014**, au adus Parlament doar **13 deputați care nu au atins vârsta de 35 ani**. Alegerile din 2014 au funcționat după sistemul proporțional, respectiv, criteriul de reprezentanță a tinerilor în vechea legislatură a fost dependent de către partidele care au atins pragul electoral de 6%, cei mai mulți fiind delegați de către PSRM (7 la număr). În mare măsură, gradul redus de reprezentativitate a tinerilor a fost din cauza partidelor, care nu au promovat aripa tânără. Deși pe listele electorale a fiecărui partid se găsea un procent relativ de tineri, aceștia erau înscriși la finele listei.

Într-un raport de evaluare a gradului de promovare a tinerilor în procesul electoral și de luare a deciziilor, realizat de CNTM¹⁰, s-a realizat un raport, în care a fost utilizată metodologia de evaluare sectorială tip, adaptată la criteriile specifice ale domeniului de tineret. Astfel, după criteriul de evaluare "Sistem de promovare a tinerilor în cadrul partidului", care are ca indicator promovarea tinerilor în lista de candidați, CNTM a evaluat majoritatea partidelor care au candidat, cu nominalizarea mai mică de nota 5 din 10. Partidul cu cel mai mare criteriu de reprezentativitate a tinerilor în lista de candidați a fost Partidul Liberal, fiind apreciat cu nota 8, iar partidele ce nu au acumulat nici un punct, având cel mai mic grad de reprezentare, sunt și partide care nu au atins pragul electoral (Mișcarea Politică Antimafie; partidul Național Liberal; partidul Popular din Moldova; Blocul Electoral „Alegerea Moldovei-Uniunea Vamală”).

GRADUL DE INCLUZIUNE A PARTICIPĂRII TINERILOR ÎN CALITATE DE CANDIDAȚI INDEPENDENȚI LA ELECTORALA DIN 2019

În cadrul alegerilor parlamentare din 2014, una dintre condițiile de a candida independent, era colectarea a minim 2000 de semnături la nivel național. Acest fapt denotă că candidații independenți erau defavorizați în raport cu candidații incluși pe listele partidelor politice, aceștia nefiind nevoiți să colecteze semnături. Astfel, la alegerile din 2014 s-au înregistrat în cursa electorală doar 4 candidați

¹⁰ Evaluarea dimensiunii de tineret a platformelor electorale ale concurenților pentru campania privind alegerile parlamentare 2014, cntm

independenți, dintre care niciunul nu are vârstă mai mică de 35 ani.

Sistemul electoral mixt, într-o oarecare măsură, a favorizat candidații independenți în procesul de înaintare a candidaturii. Conform prevederilor alin. (1) al art. 86 din Codul Electoral¹¹, *pentru a fi înregistrat de consiliul electoral de circumscripție, candidatul pentru circumscripția uninominală prezintă, în condițiile art. 47 și art. 48, liste de subscripție care conțin semnăturile a cel puțin 500 și cel mult 1000 de susținători cu drept de vot din circumscripția uninominală unde intenționează să candideze.*

Prin derogare de la prezentul alineat, un candidat femeie poate fi înregistrat dacă prezintă semnăturile a cel puțin 250 și cel mult 500 de susținători cu drept de vot din circumscripția unde candidează.

Bazându-se pe buchia legii, **la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019, s-au înregistrat în cursa electorală 334 candidați pe circumscripții** (figura 4). *Din totalul de 334 candidați pe circumscripții 44 sunt tineri care nu au atins vârsta de 35 ani dintre care doar 6 candidați sunt independenți* (Figura 5).

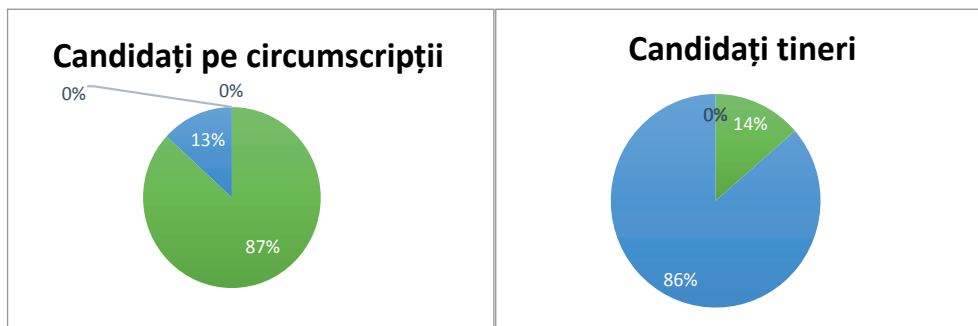

Figura 4. Candidați pe circumscripții. Figura 5. Candidați Tineri

Totuși, aceste statistici **nu conțin date despre numărul tinerilor care au intenționat să candideze independent**, dar nu au reușit să colecteze numărul total de semnături sau chiar nu au fost înregistrați în cursa electorală, dat fiind faptul că un număr considerabil de semnături au fost anulate. Deși la prima vedere pare a fi un sistem mai deschis pentru tinerii care vor să candideze, decât cel proporțional, contextul este absolut diferit. Dacă în cadrul alegerilor din 2014 candidații independenți trebuiau să strângă un număr mai mare de semnături pentru a se putea lansa în cursă, impedimentul este mai mic în materie de

¹¹ Codul Electoral al Republicii Moldova nr. 1381 din 21.11.97. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 81 din 08.12.1997.

înregistrare, pentru că un număr mai mic de cetățeni erau angajați în procesul de semnare, fapt care evita riscul de a se aceeași persoană pe 2 sau mai multe liste de înregistrare a candidaților.

Chiar dacă numărul de semnături necesare pentru a fi colectate este redus considerabil, 3 dintre candidații tineri care au intenționat să se înregistreze în alegerile parlamentare, în cadrul interviului în profunzime, au afirmat că sistemul mixt nu este deloc avantajos pentru tineri.

Respondenții afirmă că au vrut să profite de sistemul mixt, candidând independent, doar că au fost supuși la o sumedenie de impedimente din partea regimului.

”CECE a primit listele cu semnături, aproape 600, respectiv pragul minim a fost atins. Fiecare semnătură a fost strânsă practic ori în prezența mea, ori de către oameni de încredere. Știam că orice semnătură este validă, însă Comisia Electorală de Circumscripție a introdus în programa Registru și nu a validat semnăturile. Eu cred că a fost mai mult cu tentă politică, pentru că programa a dat drept morți pe prietenii de familie”, a afirmat unul dintre respondenți.

În alt context, unul dintre candidați a afirmat că pe lista de circumscripție un tânăr are nevoie de 500 semnături colectate, pe când o femeie are nevoie de 250, ceea ce i se pare un pic depășit. Respondentul consideră că fiecare concurent trebuie acceptat, iar rezultatele alegerilor va demonstra cât este el de cotate pe dimensiunile electoratului.

De menționat că niciun candidat independent nu a reușit să obțină mandat de deputat în Parlamentul Republicii Moldova.

Prin urmare, sistemul mixt, în linii generale, este văzut de către tineri ca un sistem care deschide șanse de a candida pentru tinerii, care nu neapărat sunt membri de partid. Problema constă, de fapt, în barierele și modul de organizare, care s-a dovedit a fi unul dificil pentru tineri, întrucât societatea noastră încă nu este pregătită pentru astfel de sistem.

GRADUL DE INCLUZIUNE GENDER LA GENERAL, GENDER-TINERI

Raportul femeii/bărbați partide -alegerile parlamentare 2019

Conform Codului Electoral, articolul 46, *Listele candidaților pentru alegerile parlamentare și locale vor fi întocmite respectând-se cota minimă de reprezentare de 40% pentru ambele sexe.*¹² Mai mult decât atât, partidele care vor respecta cota de 40%, vor beneficia de o majorare de 10% a suportului bugetar pentru fiecare

¹² Conform Codului Electoral, articolul 46, aliniatul 3

candidat femeie ales în circumscripția uninominală. La prima vedere, analizând diagramele afișate mai jos, deși femeile sunt în minoritate pe listele electorale ale partidelor politice, acestea sunt reprezentate de o cota mai mare sau egală cu 40%. Totuși, analizând listele electorale ale partidelor politice, putem observa că cea mai mare parte a femeilor sunt incluse la finalul listei electorale.

În cadrul alegerilor parlamentare din 2019, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare a identificat patru tipuri de inegalități de gen. Acestea se referă la modul de prezentare a bărbaților și femeilor ca și candidați, veniturile și posibilitățile economice ale candidaților bărbați și femei, accesul bărbaților și femeilor candidați la mass-media și percepțiile alegătorilor față de femeile și bărbații candidați.

Inegalitatea de reprezentare s-a manifestat prin faptul că partidele au desemnat mai puține femei și acestea au fost poziționate pe locurile mai puțin eligibile. Pentru circumscripția națională, toți concurenții electorali au respectat prevederile legale cu privire la cota minimă de reprezentare. Astfel, ponderea femeilor pe listele de candidați a înregistrat 41,8%. Chiar dacă partidele politice au desemnat mai multe femei pe lista de candidați, poziționarea acestora în cadrul listei a fost una destul de inechitabilă. În cazul circumscripțiilor uninominale, ponderea femeilor candidate a fost mult mai mică – 21%, procentul total de femei candidate în alegeri în final ajungând la 33%. Drept rezultat al alegerilor, au fost alese 26 de femei. Dacă sistemul electoral rămânea a fi proporțional, în Parlament aveau să fie alese 33 de femei.¹³

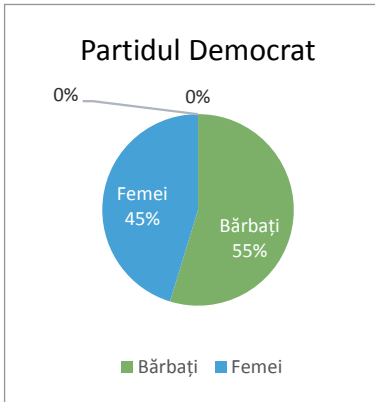
Deși toate partidele parlamentare au respectat cota de gen pentru circumscripția națională, datorită poziționării neomogene a candidatelor pe listă și a rezultatelor alegerilor, doar un partid are acum 40 la sută femei în lista sa de deputați.

Din numărul total de tineri, care au candidat pe circumscripție uninominală, nici unul dintre ei nu este femeie.

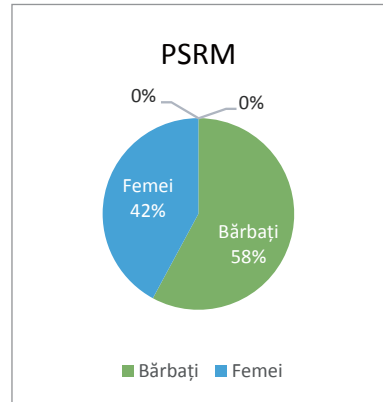
Trăim într-o societate plină de clivaje, iar clivajul dintre sexe este unul care ne marchează ca identitate. Deși au trecut 28 ani de când Republica Moldova este stat independent și democratic, rolul femeii în societate rămâne a fi subestimat, în special în domeniul politic. Încurajarea familiei tradiționale și prezența homo post-sovieticus în secolul 21 este unul dintre motivele pentru care societatea Republicii Moldova este umbrită de acest clivaj.

¹³ CPD "4 inegalități electorale. O analiză a alegerilor parlamentare 2019 din perspectiva egalității de gen", 08 aprilie 2019

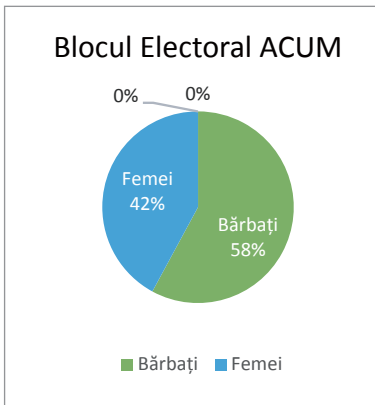
1) PDM: bărbați - 29 (54,7%); femei - 24 (45,3)

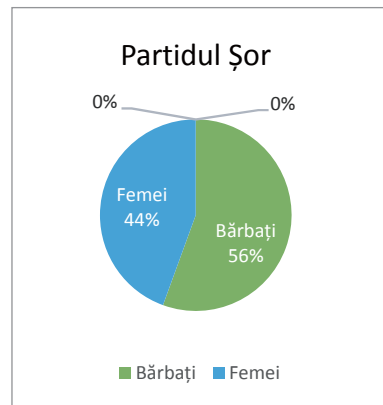
4) PSRM: bărbați - 33 (60%); femei - 22 (40%)

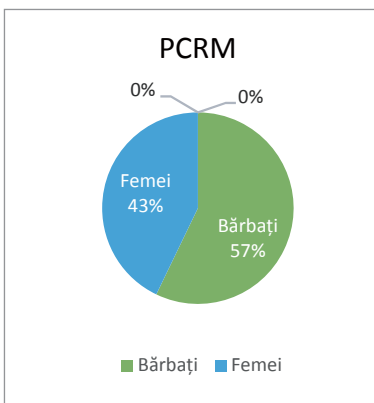
2) ACUM: bărbați - 33 (60%); femei - 22 (40%)

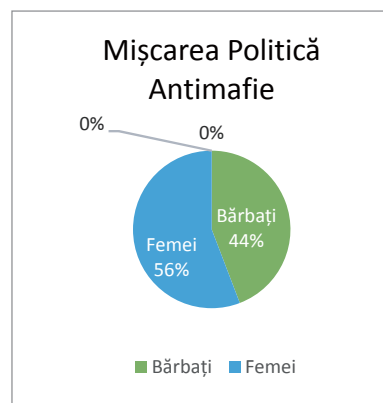
5) Sor: bărbați - 30 (58,8%); femei 21 (41,2%)

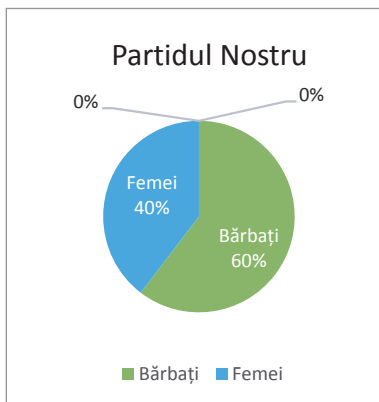
3) PCRM: bărbați - 32 (59,3%); femei 22 (40,7%)

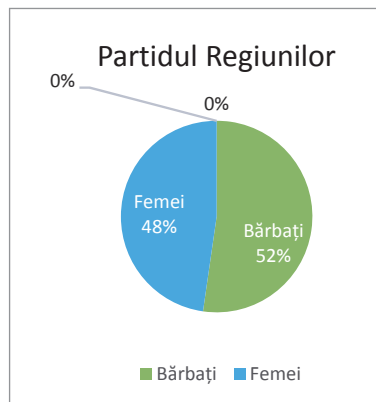
6) MPA: bărbați - 19 (59,4%); femei - 13 (40,6%)

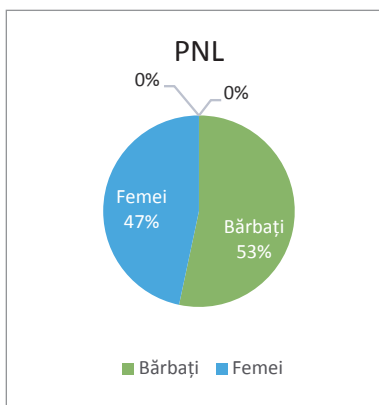
7) PN: bărbați - 32 (59,3%); femei - 22 (40,7%)

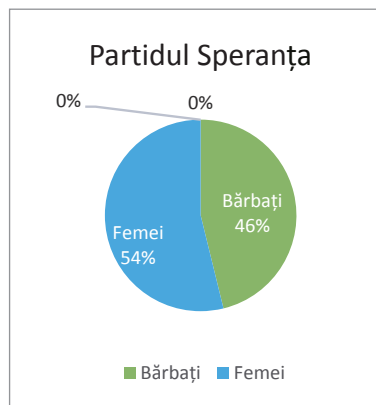
10) PRM: bărbați - 23 (53,5%) femei - 20 (46,5%)

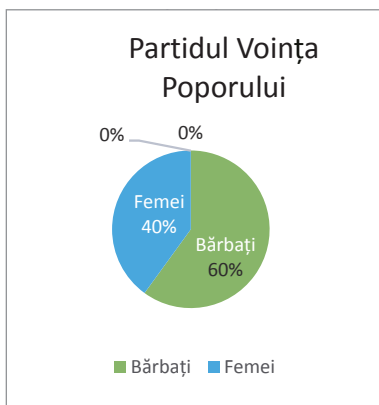
8) PNL: bărbați - 24 (60%); femei - 16 (40%)

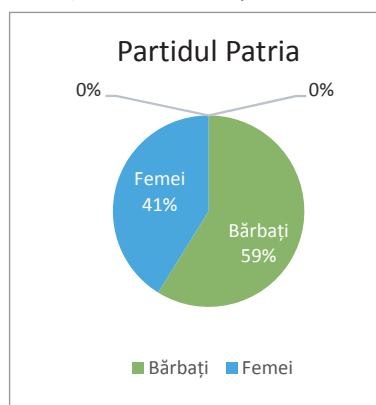
11) Speranța: bărbați - 18 (52,9%) femei - 16 (47,1%)

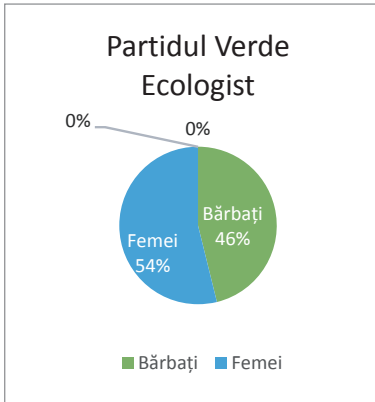
9) Voinea poporului: bărbați - 18 (60%) femei - 12 (40%)

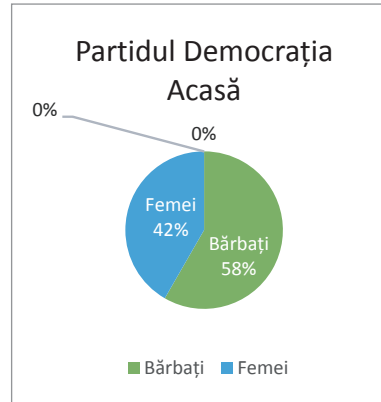
12) Patria: 20 bărbați, 14 femei

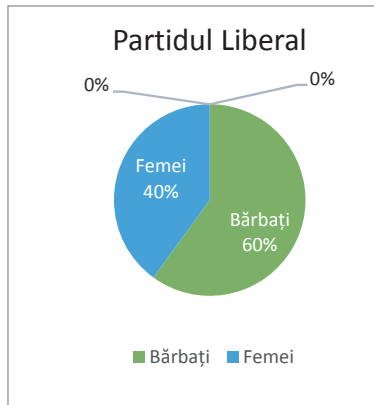
13) PVE: 18 bărbați, 13 femei

14) Democrația Acasă: bărbați - 21 (58,3%) femei - 15 (41,7%)

15) PL: bărbați - 18 (60%) femei - 12 (40%)

TINERII PE LISTE DE PARTIDE ȘI CANDIDAȚI ÎN CIRCUMSCRIPȚII UNINOMINALE

Tinerii pe listele electorale

În 2018, tinerii (14-35 de ani) reprezentau 34% din populația stabilă. În același timp, tinerii cu drept de vot constituie cca 30% din populație.

La alegerile parlamentare precedente au candidat 138 tineri, ceea ce reprezintă mai puțin de 30% din numărul membrilor fracțiunilor, iar o treime din cei care figurează totuși pe liste sunt la limita de vârstă (35 ani). Este necesar de menționat că majoritatea partidelor nu includ tineri în top 10 sau 15 din listă, ceea ce înseamnă că tinerii au avut șanse reduse de a accede în Parlament.

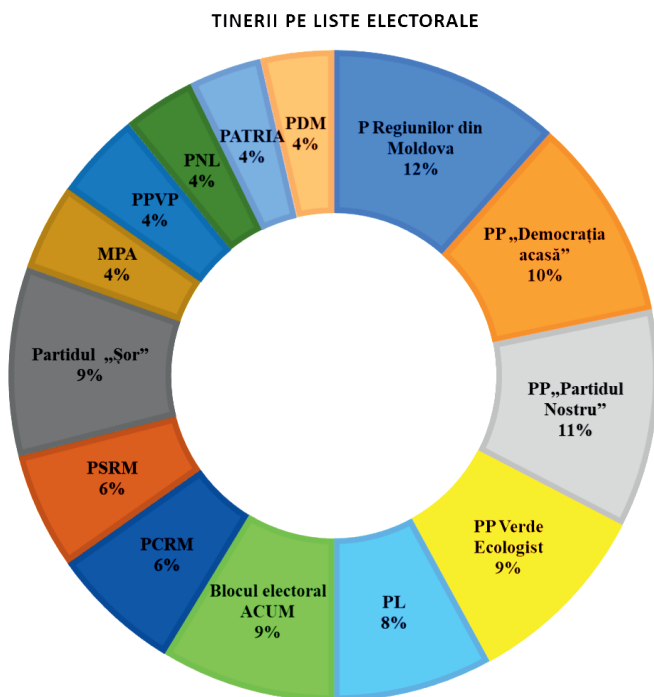
Astfel, cei mai mulți tineri promovați pe lista circumscripției naționale, sunt din partea Partidului Regiunilor din Republica Moldova, ceea ce constituie circa 12%

din totalul tinerilor înregistrați , fiind precedați de către **Partidul Nostru** în număr de 15 tineri. **Partidul Democrația Acasă** a inclus un număr de 14 tineri, **Partidul Politic Șor** și **Partidul Verde Ecologist** a câte 13 tineri, **Blocul Electoral Acum** - 12 tineri și **Partidul Liberal** - 11 tineri. Restanțieri la acest capitol sunt **Partidul Socialiștilor** cu un număr de 8 tineri, **Partidul Voința Poporului** și **Mișcarea Populară Antimafie** - 6 tineri, **Partidul Democrat**, **Partidul Național Liberal** și **Partidul Patria** - 5 candidați tineri, iar **Mișcarea Profesioniștilor Speranța - Надежда** doar 1 candidat tânăr (Figura 1)¹⁴.

Putem observa că cea mai mare parte a reprezentativității tinerilor pe listele de partid, o constituie fetele, ceea ce reprezintă un pretext pentru a asigura respectarea atât a cotei atât de gen, cât și de vârstă.

În contextul în care listele pot conține până la 54 membri iar poziția membrului de partid este crucială pentru a accede în parlament, este important să analizăm numărul tinerilor promovați în pozițiile de top. Cei mai mulți tineri în primele 15 poziții se regăsesc pe lista blocului ACUM, cât și pe lista PP ”Șor”. Restul partidelor

¹⁴ Date preluate de pe www.cec.md

includ doar un tânăr sau deloc în top 15. Spre exemplu, deși Partidul Regiunilor include cel mai mare număr de candidați tineri, în primii 15 au inclus doar 2 tineri, cel mai tânăr având vârsta de 20 ani.

Tind să menționez că în lista Partidului Politic Șor, primul inclus pe lista circumscripției naționale, nu a atins vârsta de 35 ani. În același timp, Partidul Politic "Șor" a promovat cel mai mare număr de tineri în primii 15 (4 candidați tineri), fiind precedat de către Blocul Acum, care a promovat 3 tineri în top 15. Partidul Democrat din Moldova rămâne restanțier la acest capitol din motiv că nu a promovat niciun tânăr în top 15 de pe listă.

Cea mai tânără persoană, care a candidat pe listă de partid, are 19 ani, fiind inclusă pe lista Partidului Politic "Democrația Acasă", iar vârsta medie a candidaților tineri este de 32 ani. Cei mai tineri figurează pe lista partidului ACUM, cu vârsta medie de 30 ani.

Observăm că majoritatea tinerilor înregistrați în lista circumscripției naționale, provin din domeniul urban, asta deși conform statisticilor, numărul tinerilor este mai mare în domeniul rural. Restanțieri la acest capitol sunt Partidul Șor și Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, care nu au inclus niciun candidat tânăr din domeniul rural, iar Mișcarea Politică Antimafie a înregistrat un număr de tineri, fiind cel mai mare număr din domeniul rural. În acest context, putem deduce că există un clivaj între rural și urban, odată ce domeniul politic este mai mult în interesul tinerilor de la orașe, iar ocupația tinerilor din domeniul rural este total diferită de acest domeniu de interes, luând în calcul că și rata de participare la vot a tinerilor, este mai mică în domeniul rural.

De asemenea, majoritatea tinerilor înscriși au studii juridice sau economice, iar printre domeniile de mai puțin interes se includ Medicina, Tehnologiile Informaționale și Arhitectura.

Prin urmare, numărul tinerilor înregistrați în listele naționale variază de la un partid la altul, în dependență de politicile promovate de către acestea. Respondenții interviului în profunzime, incluși în listele electorale ale partidelor, menționează că sistemul politic din Republica Moldova nu prea este deschis pentru tineri, dar ei se simt norocoși fiind membrii unui partid, în care tinerii sunt apreciați și promovați pentru o carieră politică. Pentru tinerii candidați pe listă de partid este important ca partidul din care fac parte, să fie o echipă în care tinerii sunt susținuți. În alt context, există și păreri adverse. Tinerii susțin că persoanele, care sunt de ani buni la guvernare, care s-au înrădăcinat adânc în sistemul politic moldovenesc și mai sunt și deținători de capitaluri, și își schimbă culorile politice de la o guvernare la alta, nu permit tinerilor să se afirme pe arena politică.

Totuși, cetățenii sunt deja plictisiți să vadă mereu aceleași fețe, iar solicitarea unui număr mai mare de tineri pe lista electorală, începe să devină un trend.

În urma rezultatelor alegerilor, de pe liste de partid au ajuns în Parlamentul Republicii Moldova doar 5 deputați, cel mai tânăr dintre ei având vârsta de 24 ani (Dinu Pîngău). În rezultat, listele Blocului electoral ACUM și Partidului Socialiștilor au adus în Parlament a câte 2 deputați tineri, iar Partidul Șor un candidat. Partidul Democrat nu a atribuit niciun mandat de deputat unui tânăr.

TINERII CANDIDAȚI PE CIRCUMSCRIPȚIE UNINOMINALĂ, DELEGAȚI DE CĂTRE PARTIDELE POLITICE

Rata participării tinerilor la alegeri pe circumscripție uninominală fiind delegați de către partidele politice, este mai mare decât rata participării tinerilor în calitate de candidați independenți. Astfel, din numărul total de candidați tineri pe circumscripție, 38 sunt delegați de partid, în raport cu doar 6 tineri candidați independent.

În cursa electorală din 24 februarie 2019, s-au lansat 15 partide politice. Trebuie de menționat că toate partidele politice înregistrate, au înregistrat lista pe circumscripția electorală națională și doar 8 partide au delegat candidați tineri pe circumscripții naționale. Unul dintre principalele motive pentru faptul că nu au înaintat candidați pe circumscripții uninominale, este boicotarea sistemului mixt, printre care se enumeră intenția Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, precum și Mișcarea Politică Antimafie. Cel mai mare număr de candidați tineri pe circumscripție este delegat de către Partidul Șor cu numărul de 11 candidați, fiind precedat de către Blocul Electoral ACUM cu numărul de 9 candidați. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și Partidul Național Liberal au delegat doar câte un candidat tânăr pe circumscripție (tabelul 1).

Tabelul 1. Numărul candidaților tineri delegați de partid pe circumscripție uninominală

Numele Partidului	Numărul de candidați Tineri
Partidul Șor	11 candidați
Blocul electoral ACUM	9 candidați
Partidul Liberal	5 candidați
Partidul Nostru	4 candidați
Partidul Socialiștilor din Republica Moldova	4 candidați
Partidul Democrat din Moldova	3 candidați
Partidul Național Liberal	1 candidat
Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	1 candidat

După totalizarea rezultatelor alegerilor parlamentare, în total 11 deputați tineri au reușit să obțină victorie în cadrul circumscripțiilor uninominale. Cei mai mulți deputați tineri din circumscripție sunt din partea Blocului electoral ACUM și a Partidului Socialiștilor din Republica Moldova, a câte 4 din partea fiecăruia, din partea Partidului Politic Șor, au obținut fotoliu de deputat 2 persoane, iar din Partea Partidului Democrat doar o persoană. Celelalte 4 partide care au delegat tineri în circumscripții uninominale nu au acces în Parlament.

NARATIVELE CAMPANIEI ELECTORALE CU PRIVIRE LA PROBLEMELE TINERILOR

Extrase din interviurile
în profunzime realizate cu candidați tineri la electorala din 2019

1 **Candidat pe circumscripție națională și uninominală. Deputat în Parlamentul Republicii Moldova ales pe listă de partid. (Vârsta – 25 ani)**

1. **Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?**

De la început mi-am dorit mai degrabă o cariera în domeniul meu profesional, în domeniul justiție, decât în politica. Venirea mea în politica a fost determinată de acțiunile din ultima perioadă, care s-au întâmplat în Republica Moldova, de derapajele antidemocratice, RM se mișca într-o direcție greșită, după viziunea mea, ceea ce m-a motivat să mă implic ca activist civic, după care în mediul politic.

2. **Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?**

Sunt jurist. Am absolvit Facultatea de Drept, chiar și master. Studiile în drept mă ajută să lucrez cu actele, mai ales mă ajută pentru funcția de deputat, care necesită să ai anumite competente în tot ceea ce ține de practica legislativă.

3. **Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?**

Este destul de deschis pentru tinerii care într-adevăr își doresc foarte mult să aibă o carieră politică și au competente și abilitățile necesare pentru a-și face cariera politică. Evident ei o să întâlnească pe parcursul activității sale o serie de baroni, care în viziunea lor le știu pe toate și sunt pe arena respectivă, monopolizând spațiul mediatic pe o perioadă lungă de timp, însă societatea noastră este dornică de fete noi, de o schimbare. Ei deja s-au plictisit de politicienii care sunt de 20 de ani la guvernare, schimbându-și doar culorile politice, respectiv nu cred că există vreoa problemă în ceea ce

tine de implicarea lor în politica sub oricare aspect. Doar trebuie să depună efort pentru a-și crea o imagine la etapa inițială și de a acumula o anumită experiență în diferite domenii de activitate.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

La momentul actual, dacă ne referim la instituții guvernamentale și agenții de stat, părerea tinerilor nu contează. În genere părerea multor funcționari, care coordonează aceste instituții nu contează. Din păcate la momentul actual deciziile se mai iau în interesul unui cerc restrâns de persoane.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Nu, absolut nu. Sistemul electoral mixt, dimpotrivă este în dezavantajul atât a tinerilor cât și a femeilor, a minorităților etnice, pentru că acest sistem favorizează oamenii cu foarte mulți bani, favorizează anumiți baroni locali cu influența financiară și mediatică în Republica Moldova

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

Am avut un singur obiectiv. Să facem schimbarea prin aducerea a cât mai mulți deputați din partea Blocului ACUM în Parlamentul RM.

7. Cum a privit familia decizia?

Nu au fost foarte bucuroși, pentru că destul de periculos să faci politica fiind în opoziție. Nu au fost cei mai fericiți oameni, dar m-au susținut pe deplin.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii? Erau mai optimiști decât familia mea, în ceea ce ține de cariera mea politică

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ? Nu m-am întâlnit cu asemenea cazuri. În unele cazuri vârsta este un avantaj, în altele un dezavantaj. În momentul în care ești deja destul de vizibil în spațiul public, deja oamenii de cunosc și sunt destul de informați. Nu te mai privesc din perspectiva de vârstă sau de gen, ci din perspectiva acțiunilor civice.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat? Sunt foarte complicate, în special modificările codului electoral din ultima perioadă, au fost făcute intenționat pentru a favoriza oamenii cu bani și cu surse mediatice. Sunt niște procese anevoioase. Cu siguranță s-ar fi putut modificări pentru ca toate procedurile de birocrație să fie reduse, pentru că mulți oameni să poată și să vrea să candideze la orice funcție electivă.

11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii? Adoptarea modificărilor la Codul Electoral a fost un mare dezavantaj în special pentru tineri, pentru toamne, pentru partidele care se finanțează corect și au

favorizat partidele mari, cu bani și resurse mediatice, administrative. În genere pot spune că campania electorală precedentă a fost pe alocuri ilegală, fiind comise o sumedenie de abuzuri de către autoritățile inclusiv la nivel administrativ, față de cetățeni pentru a le distorsiona opinia lor electorală, gen corupere electorala și presiune sau pârghiile administrative de a influența rezultatul alegerilor și le-a reușit.

- 12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?** Să aibă curaj, să nu se teamă de nimic, să fie foarte perseverenți în momentul în care au decis să își facă o carieră politică. Noi avem nevoie în RM de o noua clasă politică. Avem nevoie de fețe noi, de tineri ingenioși. Urmează să fie alegerile locale. Mi-as dori ca cât mai mulți tineri competenți, cu un nou suflu să acceadă la funcțiile de primari, dar și la nivelul de administrație publică centrală.
- 13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?** Ne-am bazat pe 2 mesaje care au fost folosite pe nivel de țară. El mai mult s-au axat pe bunăstare, pe parteneriatul strategic cu UE. Am pus pe prim plan reformarea sistemului judecătoresc în Republica Moldova. Justiția a fost mereu pentru noi o prioritate. Am pus accent și la nivel local. Am atenționat că voi trage cât mai multe investiții pentru primăriile de la Nord din partea Uniunii Europene.
- 14. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?** La nord fiecare și-au făcut campania în mod diferit. Eu am pus accent pe "door to door" și am pus accent pe zonele aglomerate, cum ar fi piețele. PD a folosit resursa administrativă în toată campania electorală. Au folosit tot arsenalul statutului pentru a-și face campanie electorală, începând cu Inspectoratul Fiscal și încheind cu asistenții sociali. Socialiștii au pus accent pe campanii sociale, pe relația cu Federația Rusă, pe arsenalul de canale propagandistice pe care le au în gestiune. În general, chiar dacă electoratul de la nord este preponderent pro rus, socialiștii au fost practic invizibili pe circumscripția pe care eu am candidat. Probabil s-au înțeles ca circumscripția pe care eu am candidat să fie cedată democraților.

2 Deputat în Parlamentul Republicii Moldova ales pe circumscripție uninominală. (Vârsta – 32 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

Nu mi-am dorit să îmi fac o cariera politică. Eram foarte bine și în arhitectura, doar că situația din RM a demonstrat că trebuie implicarea celor care își iubesc țara. Am avut parte de 2 dezamăgiri. În primul rând dezamăgirile de la protestele lui Iurie Roșca, care mai apoi a trădat și proteste din 7 aprilie

din 2009, după care partidele care au ajuns în Parlament nu au făcut ceea ce au protestat tinerii sincer. Din aceasta cauza am decis ca dacă dorim să facem o schimbare, trebuie să ne implicăm noi tinerii în politica și să facem o schimbare veritabilă.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

Am studii în arhitectura, care te ajută foarte bine să îți structurezi și să îți calculezi pașii pe mult timp înainte.

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

Nu este prea deschis, însă avem noroc că suntem în Partidul Politic Platforma Demnitate și Adevăr, unde tinerii sunt apreciați și promovați în cariera politică.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Până când nu prea au fost luați în seamă, dar vom depune efort ca vocea tinerilor să fie auzită și să fie respectată.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Nicidecum nu, pentru că în sistemul actual sunt favorizate persoanele care au bani și care sunt recunoscute la nivel regional.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

În primul rând am dorit să ajung în parlament și aici pe cale legislativă să apar interesele tinerilor, dar și a tuturor oamenilor din Republica Moldova.

7. Cum a privit familia decizia?

S-a conformat.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Prietenii m-au susținut și au fost alături chiar și în campania electorală

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Da, însă faptul că o persoană tânără vrea să schimbe lucrurile din RM, a fost un lucru convingător și asta s-a demonstrat prin votul care l-am primit în campanie electorală.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?

Nu prea. Eu am avut o echipă puternică în spate și mulți tineri care m-au ajutat să colectez semnături, însă în circumscripția mea 2 tineri nu au reușit să strângă nici 500 semnături, ceea ce demonstrează că acest sistem a fost în defavoarea tinerilor.

11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?

ANI, care cerea niște documente în plus și în al doilea rând toate primăriile

lucrau cu PD, iar eu trebuia să am întâlniri în teritoriu cu oamenii în casele de cultura sau în spațiile publice amenajate.

12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Să aibă încredere în ei și să se alăture "...”!

13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Sunt tânăr, căsătorit, cu 2 copii gemeni și sunt conștient de problemele tinerilor familii și voi lupta ca să le apăr interesele lor în Parlament.

14. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

În circumscripția mea au fost doar 2 candidați cât de cât importanți"...” și un candidat din partea PSRM, ambii reprezentanți ai unor partide care sunt în sistem de foarte mult timp și mesajul antisistem a avut efect în circumscripția mea.

3 Tânăr care a intenționat să candideze, dar nu a reușit să colecteze numărul total de semnături. (Vârsta – 20 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

De mic copil am iubit politica și am visat să ajung în politica și am un vis care lumea crede ca e aberant, eu când o sa mor, vreau să mă arate la televizor.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

AM studii medii speciale in contabilitate, mi-am neschimbat radical sfera de studii din științe reale la științe umanistice la FRIȘPA, specialitatea politologie

3. Cât de deschis este sistemul politic al Republicii Moldova pentru tineri?

Pana in clipa de fata sistemul nu a fost deschis, însă când eu am avut de a face cu sistemul, sistemul a fost foarte neprietenos.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Este foarte importantă, doar că nu este auzită de către structurile de guvernare sau de către reprezentanții acestora.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Si da si nu. Eu am vrut sa profit de sistemul mixt, candidând independent. Clar ca daca era sistem proporțional, eu îmi pierdeam aspirațiile. A fost creat in avantajul unui singur partid, chiar daca as fi fost primit in cursa electorala, nu mă așteptam sa înving în fața contracandidatului democrat.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

În primul rând am vrut sa contribui la schimbarea sistemului politic din tara,

am vrut sa aduc și eu un aport ca tânăr în RM. Sa nu mai arunce cu pietre ca tinerii nu se implica, ca tinerii nu votează, uitați-vă că și tinerii participa, dar ii resping sistemul.

7. Cum a privit familia decizia?

Din start nu as spune ca a fost o reacție negativa, as spune a fost o reacție medie, speciala, dar intre timp s-au adaptat, au urmat încurajările, au urmat eforturile in procesul de colectare a semnăturilor, dar s-au obișnuit cu gândul că eu am luat decizia si eu trebuie sa merg mai departe.

8. 8.Cum au reacționat prietenii, semenii?

Positiv , au semnat pentru mine, m-au ajutat să strâng semnături. Reacția a fost buna. Când ai un grup de prieteni si tu vrei sa ieși un pic in evidenta , vrei sa faci o schimbări, să le faci un bine lor inclusiv, ei te ajuta.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Da! Au fost întrebări de gen ”ești prea tânăr, este un copil, să îi lăsăm peăștia mai în vârstă, care au fost până acum, să conducă mai departe, voi ce știți, dar practic nu am atras atenția, pentru ca acesta a fost scopul meu.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?

NU chiar accesibile. Este birocrație maximă în procedurile electorale. Mai ales pentru un candidat de vârsta mea de 20 ani.

11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?

CECE ”...” Hâncești a primit listele cu semnături, aproape 600, respectiv minim pragul a fost atins. Fiecare semnătura era strânsă practic ori in prezenta mea, ori de oameni de încredere. Știam că orice semnătură este validă, însă Comisia Electorală de Circumscripție, a introdus in programa registru si nu au validat semnăturile. Eu cred ca a fost mai mult cu tenta politica , pentru ca programa a dat drept morți pe prieteni de familie.

12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

În primul rând sa dea dovada de perseverenta, de bun simt și să știe că chiar dacă ajung sa candideze, sa nu uite de unde au pornit si in primul rând să lupte în momentul de față cu regimul și cu situația social-politică din țară, ca mai apoi sa fie mai ușor să candideze.

13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Noi am mers pe scopul principal sa eliberam tara, pe schimbarea sistemului ,care toți ne dorim. Când eu nu am fost primit in cursa electorala, eu automat tot sprijinul si toata susținerea am plasat-o candidatului blocului ACUM pe circumscripția ”...”.

Eu eram mai integru ca ceilalți candidați. Chiar dacă majoritatea au lucrat ani buni în administrație publică, ei au un limbaj sărac, inteligenta mai redusă.

4 Deputat în Parlamentul Republicii Moldova. Candidat atât pe circumscripție uninominală, cât și pe națională. Ales pe circumscripție națională. (Vârsta – 28 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

Când am intrat în politică, nu-mi doream neapărat o cariera politică, voiam să schimb starea de lucruri din țară. Mă deranja ce se întâmpla atunci, faptul că cetățenii RM nu se simțeau în siguranță aici, nu se puteau realiza aici. M-am implicat ca să aduc și eu un mic aport la schimbarea lucrurilor. Înțeleg că a fi parte din societatea civilă este important și valoros, dar schimbarea mare se produce de către clasa politică și de asta era nevoie de oameni noi, care să vină cu valori europene și să se implice, să contribuie la schimbare.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

Am făcut studii în psihologie, sociologie și științe politice peste hotare și bineînțeles că mă ajută, pentru că îmi oferă o perspectivă teoretică asupra proceselor în care sunt implicat la moment și reprezintă un fundament pentru implicarea mea în politică.

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

Depinde de la un partid la altul. Partidul PAS și Platforma DA sunt destul de deschise și de altfel pe liste fiecărui partid au acces tinerii în politică. Sunt bine reprezentați în organele de conducere. Dacă să ne referim la acestea, lucrurile stau foarte bine, dacă să ne referim la Partidul Comunist, evident că lucrurile stau altfel, dar în cazul forțelor emergente deschiderea este foarte mare.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Rămâne să vedem, acum a fost format un nou guvern. Eu sper că va fi mult mai importantă decât a fost până acum datorită faptului că avem deputați tineri, avem miniștri relativ tineri și organizații de tineret destul de puternice care să lobeze activitatea lor.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Formal nu, pentru că totuși participarea într-un scrutin sau alegerea directă a unui tânăr necesită experiență un pic mai mare, necesită anumite resurse financiare și cred că totuși blocajul principal ține de experiență, pe când pe

liste de partid, în măsura căruia partidul oferă susținere, eu cred că șansele tânărului sunt mai mare. Dar aici depinde de puterea organizației de tineret în cadrul partidului. Deci dezavantajul pentru tineri este ca atunci când ei sunt aleși direct, e nevoie de o experiență mai mare și totuși există în societate aceasta prejudecată ca o vârstă mai înaintată înseamnă mai multă experiență și capacități.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

Sub aspect electoral, obiectivul principal a fost să câștig. Dincolo de asta a fost să schimb baza noastră de susținători, se găsesc cât mai mulți activiști și să consolidăm organizația la nivel de Ciocana.

Am avut 3 mari priorități în campanie, anumite aspecte care țin de educație, care țineau de transportul public și alinierea la agenda națională a partidului pe lupta cu corupția.

7. Cum a privit familia decizia?

În mare parte au susținut, deși existau anumite rezerve. A face politica în opoziție în Republica Moldova, până acum a fost destul de periculos.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Au reacționat pozitiv și erau în pas natural.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Nu, n-as spune neapărat ca s-a întâmplat.

10. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?

Perioada de iarna, colectarea semnăturilor a fost o problema. Alta problema au fost eventualele conflicte ale CEC-ului, care anulau semnături din cele mai mici erori, anume chestiile astea birocratice.

11. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Să nu le fie frica, să își asume riscurile, să se pregătească, să aibă viziuni, să se pregătească foarte clar de ce decid să se implice în politică dincolo de lucruri vagi, să aibă o agenda proprie și să lupte pentru ceea ce vor.

12. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Campania din circumscripție s-a subscris campaniei naționale, care avea 2 aspecte de baza : viața bună și lupta pentru dreptate, dar dincolo de asta, după cum ziceam am avut 3 aspecte la nivel de circumscripție, ce țineau pe deoparte de aspectele de lucru nemijlocit legate de oraș , am vorbit mult despre educație și nu în ultimul rând ne-am axat pe anumite probleme ce țineau de fondul locativ comunal. Deci am încercat să combinam mesaje la nivel național cu cele la nivel de circumscripție

13. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

Cred că am încercat să valorific ideea de necesitate de venire a unei noi clase politice, a noi fețe în politică. Am pus accent pe experiența mea anterioară în instituțiile statului, pe studiile care le-am făcut. Deci am demonstrat că sunt un candidat nou, tânăr, integru și capabil să produc o schimbare.

5 Tânăr care a intenționat să candideze pe circumscripție uninominală. (Vârsta – 22 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

Cred că necesitatea posibilității de a mă putea angaja plenar în procesul de schimbare a realităților obiective cu care se confruntă societatea în RM pentru că de pe poziția actuală, nu știu dacă lucrul acesta poate fi obținut mai ușor.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

Sunt licențiat în administrație publică, fac masterat în relații diplomatice și am calificarea de economist. Orice calificare poate să te ajute, pentru că acestea sunt domenii de expertiză aparte și cred că avem probleme în absolut toate domeniile din Republica Moldova.

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

Mai deloc, pentru că sistemul nostru politic este ocupat prioritare de personaje cu anumite capitaluri în spate, iar când vorbim despre afirmarea unui tânăr cred că este destul de complicat în condițiile lipsei de aceste capitaluri ilicite, pe cai legale și birocrațizarea care creează un set de impedimente. Mie mi se pare sistemul nostru politic unul foarte discriminator. Pe lista de circumscripție un tânăr are nevoie de 500 de semnături, pe când o femeie are nevoie de 250, ceea ce mi se pare un pic cam depășit. Consider că trebuie să acceptăm orice concurent în cursa electorală, dat fiind faptul că el vrea să se înscrie și cred că rezultatul alegerilor va arăta cât este el de cotel pe dimensiunile electoratului sau mai puțin.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Mă aș dori ca vocea tinerilor să fie extrem de sonoră în cadrul guvernării, dar realitățile și practica noastră interioară nu este chiar așa, dar eu sper că lucrurile acestea să se schimbe.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Nu.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

Obiectivul urmărit a fost să testez acest mecanism, să vad cât este el de facil sau cât este de simplu pentru a fi abordat și era destul de complicat să câștig, pentru că știm cum se face politica în RM și nu sunt sigur dacă o să pot să o fac așa, dar sunt ferm convins că sunt anumite obiective la care nu o să renunț și asta a fost să fac viața mea și a oamenilor din jur mai bună decât a fost.

7. Cum a privit familia decizia?

A susținut, fără niciun fel de echivoc, deși în mod normal au fost sceptici și poate înfricoșați de anumite consecințe care ar putea să le aducă un asemenea pas.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Au susținut fără niciun fel de rezerve acest lucru și chiar m-au ajutat în procesul de colectare a semnăturilor, ceea ce pe mine m-a ajutat foarte mult. Ei, cunoscându-mă și știind ce aș putea da eu țării acestea, au fost foarte fericiți și tot ei au fost cei care m-au împins să fac acest pas, pentru că la întrebarea ”de ce nu te balotezi” eu am fost nevoit să răspund foarte mult timp.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Desigur, pentru că toată lumea la noi credea că pentru a face politica sau să scrii cărți, trebuie să ai 80 ani în pașaport, ceea ce nu este absolut deloc corect.

Eu le zic mereu că până acum am ales oameni mai cu experiența, respectiv mai vârstnici, unde ne-a adus aceasta? Totuși este momentul de a veni cu fața spre tineri. Sunt de acord cu fraza primului Președinte al Cehiei care a zis că Mai bine 4 ani de învățăminte și greșeli, decât 50 ani de sabotaj.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?

În principiu elementele de procedura care le-am parcurs eu sunt mai mult sau mai puțin accesibile. Nu cred că ar fi foarte multe probleme, deși cred că ar avea anumite reticențe în materie de publicare pe portalurile electronice.

11. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Să nu renunțe la a se implica, dar să fie gata la anumite consecințe care nu vor întârzia să apară.

12. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Sunt deputat de echipă. Nu m-am pornit să fac politica de performanță, ci m-am pornit să promovez interesele oamenilor care erau să mă delege eventual. Pentru mine a fost foarte important că deciziile asumate de mine

si tentativele mele de a monitoriza anumite structuri să aibă efecte imediate și bune fata de comunitate pe care era sa o reprezint. Am crezut întotdeauna că deputatul trebuie sa fie în serviciul poporului.

13. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

Nu mă poziționez fata de niciun candidat care a fost oponentul meu. Daca era sa am acordul cu viziunea a cel puțin unuia dintre ei, cred ca nu era să mă balotez, nu eram de acord cu nici o poziție din cele care s-au prezentat, dar asta este alt subiect. Sper doar ca persoana care a câștigat circumscripția să dea dovadă de abnegație, de sacrificiu și să justifice creditul de încredere care i-a fost acordat.

6 Candidat independent pe circumscripție uninominală.

(Vârsta – 31 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

Nu pot să spun că am pășit în politică conștient.

Aveam 18 ani și am fost invitat de un regretat profesor pe care îl respectam mult, la o acțiune politică.

Discursurile și planurile de dezvoltare ale politicienilor m-au făcut să înțeleg un lucru.

Politica este numit „joc murdar” dar ca și orice joc, cât de curat sau murdar este depinde doar de jucători.

Am decis să mă implic și să îl fac curat, în măsura în care îmi reușește.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

De specialitate sunt jurist și acest lucru mă face să privesc cât se poate de analitic și procedural anumite procese.

Nu cred că e o meserie obligatorie pentru un politician dar totuși în țara noastră procesele trenează de la adoptarea legii și până la implementarea acesteia.

Iată de ce studiile mă ajută să înțeleg unde lucrurile încep să meargă prost iar faza inițială al acestui proces constă în încălcarea legii.

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

Eu am avut ocazia să fiu parte a unei echipe politice în care tinerii au fost mereu susținuți, ascultați și promovați.

Nu știu dacă e un exemplu elocvent, dar la numai 23 ani am fost numit într-o funcție de maximă răspundere din subordinea Guvernului și am făcut față multiplelor provocări doar pentru că am simțit suport și încredere în capacitățile mele.

Dacă să vorbim de sistem per ansamblu, cred că încurajarea participării

tinerilor în procesul politic este o necesitate vitală, ținând cont de exodul masiv al acestora din țara noastră.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Nimeni nu cunoaște problemele agricultorilor mai bine ca însăși agricultorii. Este exact la fel și în cazul tinerilor.

Dacă vrem să soluționăm problemele generației tinere, dacă se dorește o viziune diferită și o abordare modernă de soluționare a multiplelor probleme, atunci vocea tinerilor în structuri e obligatoriu „prescrisă” oricărei puteri.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Dacă Vă referiți la sistemul mixt de vot (care a fost anulat), atunci personal am simțit că el deschide șanse de a candida pentru tineri care nu neapărat sunt membri de partid.

Alta este problemă că hotarele și modul de organizare în baza acestui sistem s-a dovedit a fi catastrofală pentru țara noastră și implicit pentru tineri.

Nu cred că societatea noastră este suficient de pregătită pentru un astfel de sistem.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

Cât de banal nu ar suna, dar am vrut să-i reprezint pe cei care m-au ales.

Nu am privit nici o dată activitatea politică ca și posibilitate de obținere a unor bunuri sau beneficii materiale sau de oricare alt gen și cei care mă cunosc știu bine acest lucru.

Dacă doriți, a fost încă o etapă în dorința de „a face jocul curat”.

7. Cum a privit familia decizia?

Cu maxim entuziasm și susținere iar acest lucru e imperios necesar pentru oricare activist pentru că familia e cea care de cele mai multe ori alimentează „bateria” politicienilor.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Prietenii cunoșteau despre implicarea mea politică și m-au susținut.

Chiar dacă mulți îmi spuneau că „sistemul se va opune”, lucru care și s-a întâmplat, totuși de majoritatea absolută am fost încurajat să candidez.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Dacă să fiu sincer, am auzit replici gen „e tânăr, ce o să facă”, dar m-am obișnuit în timp cu acestea. Nu se folosesc cu rea voință.

E un stereotip post sovietic, pentru că în acea perioadă vârsta era o dovadă a capacității.

Am încercat să dovedesc contrariul și scorul onorabil pe care l-am acumulat

fără nici un suport material, politic sau de alt gen, decât ajutorul sincer al colegilor și prietenilor, a fost o dovadă că în unele cazuri mi-a reușit.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?

Am candidat în premieră la funcția de deputat și cu atât mai mult în baza sistemului mixt de vot, dar pot afirma cu certitudine că procedura de înregistrare nu este ușoară.

Îndeosebi mă refer la colectarea semnăturilor și modul în care organele electorale exercită verificarea acestora.

11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?

Vorbeam mai sus despre discriminare.

Dacă să fiu absolut sincer, pentru prima dată în activitatea politică pe care o desășor de 11 ani, m-am simțit discriminat politic.

Fiind membru al unui partid, am simțit anumite blocaje și presiuni, unele făcute public, asupra intenției de a candida.

Cu alte cuvinte propriile opțiuni politice nu contează dacă nu urmezi direcția generală, indiferent dacă e cea dictată de guvernare sau de opoziție.

Nu cred că acest aspect are careva tangențe cu procesele democratice occidentale spre care tindem și sper că o dată cu schimbarea guvernării aceste momente vor dispărea definitiv.

12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Să aibă curaj și să o facă dacă au capacitatea de a face viața mai bună pentru semenii săi.

Și să nu atragă atenție criticelor și criticilor.

Chiar dacă zeci de voci vor critica, mii de alegători vor aprecia.

Tinerii sunt viitorul acestei țări iar ca acest lucru să se întâmple, viitorul trebuie să devină prezent.

13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Am considerat că alegătorii din circumscripția în care am candidat au nevoie de o voce în Parlamentul țării.

Acesta a fost și mesajul general iar programul meu politic a inclus o lista de priorități pentru mandatul de parlamentar printre care promovarea descentralizării veritabile, asigurarea repartizării echitabile a resurselor bugetare, fără imixtiunea factorului politic, promovarea unor legi care ar schimba nivelul de trai al cetățenilor etc.

14. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

Am încercat să fiu cât se poate de corect.

Nu am atacat candidatul blocului ACUM pentru că aveam aceeași oponenti

politici, dar criticile constructive și directe la adresa candidaților guvernării și a partenerilor acesteia, au fost cât se poate de argumentate.

7 Candidat pe circumscripție uninominală.

(Vârsta – 28 ani)

- 1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?**
Dorința de a înfăptui unirea.
- 2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?**
Sunt jurist și inginer constructor. M-ar ajuta sa construiesc viitorul pe muchia legii.
- 3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?**
Nu chiar destul de deschis. Contează foarte mult și posibilitățile financiare.
- 4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?**
Foarte importanta, pentru ca asta e viitorul.
- 5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?**
Nu .
- 6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?**
Sa contribui la înfăptuirea unirii.
- 7. Cum a privit familia decizia?**
Bine. Pozitiv
- 8. Cum au reacționat prietenii, semenii?**
Pozitiv, Așteptat , previzibil.
- 9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?**
Nu
- 10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?**
Nu , pentru ca e foarte complicat sa colectezi semnături într-o circumscripție în care concurenții electorali aplică pârgurile administrative, iar ulterior daca vii ultimul sa depui semnăturile, cineva care a depus înaintea ta, chiar daca poate le-a colectat după tine, se considera ale lui valabile, ale tale nu sunt acceptate.
- 11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?**
Nu au fost blocaje
- 12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?**
Să lupte mai mult.
- 13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?**

În general toata campania a fost destul de importanta, pentru ca comunicarea cu cetățenii de zi de zi a fost cel mai important, pentru ca am fost in teren

14. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

M-aș poziționa ca fiind mai cinstit.

8 Candidat pe circumscripție uninominală.

(Vârsta – 30 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

Păi, am activat în calitate de asistent a deputatului, unde am putut să văd în ce constă “cu ce se mănâncă pâinea aceasta”; respectiv mi-a plăcut și am fost motivat de faptul că am fost în mediul acesta, am fost influențat.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

Am studii juridice. Este necesar de fapt să deții, cred studii juridice sau economice în a elabora legi. În primul rând, un politician care ajunge deputat sau într-o funcție de răspundere, trebuie să cunoască tot procesul acesta legislativ, respectiv studiile juridice sunt benefice în domeniul dat.

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

Aș spune, e cam închis. Tinerii nu prea au posibilitatea să se promoveze tare. Sistemul mixt de fapt a fost un plus pentru tineri, însă a avut și foarte multe impedimente în privința faptului dar, dar partidele politice cred că nu prea sunt dispuse să promoveze tineretul întrucât sunt foarte multe persoane care s-au înrădăcinat în partidele respective și nu sunt deschiși în a promova tineretul. Mai aproape de alegerile parlamentare din 24 Februarie, am văzut că foarte multe partide au pus accent pe tineret pentru că este un trend acuma; lumea deja-i saturată de clasa politică veche și respectiv vrea o schimbare, iar schimbarea este tineretul. Acuma cred că pentru prima dată au participat cei mai mulți tineri, nunțiu dacă există o statistică că chiar mă interesează și pe mine.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Tineretul și este forța motrice în promovarea politicilor în stat, sunt viziuni noi, tineretul este mai inovativ, este predispus spre schimbări.

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Fiecare poate să candideze, să se manifeste, însă cum am menționat mai anterior, sunt și foarte multe impedimente cum ar fi colectarea semnăturilor.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

Important pentru mine a fost pentru prima dată și a fost important să mă

manifest, să-mi fac un nume ca ulterior la alte alegeri să fiu cunoscut; am vrut să duc un mesaj oarecare, respectiv, ulterior, să-mi fie mai ușor ca lumea să mă cunoască.

7. Cum a privit familia decizia?

Foarte bine, mi-a spus că “dacă-ți asumi riscul acesta sa pierzi zilele întregi vorbind cu oamenii prin frig, nu-i o problemă - este decizia ta și îți aparține”.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Mereu m-au încurajat, au fost și momente psihologice in care eram gata să cedez însă ei au fost alături și m-au ajutat să depășesc toate greutățile.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Au fost uneori cazuri; lumea când colectam semnături îmi spuneau “eu nu te cunosc” și la care eu le lămuream “nici nu ai de unde să mă cunoști pentru că nu am mai participat în politica mare până acum, respectiv o să mă vezi în cazul în care o să-mi acorzi semnătura de încredere ca ulterior să pot participa în campanie, in cadrul alegerilor” acesta a fost un criteriu cam discriminatoriu.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?

Foarte multă birocrație.

11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?

Păi pentru un candidat care vine din partea unui partid cred ca este mai ușor, că toată procedura aceasta este întocmită de către partid; candidatului respectiv ii rămâne doar să meargă la biroul electoral de circumscripție și să depună actele însă pentru un candidat independent este foarte greu, trebuie să colecteze singur toate actele; în primul rând să se lămurească vizavi de procedura respectivă, cum au loc toate etapele acestea și e foarte complicat. Am mai avut discuții cu unii candidați independenți și erau foarte nemulțumiți.

12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Să fie motivați, să se impună, să-și facă vocea auzită, să nu plece capul, și să meargă doar înainte, indiferent de ce-ar spune unii, că n-o să reușească sau nu știu ce acolo. Capul sus și înainte.

13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

M-am axat pe discuția cu cetățeanul, am mers de la ușă la ușă să-mi promovez mesajul, pentru că nu am avut bannere, am avut doar pliante care trebuiau împărțite, respectiv personal cu unii colegi de-ai mei mergeam in fiecare seară de la ușă la ușă să promovez mesajul care îl am.

14. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

Odată ce-am ajuns candidați cred că toți sunt buni, nu este ușor să colectezi 250 semnături pentru doamne, 500-pentru bărbați și evident că este o muncă titanică. Cetățeanul nu dă semnătura pentru o persoană anonimă care nu reprezintă ceva.

9 Candidat independent pe circumscripție uninominală (Vârsta – 28 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

Cariera politică pe care mi-am dorit-o de la o vârstă foarte fragedă era dorința de-a moderniza orașul Ștefan Vodă, de-a promova românismul în spațiul de sud est a RM și pentru ca să pot să contribui la dezvoltarea spiritului patriotic în rândul tinerilor.

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

Sunt candidat la doctor în științe în istorie și cred că asta mă ajută foarte mult la consolidarea competențelor mele ca să pot să coagulez facturile de tineret în RM și nu doar prin asta cred că am putea să dezvoltăm o relație foarte bună prietenoasă între diferite concepte, diferite idei

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

Este un sistem hibrid prin care tinerii sunt cu frica de-a se implica pentru că se tem de dosare penale așa cum le am și eu fabricate și planificate. După cum ați văzut, în lista rise.md, am fost a doua persoană dintre acelea 52, care am fost ascultat în RM și cred că asta-i cea mai mare frică a tinerilor

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Este extrem de importantă și consider că tinerii mereu au fost marginalizați de persoanele de vârstă a treia considerând că ei sunt cei mai deștepți, competenți în sfera politică și de fiecare dată au fost marginalizați, excluși sau plasați în lista electorală, indiferent de nivel, local, raional sau republican – în partea de mijloc sau partea de spate pentru ca să nu poată să acceadă în sferele de conducere

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Personal, am dorit să fiu candidat la deputat în cadrul parlamentului RM prin sistemul mixt și am primit o sumedenie de impedimente din partea regimului care a căzut contracandidaților. Eu cred că este o dorință a tinerilor de-a se implica dar în același rând are foarte multe impedimente care pune multe semne de întrebare dacă să iei

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

În primul rând este consolidarea vectorului unionist în Circumscripția "...", raionul Ștefan Vodă și evident de-a demonstra întregii generații tinere că noi tinerii contăm și trebuie să schimbăm lucrurile spre bine

7. Cum a privit familia decizia?

Mama de-obicei, ea este generatorul de idei care vine pentru orașul Ștefan Vodă și evident când a auzit că candidez pentru că ea a fost o persoană din sistemul judiciar și a zis "mai bine nu-ți trebuiască" dar până în final a spus "hai să mergi că eu te susțin și o să te susținem toate rudele noastre". Am decis să candidez și asta mi-a oferit o responsabilitate ca să reprezint tinerii cu mândrie în primul rând.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Prietenii de-obicei reacționează în două tipuri: unii sunt prieteni adevărați și alții sunt din categoria "... care sunt cu șapte fețe.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Au fost stereotipuri de genuri că "tu promovezi prea mult romanismul și trebuie să fii moldovean"; legat de vârstă aș spune că "ești prea tânăr o sa ai timp și așa mai departe", dar eu de-obicei acționez după gândurile mele și nicidecum după ceea ce cred alții că ar trebui să fac eu.

10. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturi?

În primul rând blocajele au fost partidele politice care aveau unele opțiuni dar pe final cei care erau pe centru și de dreapta sau consolidat în jurul meu, cum ar fi: PL, PNL și așa mai departe, care au dorit să susțină un candidat tânăr, pentru că și ei au fost

11. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Aș spune mereu să meargă încrezuți în ceea ce vor și evident fără frică pentru că atunci când exista frica-tu ai foarte multe impedimente și te gândești la gura lumii dar pentru tine trebuie să știi să ai un obiectiv, și obiectivul trebuie să fie foarte îndepărtat ca să poți să-l atingi și atunci când ai o țință îndepărtată poți cu claritate să crezi foarte multe trepte de succes ca să poți atinge tu personal împreună cu colegii tăi acel obiectiv

12. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Discuțiile cu cetățenii, colectarea semnăturilor nemijlocit, timpul și banii

13. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

Deci am fost cel mai cinstit pentru că n-am făcut fraude, pentru că n-am cumpărat semnături- unu; doi- în cadrul grupului de inițiativă au fost toți tineri care mă reprezintă și-n continuare, pe lângă asta foarte mult mi-a plăcut că oamenii au fost receptivi când și văzut că sunt practic sun toți

ceilalți candidați cel mai activ și tânăr care într-adevăr dorește ceva schimbări și vrea să se implice în rezolvarea problemelor cetățenilor și ca să aducă raionul și orașul Ștefan Vodă într-un nivel foarte frumos și înalt ca să devină oraș în care să vrei să rămâi.

10 Candidat pe circumscripție uninominală delegat de către partid. (Vârsta – 29 ani)

1. Ce te-a determinat să îți dorești o carieră politică?

În primul rând faptul că atunci când lucrurile nu merg bine în țară, trebuie să te implici și totul a început de la implicare și dorința aceasta de-a face schimbări

2. Ce studii ai și cum te ajută la cariera politică?

Studiile mă ajută foarte mult. Am studii superioare, am făcut universitatea din Chișinău- facultatea de litere, apoi am făcut un masterat tot la Chișinău- limbi străine, apoi mi-am continuat studiile la universitatea din Bălți – Alecu Russo și mai am un masterat peste hotare, la Paris- Didactica franceză. Studiile ajută foarte mult pentru că atunci când citești foarte mult, când analizezi- devii o persoană informată și opinia ta poate să schimbe alte opinii.

3. Cât de deschis este sistemul politic al RM pentru tineri?

În perioada lui Plahotniuc tinerii erau folosiți, erau acceptați, nu existau nici filtrele acestea, nu exista integritate, nu exista meritocrație și acolo doar se foloseau acești tineri nu în scopuri bune. Dar acum de când a venit noua putere putem spune că sistemul a devenit foarte deschis pentru că noi înțelegem că anume tinerii vor face schimbarea și până la urmă viitorul aparține tinerilor și ei au idei foarte bine pentru că majoritatea lor își continuă studiile peste hotare.

4. Cât de importantă este vocea tinerilor în structurile de guvernare?

Este foarte importantă vocea tinerilor pentru că tinerii au putere

5. Sistemul electoral actual este mai inclusiv tinerilor ce-și doresc o carieră politică?

Discutabil, pentru că noi știm ce a stat la baza acestui sistem politic- schimbarea.

6. Care au fost obiectivele urmărite când ai decis să candidezi?

În primul rând să trăiesc într-un stat unde să nu am frică să vorbesc liber; unde medicii, profesorii să fie respectați, unde oamenii să înțeleagă că ei trebuie apreciați după studiile care le au dar nu după cât de mult slujești unui partid. Și eu am știut, eu pot face această schimbare și de-asta m-am implicat.

7. Cum a privit familia decizia?

Familia a avut frică pentru început, dar noi deja m avut de suferit din urma acestui sistem mafiotic a lui Plahotniuc și dacă era să dau înapoi, era mult mai greu pentru că aveam deja susținere populară și am decis să merg înainte pentru că am știut – doar asta-i singura salvare a mea și a familiei mele.

8. Cum au reacționat prietenii, semenii?

Prietenii s-au bucurat, au zis că “noi te votăm, mergi înainte”, s-au mobilizat fiindcă ei mă cunoșteau probabil.

9. Te-ai confruntat cu anumite stereotipuri sau discriminare pe criteriu de gen, vârstă etc. ?

Nu, nici un fel de stereotip. Dar pentru că noi trăim încă în societate (știu că nu este corect) în care votanții fac diferența asta între bărbat și femeie și cazul meu a fost o excepție. De exemplu în raionul Fălești chiar și până acum și la funcția de primar- să nu fie femeie. Există deci, trebuie de muncit.

10. Procedurile electorale sunt accesibile pentru înregistrarea unui candidat?

A fost greu. Procedurile electorale – o psihiatrie a hârtiilor, pentru că te duceai la comisia electorală de circumscripție și prezentai documentele, spunea că nu este bine, reluai legătura cu centru și spunea că este în ordine și pe urmă ei își reevaluaui poziția mai ales cu strânsul ăsta de semnături. Noi candidații blocului ACUM, mergeam de la poartă la poartă și să vă uitați – la noi cele mai multe semnături în timp ce semnăturile de la celelalte partide, nu vedeai nici pe unu, dar timp de o zi.

11. Care au fost blocajele/cauzele în înaintarea candidaturii?

Au fost multe blocaje printre care frica oamenilor pentru că acolo când strângeai semnăturile, trebuia să ne ofere și buletinul de identitate, dar ei aveau serviciu și ei făceau legătura că dacă prezintă buletinul de identitate ei o să fie demși. Chiar dacă noi îi asiguram, ei atât de mult se temeau pentru familia lor, siguranța încât de multe ori refuzau.

12. Ce recomandări ai pentru tinerii care candidează?

Să meargă înainte, să nu cedeze pentru că avem nevoie de tineri. Să nu creadă că “ei, că nu am experiență și nu știu ce”. La început o să fie dificil dar pe urmă o să devină niște persoane și niște cetățeni adevărați.

13. Care au fost narativele principale ale campaniei electorale?

Un stat fără penali, un stat fără corupție, o clasă politică onestă și credeți în șansa că putem să dăm jos dictatorul

14. Cum te-ai poziționat față de alți candidați?

Nu am colaborat niciodată cu ceilalți candidați, ne-am văzut doar în dezbaterile publice dar aveam foarte multe întrebări față de candidatul democrat. Probabil ei aveau o frică pentru că noi am devenit speranța și ei se temeau, dar șanse au fost inegale pentru că imaginativă, candidatul de la Fălești a primit 2 mil. de lei ca să facă campanie și mergeau cu cele mai luxoase autobuze, și eu am mers cu salariu de profesor, cu 5000 lei, dar uitați-vă că s-a putut.

TOTALIZĂRI

Noua Legislatură este constituită din 16 deputați tineri din totalul de 101, cu 6 mai mult decât în precedenta. Aceștia au obținut cca 22% din mandatele disponibile pe circumscripția uninominală (prin votul direct al alegătorilor) și 10% din mandatele disponibile pe circumscripția națională (pe liste închise). Comparând acești indicatori, putem deduce că tinerii au jucat un rol important în rezultatele alegerilor și că partidele ar trebui să-și susțină mai mult tinerii și aripile de tineret.¹⁵

Cei mai mulți tineri vin din partea Blocului Politic ACUM și a Partidului Socialiștilor din Republica Moldova, ceea ce constituie a câte 6 deputați. Astfel, Legislatura XXI-a este constituită din: 6 deputați tineri din partea Frațiunii PSRM, 4 Frațiunea ACUM PAS și respectiv 2 Frațiunea ACUM Platforma DA, 3 din partea Frațiunii Partidului "Șor" și respectiv 1 din partea Frațiunii Partidului Democrat. Vârsta medie a politicianilor care au intrat în Parlament este de 47 de ani. Legislatura XXI a întinerit, în medie, cu un an, în comparație cu cea aleasă acum patru ani. Posibila fracțiune a partidului Șor este cea mai „tânără”, vârsta medie fiind de 42 de ani, iar cei mai „în etate” par a fi Partidul Democrat și Partidul Socialiștilor. Socialiștii și democrații au în medie 49 de ani, iar aleșii blocului ACUM - 44 de ani.

Cel mai tânăr deputat este Dinu Pîngău din blocul ACUM. Acesta a fost ales la vârsta de 24 ani (în prezent are 25 ani).

CONCLUZII

Sistemul după care s-au desfășurat Alegerile Parlamentare din 2019 a fost unul nou și practic necunoscut pentru populația Republicii Moldova. Deși la prima vedere sistemul electoral mixt pare a fi un sistem bine structurat, iar practica altor state demonstrează că este unul funcțional și eficient, dar raportând la cazul Republicii Moldova, sistemul nu s-a dovedit a fi atât de funcțional. Chiar dacă după

¹⁵ <https://cntm.md/ro/news/tinerii-%C3%AEn-cea-de-x-legislatur%C4%83-parlamentului-republicii-moldova>

modul de organizare și structură, pare a fi un sistem mai incluziv tinerilor pentru a se putea lansa în politică, impedimentele în procesul de a fi ales, nu au întârziat să apară.

Tinerii au încercat la alegerile recente să profite de noul sistem și să candideze în circumscripții. Cert este că numărul tinerilor care au intenționat să candideze este mai mare în raport cu alegerile din 2014, dar totuși numărul tinerilor care au acces în Parlamentul Republicii Moldova este mai mare cu un indice de doar 6 tineri, majoritatea fiind aleși pe listă de partid, nu pe circumscripție uninominală.

RECOMANDĂRI

Tinerii din Republica Moldova au un potențial enorm de a se implica și a face politică. Sistemul politic construit în Republica Moldova, din păcate nu deschide atât de multe orizonturi pentru tineri precum celor cu experiență. De aceea, tinerii sunt cei care trebuie să obțină politic elaborate pentru tineri. Schimbarea și construirea unui stat accesibil pentru toți trebuie să fie prioritate pentru politicienii de astăzi.

Prin urmare, una dintre principalele recomandări se adresează tinerilor. Tinerii noștri trebuie să-și demonstreze abilitățile și să le insufle, la rândul lor, semenilor. Sistemul incluziv îl construim împreună.

În același context, educarea spiritului civic și politic trebuie să înceapă din familii și școli și să rămână în conștiința fiecăruia. Educarea conștiinței civice și politice în școli, necesită la rândul său, o investire mai amplă și un număr mai mare de ore atât teoretice, cât și practice de educație pentru societate. Astfel, statului nu îi revine decât să creeze politici avantajoase pentru tineri și să propună legi care să asigure un grad înalt de incluziune a tinerilor în orice sferă, inclusiv în cea politică.

Unul dintre domeniile prioritare, care ar asigura gradul sporit de incluziune a tinerilor, este construirea unui sistem electoral cu condiții avantajoase pentru tineri. Includerea cotei obligatorii pentru tineri în top 15 deputați pe listă, ar fi o soluție de sporire a reprezentativității tinerilor în Parlament.

Deoarece organizațiile de tineret ale partidelor politice determină, în cea mai mare măsură gradul de reprezentare a tinerilor în organele de decizie, investirea pentru dezvoltarea organizațiilor de tineret, trebuie să fie o prioritate pentru partidele politice.

Rolul organizațiilor societății civile în creșterea gradului de educație civică și participare electorală

AUTOR:

Victor SOLOMON,

Masterand, anul I

Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Programul Analiză și Consiliere
Politică

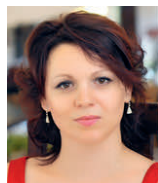
COORDONATOR
DE CERCETARE:

Natalia PUTINĂ,

Doctor în științe politice,
Lector universitar

Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

Cuprins

Introducere.....	147
Influența sistemului electoral asupra participării electorale a cetățenilor.....	148
Rolul ONG-urilor în sistemul social-global	149
Viabilitatea financiară a organizațiilor societății civile în Republica Moldova	150
Rolul mass-mediei în promovarea participării electorale și politice.....	153
Alegerile prezidențiale vs. alegerile parlamentare. Aspecte comparative	155
Identitatea politică și identitatea civică – factori distinctivi în desfășurarea procesului electoral.....	167
Concluzii.....	168
Bibliografie.....	170

INTRODUCERE

Participarea politică într-un regim care tinde a fi democratic nu poate fi realizată numai de exponenții puterii, agenți specializați sau de grupurile de presiune. În acest proces, în mod obligatoriu, trebuie incluși și cetățenii sau grupuri de persoane care să își exprime liber opiniile politice și să-și manifeste dorința de a participa la viața politică a statului. Prin participarea politică se înțelege ansamblul activităților prin care cetățenii prin intermediul unor forme de activitate politică, manifestări, proteste etc., influențează promovarea și cursul politicii naționale. Prin intermediul participării politice, cetățenii își formează propriile experiențe în învățarea politicului. A participa înseamnă a stimula o cultură democratică prin promovarea anumitor valori practici dar și încredere în capacitatea de a influența și control al guvernațiilor asupra guvernanților.

Democrația prevede mai multe forme de participare la viața politică: activitatea de partid, sindicală, participarea electorală, informare politică prin lectura ziarelor, televiziunea, înscrierea pe listele electorale, susținerea financiară a unui partid, participarea la reuniuni politice, exprimarea publică a unei opinii politice, participarea la diferite proteste legale, semnarea unor petiții, manifestări. Desfășurarea procesului de reformare a societății, început și nefinisat nici până în prezent, a demonstrat cetățenilor, că ei pot să se bazeze doar pe puterile lor proprii în rezolvarea problemelor cotidiene. Instituțiile politice sunt eficiente doar pentru elita politică moldovenească care nu întreprinde aproape nimic în folosul societății, activând doar pentru interesele lor personale.

Până și în prezent în societatea noastră persistă ideea precum că oamenii simpli nu pricep politică. Toate problemele politice, într-un sens sau altul, urmează să fie rezolvate de către ei, cei ce stau în vârful piramidei puterii. Există intenția de a exclude, în principiu, rezistența necondiționată a cetățenilor în fața oricărui arbitrar politic.

Scopul studiului. Participarea civică a cetățenilor la viața societății reprezintă astfel una dintre cele mai importante resurse, un instrument important în activitatea administrației publice de dezvoltare socio-economică locală. Participarea imprimă calitate de legitimitate a procesului decizional prin suportul acordat de cetățeni atât în formularea, cât și în implementarea programelor și strategiilor de dezvoltare locală. În prezentul studiu ne-am propus să analizăm și să evaluăm rolul organizațiilor societății civile în creșterea gradului de educație civică și participare electorală, dar și cauzele absenteismului politic. Pentru realizarea scopului propus ne-am trasat următoarele **obiective**:

- analiza ratei de participare a cetățenilor la alegerile prezidențiale din 30.10.2016;
- analiza ratei de participare a cetățenilor la alegerile parlamentare din 24.02.2019;
- analiza participării politice în Republica Moldova pentru perioada 2016-2019;
- identificarea unor recomandări pentru creșterea gradului de participare politică și civică prin intermediul organizațiilor societății civile.

Valoarea cercetării rezidă în faptul că în Republica Moldova tematica unui astfel de studiu constituie un subiect al analizei științifice, precum și o abordare practică și aplicativă.

Design-ul metodologic al studiului. În cadrul studiului a fost utilizată atât abordarea teoretică, cât și practică. Astfel, **metoda behavioristă** s-a axat pe analiza comportamentului alegătorilor din Republica Moldova în procese și activități social-politice, prin prisma activității organizațiilor societății civile.

Analiza datelor statistice, ne furnizează o imagine mai completă, mai riguroasă despre fenomenul studiat. Baza deductivă permite formularea mai precisă a unor previziuni științifice.

Metoda analizei comparate constă în compararea evoluției participării politice și electorale a cetățenilor, prin identificarea aspectelor comune și deosebirilor, utilizarea studiilor de caz și a experienței politice în diferite raioane sau circumscripții.

INFLUENȚA SISTEMULUI ELECTORAL ASUPRA PARTICIPĂRII ELECTORALE A CETĂȚENILOR

Instituția electorală este un element de bază al sistemului unei societăți democratice, conceput pentru a asigura schimbarea legală a elitelor conducătoare prin voința poporului, pentru a servi sarcinile de legitimare și stabilizare a puterii. Prin urmare, nu este o coincidență că democrația este adesea definită ca o formă de putere în care liderii sunt aleși doar prin alegeri libere și corecte. Funcționarea instituției electorale într-o democrație consolidată se desfășoară pe baza unui anumit sistem electoral, care este un set de drepturi și proceduri de vot pe baza cărora alegerile sunt organizate în organe reprezentative ale puterii. Prin urmare, alegerea sistemului electoral este una dintre cele mai importante decizii instituționale pentru orice democrație. În aproape toate cazurile, alegerea unui

anumit sistem electoral are un impact semnificativ asupra vieții politice viitoare a statului. În acest sens, alegerea sistemului electoral nu este un scop în sine, ci un instrument de influență asupra procesului politic. Această problemă este relevantă în special pentru statele care abia recent a pornit pe calea reformei democratice. Aici, datorită specificului perioadei de tranziție, „proiectarea sistemelor electorale” este văzută ca principalul mijloc de realizare a unei serii întregi de sarcini, inclusiv reprezentarea echitabilă, consolidarea comunicării între alegători și candidați, instituționalizarea și aprobarea sistemului de partide la nivel național, limitarea polarizării și consolidare socială.

Prin identificarea trăsăturilor relevante culturii electorale dominante în Republica Moldova, constatăm un grad ridicat de manipulare a alegătorilor în timpul procesului și campaniilor electorale. Acest lucru sugerează faptul că cultura electorală a societății moldovenești la etapa actuală nu îndeplinește criteriile pentru o cultură a unei democrații electorale consolidate. Actuala cultură electorală este un derivat al regimului „democrației trunchiate” care a prins rădăcini în Republica Moldova, influențând reduce importanța alegerilor la un nivel nesemnificativ. Astfel, creează condițiile în care rezultatele alegerilor, indiferent de funcționarea sistemului electoral al țării, nu vor putea afecta în mod semnificativ funcționarii celor mai înalte organe ale statului, determinând cursul politic al guvernului și schimbând regimul politic. Se pare că situația se poate schimba radical numai dacă va di consolidat statul de drept prin implicarea tuturor actorilor social-politici, fără de care funcționarea unei societăți democratice reale nu este posibilă.

ROLUL ONG-URILOR ÎN SISTEMUL SOCIAL-GLOBAL

În contextul procesului de globalizare, tot mai mult se discută despre importanța dezvoltării instituțiilor societății civile și relația acestora cu sectorul guvernamental și de afaceri, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare. La începutul sec. XXI, instituțiile societății civile au devenit actori importanți în raport cu statul, participând activ la dezvoltarea democrației, unde cetățeanul este plasat în centrul inițiativelor civice locale.

Evaluarea gradului de educație civică și participare electorală se va cerceta din perspectiva activității instituțiilor societății civile, prin examinarea parteneriatul de colaborare dintre instituțiile societății civile și autoritățile publice centrale și locale, prin prisma programelor și proiectelor care au avut drept obiectiv creșterea gradului de educație participativă a cetățeanului.

Pornind de la acest fapt, constatăm că subiectul investigat cu privire la rolul instituțiilor societății civile în creșterea gradului de educație civică și participare electorală este mai puțin studiat de către mediul academic. Mai multe investigații, rapoarte și studii sociologice au fost elaborate de către reprezentanții sectorului neguvernamental, aceștia fiind direct implicați în desfășurarea activităților la nivel local, regional și/ sau național. De asemenea, eforturile lor au fost valorificate prin adoptarea cadrului legislativ de reglementare a activității instituțiilor societății civile moldovenești, precum și în mobilizarea cetățenilor pentru a se implica la anumite evenimente care să contribuie la creșterea participării civice și electorale sau la dezvoltarea locală. Cu toate acestea, în pofida rezultatelor obținute, s-au atestat analize modeste privind abordarea integrală a creșterii gradului de educație civică și participare electorală a comunităților locale, deduse din rolului implicării instituțiilor societății civile în acest proces.

Un alt aspect al cercetării constituie radiografierea participării politice și civice a societăților locale, pentru promovarea intereselor comunitare, în special a grupurilor etnice, în contextul schimbărilor socio-economice și culturale la nivel local sau regional. Una dintre problemele actuale majore este înstrăinarea cetățenilor față de procesul de guvernare. În acest context, ca și în multe altele, societatea civilă constituie un element important al procesului democratic. Aceasta le oferă cetățenilor o cale alternativă, alături de cea a partidelor politice și de cea a lobby-urilor, de canalizare a opiniilor diverse și de asigurare a unor interese variate în procesul de luare a deciziilor.

Participarea scăzută a societății civile la procesul decizional are la bază o serie de cauze, inclusiv curențe de ordin legislativ privind asigurarea transparenței decizionale, practici instituționale defectuoase la nivelul administrației publice centrale și administrației publice locale, capacitatea redusă a organizațiilor societății civile de a participa la procesul de luare a deciziilor, deficiențele sistemului educațional privind cetățenia democratică, nivelul social economic de dezvoltare și, în consecință, lipsa unei clase de mijloc vigoare și interesate în participarea publică, problemele de percepție prin care participarea publică a organizațiilor nonguvernamentale era privită drept implicare politică, lipsa de programe ale donatorilor, care ar fi stimulat mai activ participarea societății civile.

VIABILITATEA FINANCIARĂ A ORGANIZAȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În Republica Moldova au fost înregistrate progrese limitate în implementarea mecanismelor financiare și fiscale în favoarea organizațiilor societății civile. Asigurarea viabilității financiare reprezintă un aspect esențial în dezvoltarea sectorului asociativ din Republica Moldova, iar progresele înregistrate în ultima perioadă sânt insuficiente pentru garantarea durabilității acestui.¹ Pe parcursul implementării strategiei precedente de dezvoltare a societății civile (perioada 2009–2011) s-au înregistrat doar progrese limitate la capitolul politici fiscale pentru consolidarea societății civile, însă practic lipsește un mediu favorabil pentru asigurarea durabilității financiare a OSC, inclusiv prin finanțare publică directă și indirectă, filantropie privată, generare de venituri proprii.

Organizațiile societății civile din Moldova sânt excesiv de dependente de sursele de finanțare din exterior. Conform studiilor în acest domeniu, bugetele organizațiilor neguvernamentale provin, în proporție de 80–95%, din resursele donatorilor externi.² Conform estimărilor, marea majoritate a resurselor financiare ale ONG se formează din granturi (92%), în timp ce serviciile oferite contra plată reprezintă 6% din bugetele organizațiilor neguvernamentale, iar „alte surse”, cum ar fi cotizațiile de membru sau donațiile individuale, reprezintă doar aproximativ 2%.³

Situația în Republica Moldova la acest capitol este alarmantă și din perspectivă regională. În comparație cu situația în țările din regiune, Moldova este țara având cea mai mare dependență de sursele de finanțare din exterior. Astfel, conform unor studii privind durabilitatea financiară a ONG în mai multe țări europene, inclusiv România, Polonia, Ungaria, Cehia și Slovacia, marea majoritate a resurselor financiare ale ONG, aproximativ 43%, se formează din modalități de generare a veniturilor proprii, inclusiv din cotizații de membru, activități economice, servicii contra plată, venitul generat de investiții. În țările menționate, suportul sectorului public se poziționează de asemenea ca o sursă semnificativă de venit și constituie

¹ Rezoluțiile Forumului ONG din 15–16 decembrie 2008, <http://cucap.md/wp-content/uploads/2019/05/REZOLU%C8%9AIA-FORUMULUI-ONG-din-REPUBLICA-MOLDOVA-EDI%C8%9AIA-V.pdf>, accesat pe 10.09.2019

² 2010 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia, https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/2010complete_document.pdf, USAID (2011), p. 141.

³ Studiul „Transparența și durabilitatea financiară a organizațiilor neguvernamentale din Moldova”, https://www.contact.md/transparency/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=27 Contact, 2011, p. 6.

aproximativ 35%. Această categorie este urmată de surse ce rezultă din filantropia privată (22%), inclusiv din facilitățile fiscale pentru agenții economici privați, facilitățile fiscale individuale, contribuția voluntarilor.

Sursele interne de autofinanțare sânt insuficient de dezvoltate și valoarea celor existente este redusă. Experiența internațională demonstrează că sânt necesare mai multe mecanisme și instrumente de stimulare a durabilității financiare a societății civile. Experiența țărilor din regiune și a democrațiilor avansate demonstrează că este necesară instituirea unui climat favorabil pentru punerea în aplicare a celor trei seturi de mecanisme pentru asigurarea viabilității financiare ale OSC:

- finanțarea publică directă și indirectă – facilități/scutiri fiscale, granturi, subsidii bugetare, granturi pentru anumite scopuri de utilitate publică, contracte pentru prestarea unor servicii sociale;
- filantropia privată – facilități fiscale pentru donatori, inclusiv prin deducerea donațiilor, direcționarea unui procent din impozitul pe venit al contribuabililor
- generarea de venituri – instituirea unui mediu favorabil pentru desfășurarea activităților economice, facilitarea fiscală a activităților de antreprenariat social etc.

Dintre mecanismele de promovare a filantropiei private, în prezent funcționează, doar parțial, deducerea donațiilor. Studiile anterioare au demonstrat că impactul bugetar al mecanismului de filantropie procentuală este nesemnificativ. Efectele pozitive în urma aplicării politicilor menționate sânt multiple, inclusiv accesibilitatea și interesul mai mare din partea societății civile.⁴

Dezvoltarea sectorului asociativ este strâns legat de responsabilitatea organizațiilor neguvernamentale din punctul de vedere al evidenței contabile, al respectării obligațiilor fiscale, al raportării financiare și de asigurarea transparenței activităților desfășurate. Analizând situația actuală, putem constata unele impedimente în responsabilizarea organizațiilor neguvernamentale: absența standardelor naționale de contabilitate pentru ONG, raportare financiară dificilă, similară agenților economici. Standardele actuale de contabilitate reflectă esența sectorului comercial și nu evidențiază informația clară despre rezultativitatea și eficiența activităților OSC pentru beneficiarii acestora.⁵

⁴ Consolidarea financiară a societății civile prin introducerea mecanismului de direcționare a unei părți din impozit către organizațiile necomerciale de utilitate publică, <http://www.credo.md/site-doc/CONSOL1.PDF>, accesat la 10.09.2019, CReDO (2011).

⁵ Evaluarea impactului modificărilor legislative referitoare la utilitatea publică asupra organizațiilor obștești, http://www.credo.md/site-doc/Evaluarea_Impactului_Modificarilor_Legislativ_referi-

ROLUL MASS-MEDIEI ÎN PROMOVAREA PARTICIPĂRII ELECTORALE ȘI POLITICE

Un sondaj recent realizat de către Institutul Republican Internațional (IRI) indică faptul că pentru vasta majoritate a moldovenilor (85%) știrile și programele TV continuă să rămână o sursă primară de informare⁶. Mai mult decât atât, atunci când este vorba de conținut informativ / știri, șase din zece cele mai vizionate posturi TV (Prime TV, Publika TV, NTV, RTR, Canal 2 și Canal 3) sunt afiliate politic sau controlate de către oameni de afaceri din anturajul anumitor politicieni.

În acest context, posturile TV au un impact considerabil asupra agregării preferințelor electorale. În primul rând, acestea servesc drept o platformă primară pentru dezbateri electorale pentru asigurarea unei concurențe echitabile între candidații din cadrul circumscripțiilor cu mandat unic. În al doilea rând, acestea ar putea să acorde spațiu de emisie pentru publicitate electorală și pentru promovarea concurenților electorali care candidează pe liste uninominale. În ultimul rând, dar nu mai puțin important, existența acestor instituții media la nivel local ar putea să contribuie la diminuarea caracterului geopolitic al campaniei electorale punând accent pe mesajele concurenților electorali cu privire la problemele-cheie ce persistă la nivel regional. Cu toate acestea, analiza datelor oferite de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului demonstrează că în 14 din 35 circumscripții uninominale (cu excepția celor din Chișinău și din regiunea transnistreană) lipsesc posturile TV locale (a se vedea fig. 1). În afară de aceasta, 11 circumscripții nu dispun de posturi locale de radio. Din cauza acestor aspecte sunt dezavantajați candidați independenți care vor candida pe dimensiuneapolitică locală, în care vor fi prezente mai puține instrumente pentru desfășurarea campaniei electorale și unde va fi resimțit doar impactul posturilor TV cu acoperire națională.

---

toare_la_Utilitatea_Publica_asupra_Asociatiilor_Obstesti(2).pdf accesat la 10.09.2019, CReDO (2010).

⁶ Public Opinion Survey: Residents of Moldova September 11- October 16, 2018, IRI, https://www.iri.org/sites/default/files/2018-11-15_moldova_poll.pdf, accesat la 25.08.2019

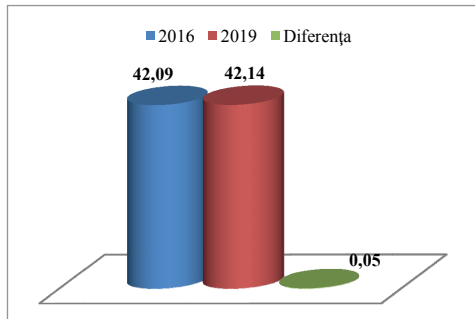
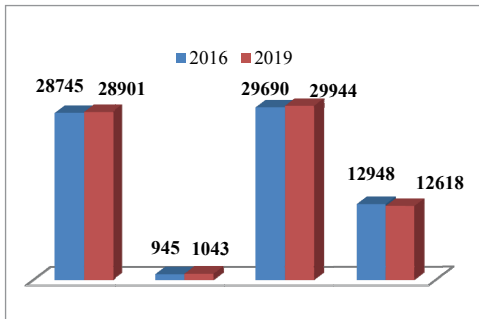
Tab. 1. Acoperirea mediatică a circumscripțiilor uninominale posturi TV și radio, în baza datelor furnizate de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului ⁷

Nr. circumscripției	Unități administrative (nivelul doi)	Nr. posturi TV locale	Nr. posturi radio locale
1	Briceni, Ocnîța	-	-
2	Ocnîța, Dondușeni	-	-
3	Edineț	-	-
4	Rîșcani, Drochia, Dondușeni	1	1
5	Glodeni, Rîșcani	1	2
6	Drochia, Dondușeni, Soroca	1	2
7	Soroca	-	1
8	Florești	1	2
9	Bălți, Fălești	1	2
10	Bălți	1	2
11	Fălești	-	-
12	Sîngerei, Florești	1	2
13	Rezina, Șoldănești	2	-
14	Telenești, Șoldănești, Orhei	2	2
15	Călărași, Ungheni	1	2
16	Ungheni	1	1
17	Nisporeni, Strășeni	1	3
18	Orhei, Călărași	1	3
19	Orhei, Rezina, Criuleni, Dubăsari	2	2
20	Strășeni, Orhei	1	3
21	Criuleni, Dubăsari	-	-
22	Ialoveni, Strășeni, Călărași	-	2
34	Anenii Noi	-	-
35	Căușeni, Anenii Noi	1	1
36	Ștefan Vodă, Căușeni	1	1
37	Ialoveni, Căușeni, Hîncești	1	2
38	Hîncești	-	-
39	Leova, Hîncești	-	1
40	Cimișlia, Basarabeasca	1	2
41	Leova, Cantemir	-	-
42	Cantemir, Cahul	-	-
43	Cahul	-	-
44	Taraclia	-	-
45	Comrat	1	4
46	Ceadăr-Lunga	1	1

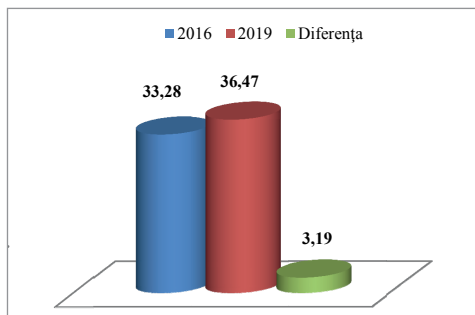
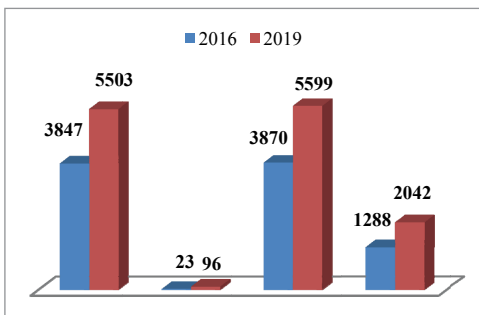
⁷ Mogîldea M., Kralova D. „Rezumat al cercetării între teorie și practică: Posibile scenarii pentru alegerile parlamentare din Republica Moldova în cadrul sistemului electoral mixt” pag. 8, IPRE, Chișinău, 2018.

ALEGERILE PREZIDENȚIALE VS. ALEGERILE PARLAMENTARE. ASPECTE COMPARATIVE

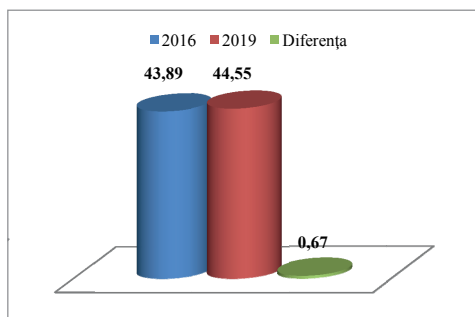
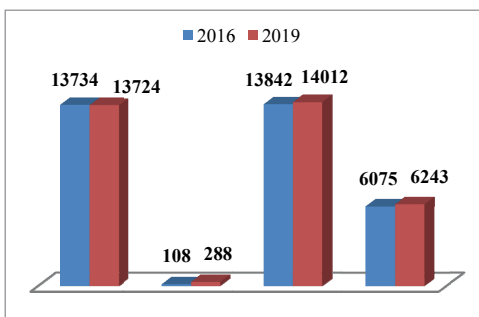
SOROCA

OCNIȚA

FLOREȘTI

Alegători liste de bază

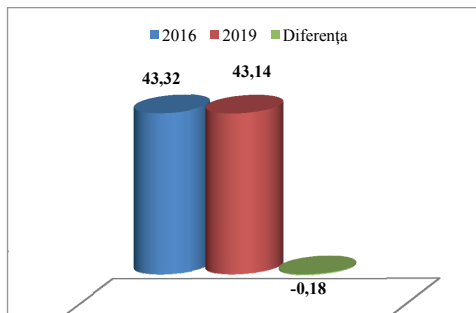
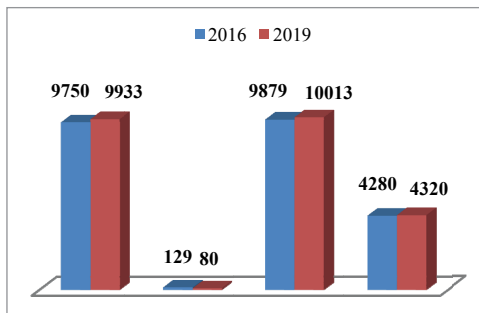
Alegători liste suplimentare

Număr total de alegători

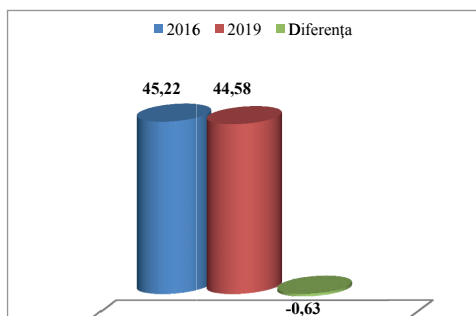
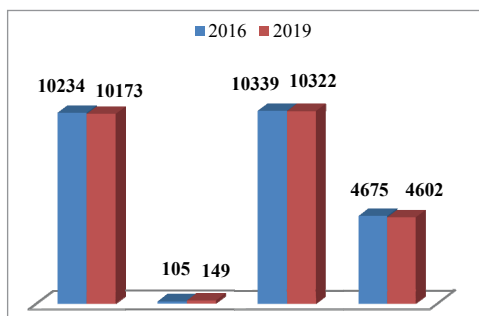
Alegători participanți la votare

Rata de participare

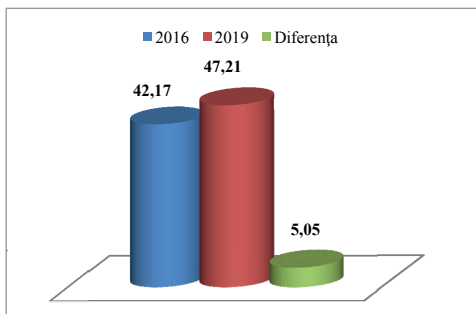
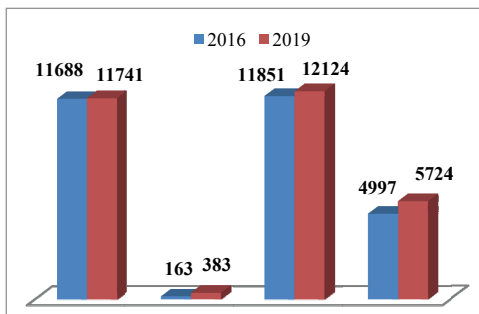
GLODENI

RÎȘCANI

NISPORENI

Alegători liste de bază

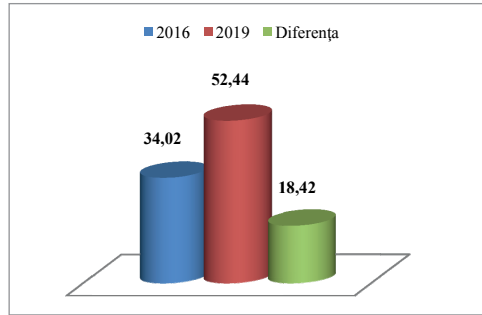
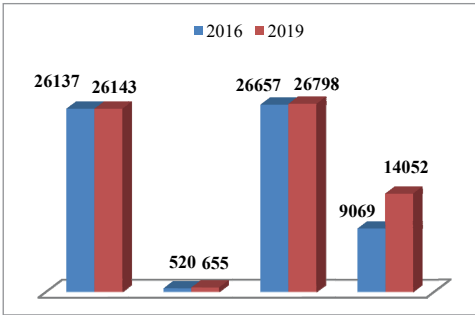
Alegători liste suplimentare

Număr total de alegători

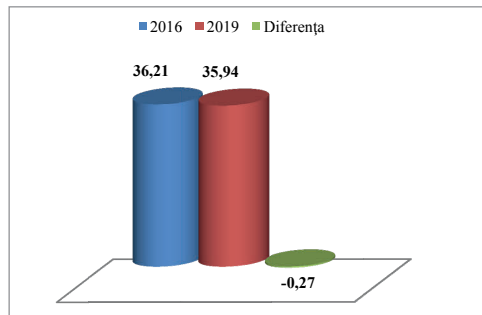
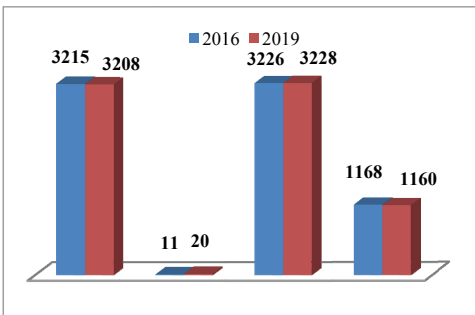
Alegători participanți la votare

Rata de participare

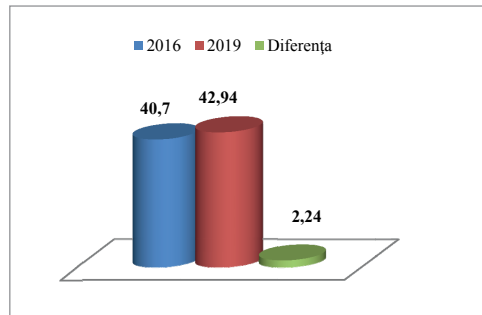
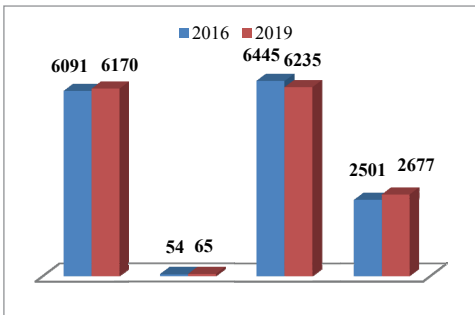
ORHEI

SATUL CANIA, RAIONUL CANTEMIR

SATUL TALMAZA, RAIONUL ȘTEFAN VODĂ

Alegători liste de bază

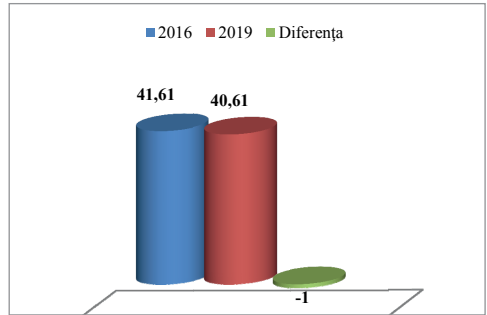
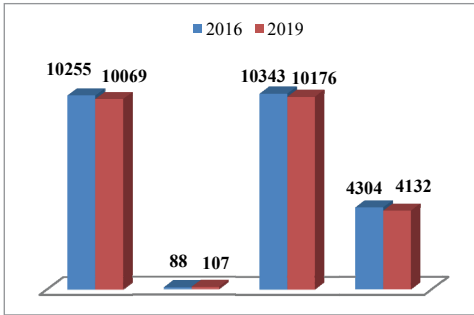
Alegători liste suplimentare

Număr total de alegători

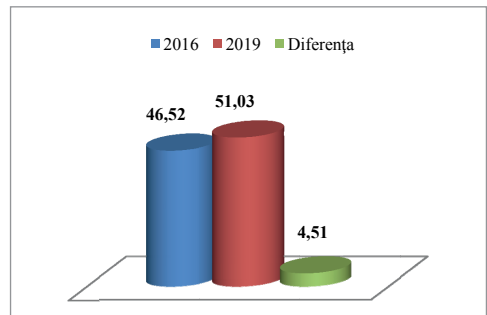
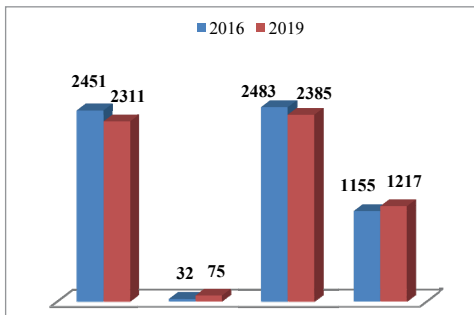
Alegători participanți la votare

Rata de participare

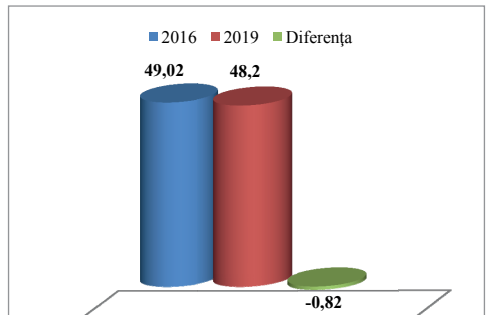
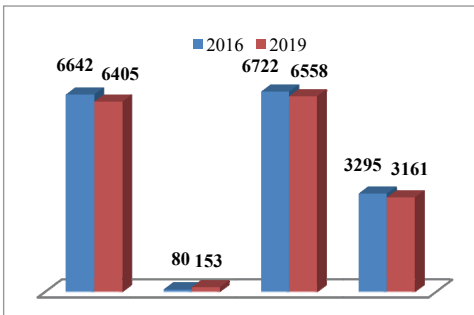
BASARABEASCA

SATUL DANU, RAIONUL GLODENI

OCNIȚA

Alegători liste de bază

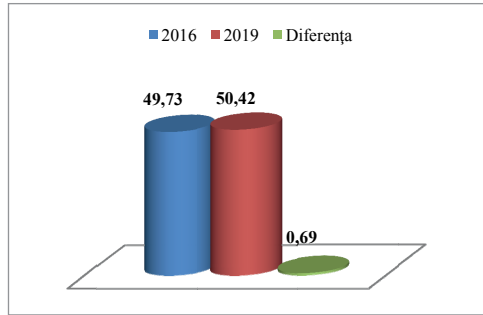
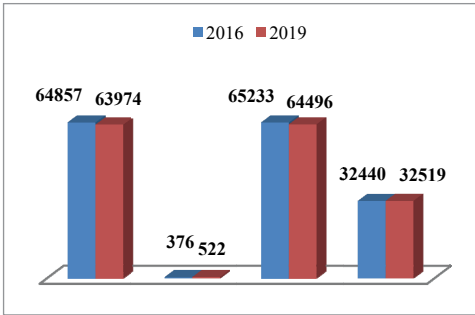
Alegători liste suplimentare

Număr total de alegători

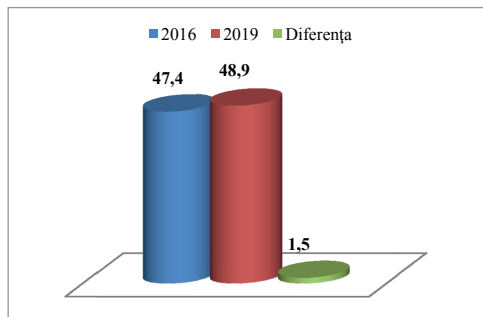
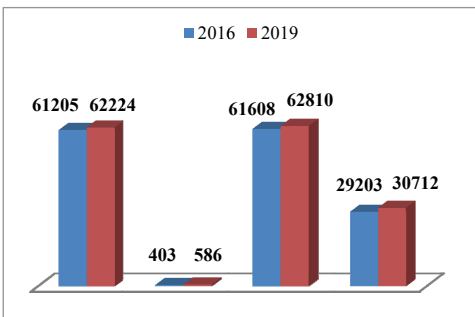
Alegători participanți la votare

Rata de participare

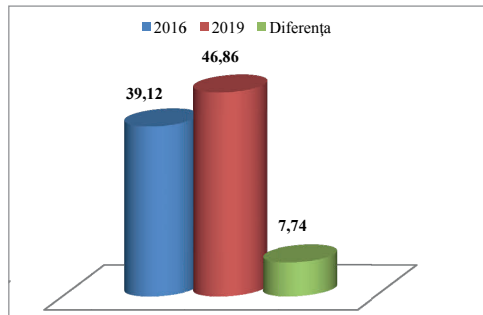
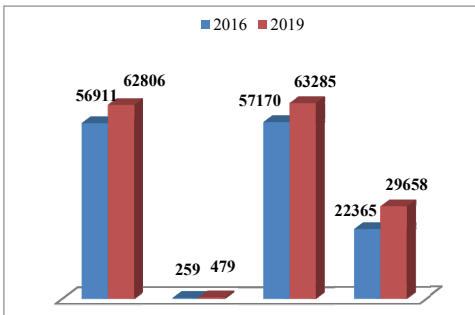
CIRCUMSCRIȚIA 3 EDINEȚ

CIRCUMSCRIȚIA 4 RÎȘCANI, DROCHIA, DONDUȘENI

CIRCUMSCRIȚIA 5 GLODENI, RÎȘCANI

Alegători
liste
de bază

Alegători
liste
suplimentare

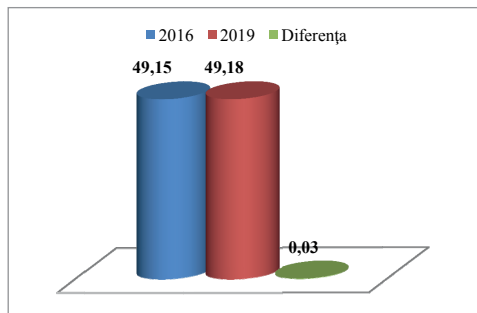
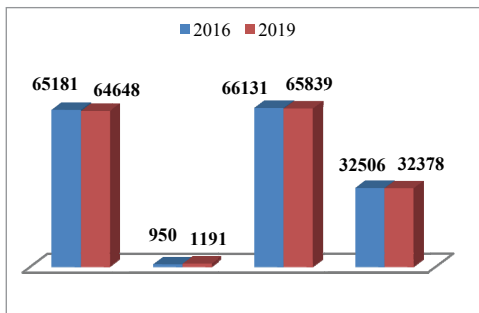
Număr total
de alegători

Alegători
participanți
la votare

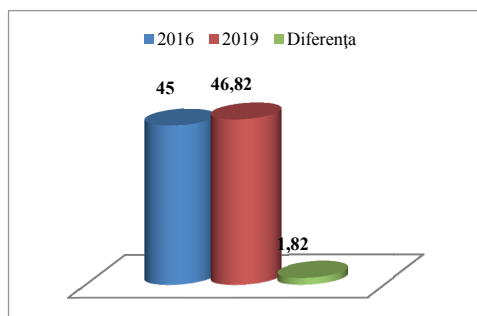
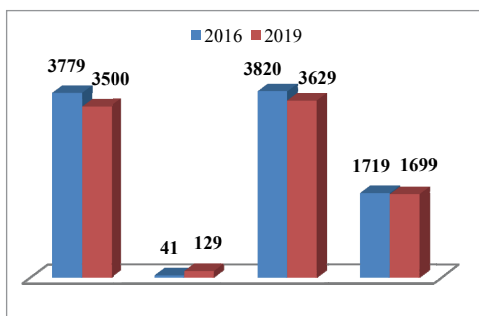
Rata de participare

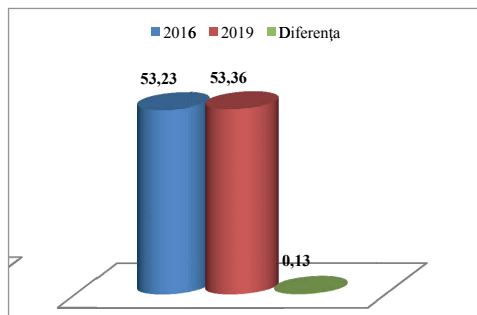
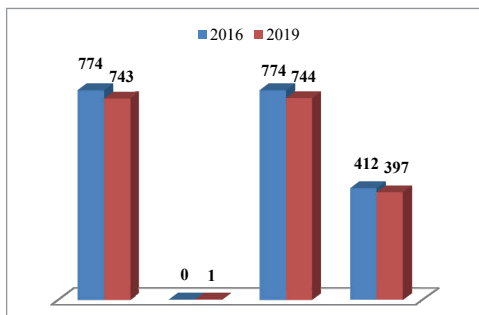
CIRCUMSCRIȚIA 6 DROCHIA, DONDUȘENI, SOROCA

SATUL SOFIA, RAIONUL DROCHIA

SATUL PERVOMAISC, RAIONUL DROCHIA

Alegători
liste
de bază

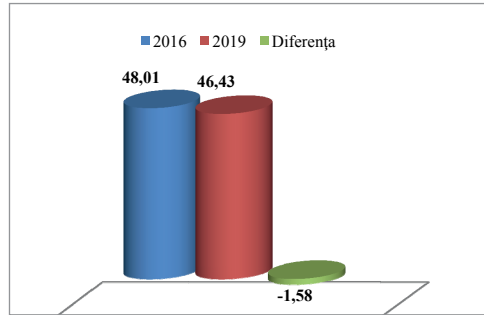
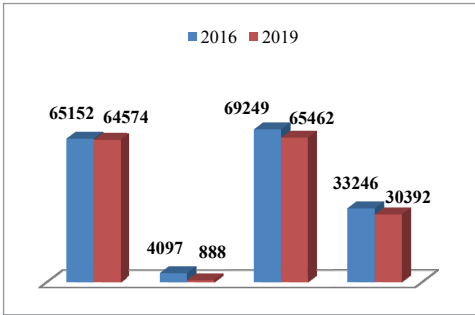
Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

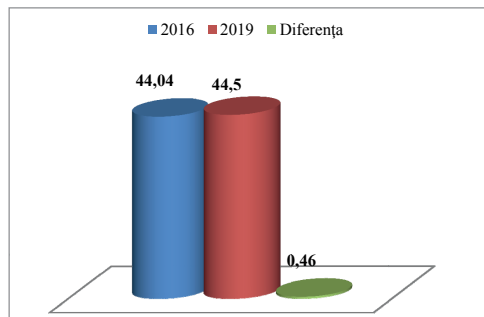
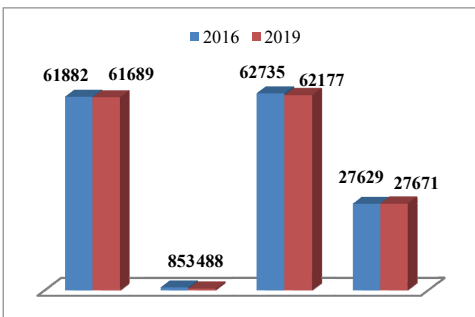
Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

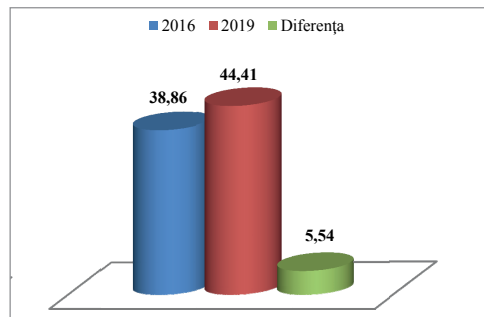
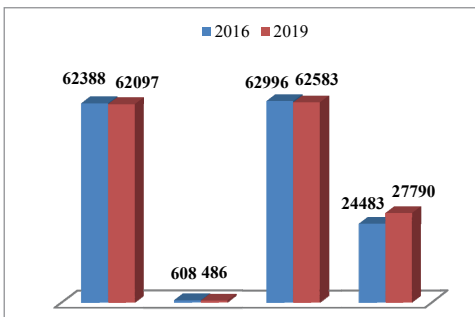
CIRCUMSCRIȚIA 34 ANENII NOI

CIRCUMSCRIȚIA 35 CĂUȘENI, ANENII NOI

CIRCUMSCRIȚIA 36 ȘTEFAN VODĂ

Alegători
liste
de bază

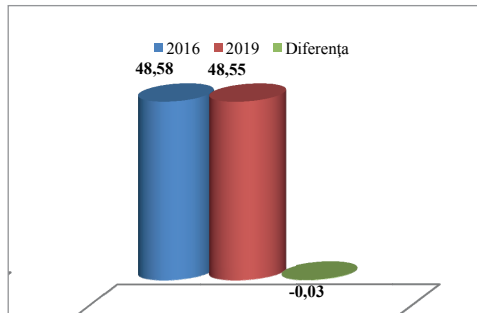
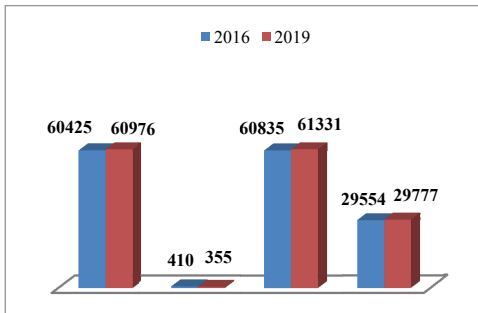
Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

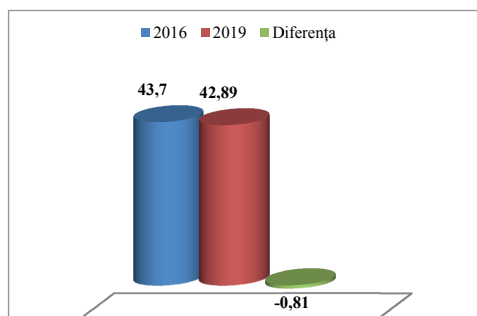
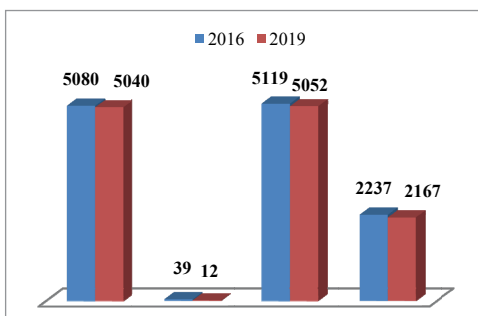
Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

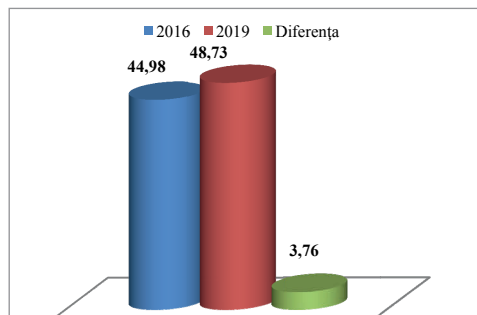
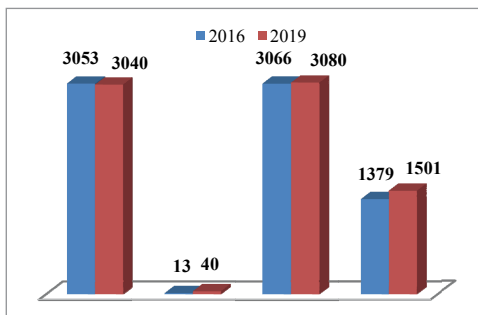
CIRCUMSCRIȚIA 37 IALOVENI, CĂUȘENI

SATUL MERENI, RAIONUL ANENII NOI

SATUL PUHĂCENI, RAIONUL ANENII NOI

Alegători
liste
de bază

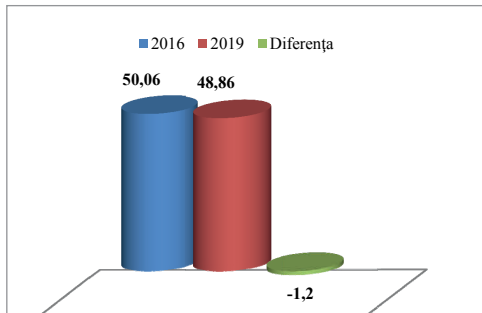
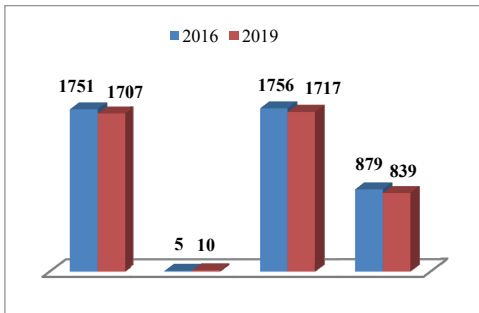
Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

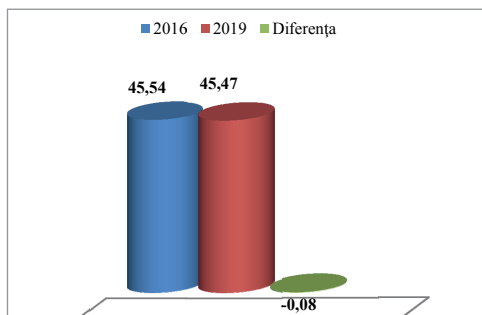
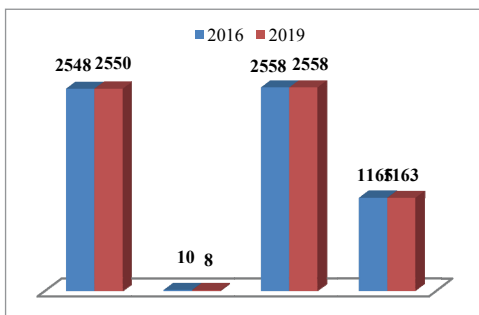
Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

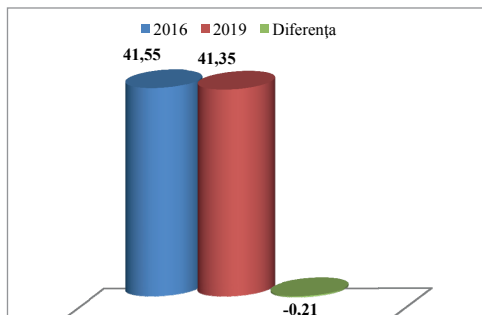
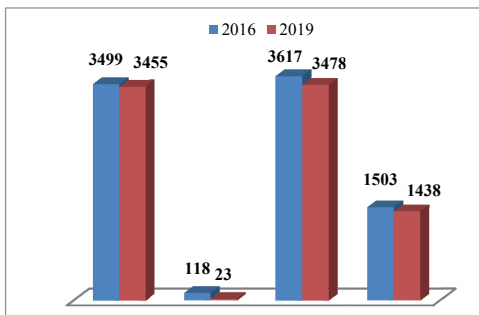
SATUL BACCEALIA, RAIONUL CĂUȘENI

SATUL CHIRCĂIEȘTI, RAIONUL CĂUȘENI

SATUL FÎRLĂDENI, RAIONUL CĂUȘENI

Alegători
liste
de bază

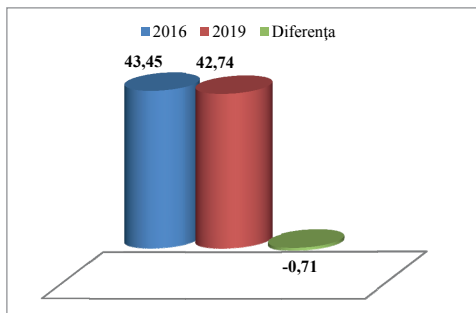
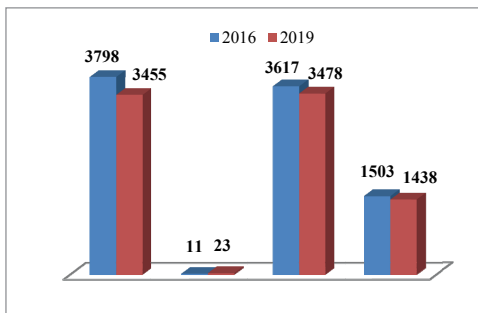
Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

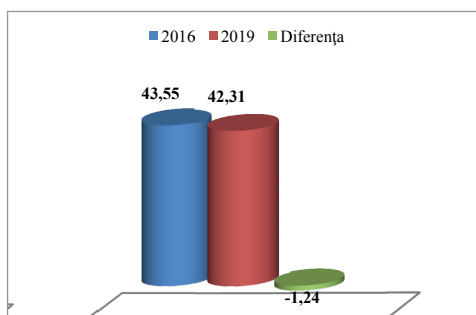
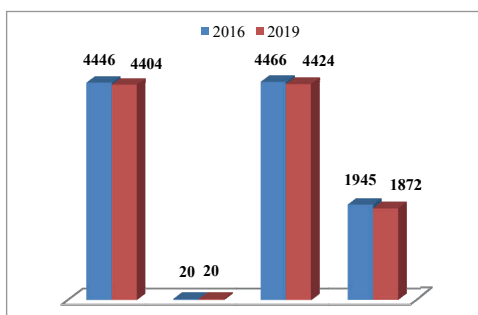
Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

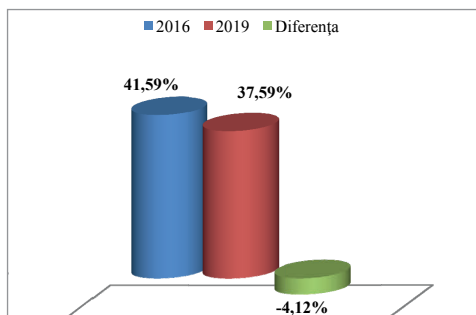
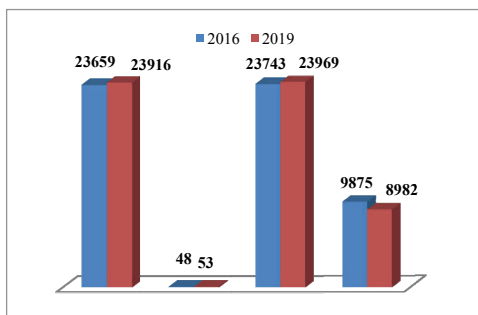
SATUL SĂLCUȚA, RAIONUL CĂUȘENI

SATUL OLĂNEȘTI, RAIONUL ȘTEFAN VODĂ

CIRCUMSCRIȚIA 41 LEOVA, CANTEMIR (TOATE LOCALITĂȚILE RAIONUL CANTEMIR)

Alegători
liste
de bază

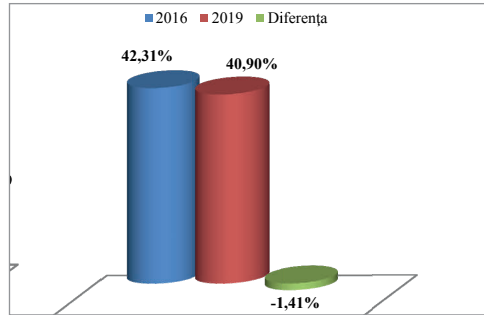
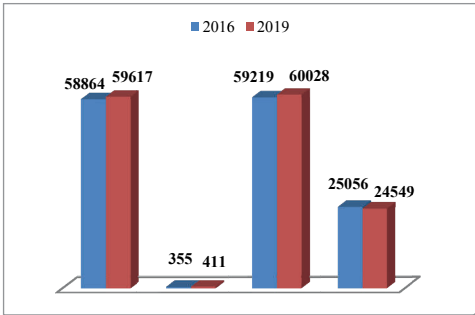
Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

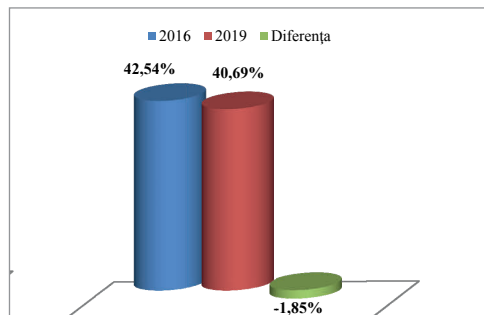
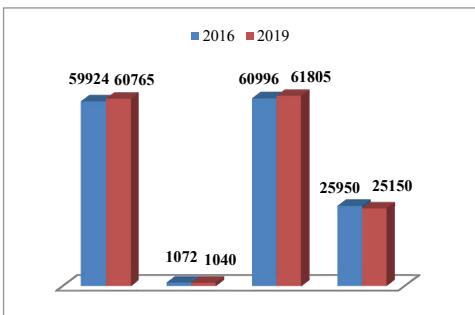
Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

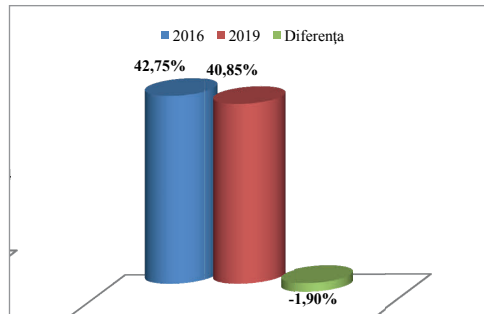
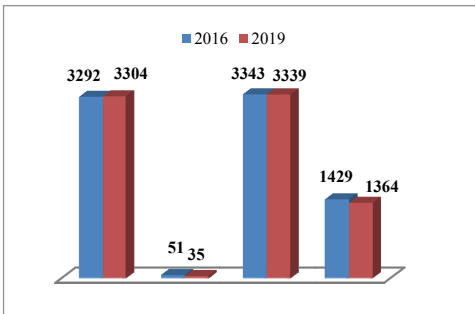
CIRCUMSCRIȚIA 42 CANTEMIR, CAHUL

CIRCUMSCRIȚIA 43 CAHUL

SATUL SADACLIA, RAIONUL BASARABEASCA

Alegători
liste
de bază

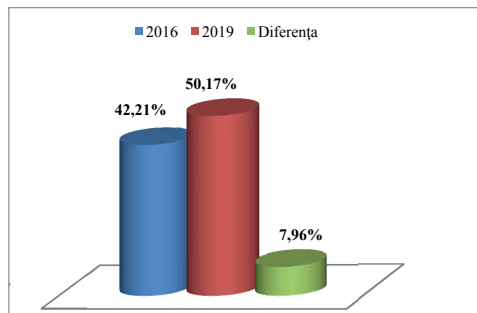
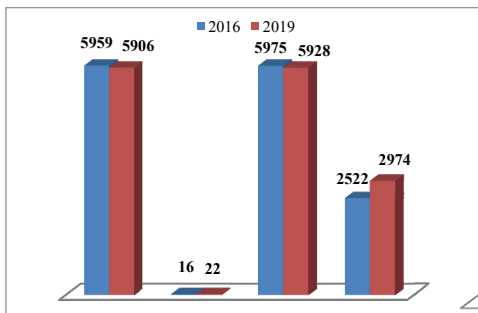
Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

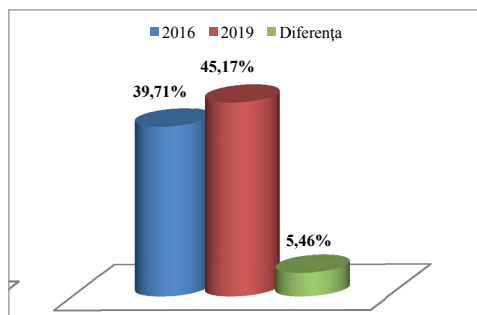
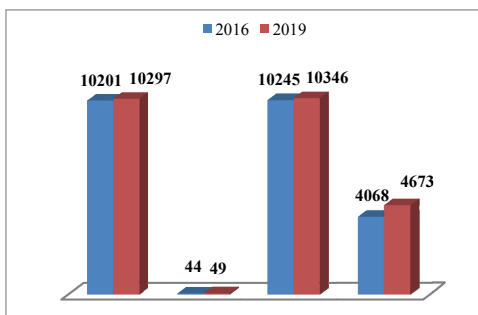
Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

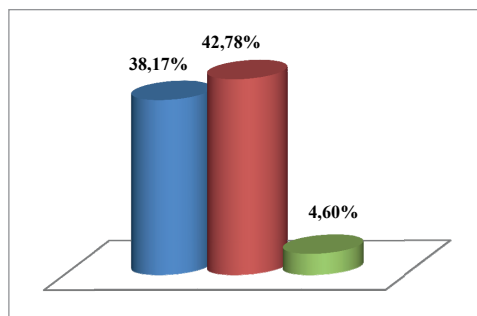
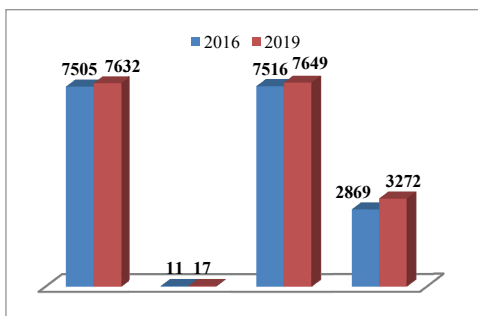
SATUL CHIRSOVO, UTAG

SATUL CONGAZ, UTAG

SATUL COPCEAC, UTAG

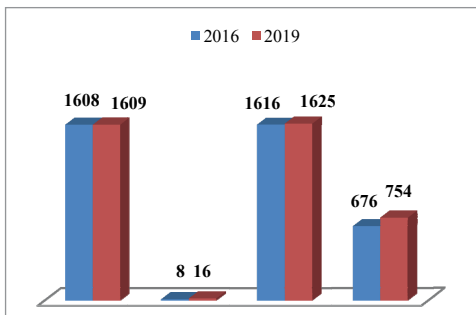
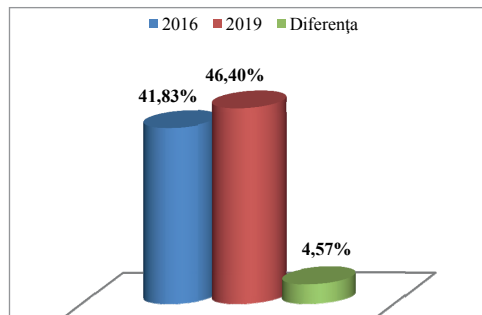
Alegători
liste
de bază

Alegători
liste
suplimentare

Număr total
de alegători

Alegători
participanți
la votare

Rata de participare

Alegători
liste
de bazăAlegători
liste
suplimentareNumăr total
de alegătoriAlegători
participanți
la votare

Rata de participare

IDENTITATEA POLITICĂ ȘI IDENTITATEA CIVICĂ – FACTORI DISTINCTIVI ÎN DESFĂȘURAREA PROCESULUI ELECTORAL

În condițiile scăderii încrederii în structurile centrale și locale ale puterii de stat, se impune modificarea, perfecționarea și modernizarea sistemului electoral. Reieșind din realitățile care există actualmente în cadrul procesului electoral din Republica Moldova, devine tot mai oportună necesitatea educației electorale a populației. De aici rezultă actualitatea elaborării neîntârziată a unei strategii statale în acest domeniu de importanță majoră.

Pornind de la faptul că statul de drept are menirea să plaseze pe prim plan interesele poporului, în ansamblu, și ale fiecărui cetățean, în parte, este evident că și populația trebuie să posede un nivel corespunzător de cultură politică și civică. Un rol prioritar în această privință îi revine activismului electoral, participării electorale conștiente a cetățenilor, reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale. Astfel, idealul unei societăți cu adevărat democratice a fost, rămîne și va fi individul integru care gestionează cu destulă competență relațiile sociale din cîmpul său de activitate, desfășurată la diverse niveluri, dar mai ales la cel local. Problema conducerii locale a devenit un obiectiv important al reformării sistemului politic și administrativ din toate țările ex-socialiste.

Este de remarcat faptul că inițiativa de jos a populației, spiritul civic al acesteia rămîne neesențial. Manifestarea activismului civic și politic al cetățenilor este, în deosebi, binevenită în perioada desfășurării campaniilor electorale generale,

pe țară și locale. Un rol important în desfășurarea procesului electoral revine organizațiilor neguvernamentale, partidelor politice etc. În această privință, A. Tofler menționează că, dacă cineva vrea să facă democrație, are nevoie de alegeri libere, de mai multe partide. Dar, faptul că o țară are mai multe partide politice și organizează alegeri nu înseamnă neapărat că ea este și democratică. Mai este nevoie, în plus, de o societate civilă, mii și mii de oameni care să se organizeze în grupuri de cetățeni, situate între stat și individ.”

De aici rezultă acel fapt incontestabil că în desfășurarea procesului electoral, atât la nivel general, cât și local, democrația participativă capătă o amploare tot mai vădită și mai considerabilă. Un rol substanțial în accelerarea acestui proces îl are, fără îndoială, instruirea și educația corespunzătoare, rigorilor actuale de modernizare, democratizare și europenizare a țării. Unul dintre factorii distinctivi și obiectivele esențiale ale democrației participative îl constituie modernizarea mentalității civice și politice a populației, fapt care se manifestă prin intermediul consolidării continue a activismului veritabil, a identității civice și politice a personalității.

CONCLUZII

Analizând în aspect comparativ datele privind gradul de educație civică dar și participarea electorală a cetățenilor constatăm că în linii generale se atestă o scădere a numărului de alegători la alegerile parlamentare din 2019, în raport cu cele prezidențiale din 2016. Au fost prezentate și unele practici de succes ale instituțiilor societății civile în creșterea participării electorale a cetățenilor în orașul Soroca, Otaci, Florești, în localitățile din circumscripția 3 (mun. Edineț), 4 (or. Rîșcani), 35 (or. Căușeni), 36 (or. Ștefan Vodă), 41 (Leova), 5 (Drochia), 6 (Glodeni), și în comunele Talmază (Ștefan Vodă), Danu (Glodeni), Sofia (Drochia), Pervovaisc (Drochia), Puhăceni (Anenii Noi), Cîrnățeni (Căușeni), Fundurii Veci (Glodeni), Chirsovo (UTAG), Congaz (UTAG), Copceac (UTAG), Svetlii (Comrat).

Grupurile țintă a studiului au fost toți cetățenii Republicii Moldova, în special: femeile și tinerii de etnie romă, cetățenii din zonele rurale și urbane din nordul republicii, persoanele cu dizabilități psiho-neurologice (cu drept de vot) rezidenți ai Internatului Psiho-neurologic din mun. Bălți; Internatul Psiho-neurologic din satul Brînzeni, raionul Edineț; Școala internat psiho-neurologic din satul Bădiceni, r-nul Soroca, tinerii cu vârsta de 17-18 ani: studenți ai școlilor profesionale și de meserii, tineri cu parcurs educațional întrerupt, tineri în căutarea unui loc de muncă, orfani, din grupuri de risc, tineri care suferă de pe urma migrației părinților, tineri din familii în dificultate, femeile provenite din familii socio-vulnerabile, gravide în dificultate, mame solitare, victime și potențiale victime ale traficului de

ființe umane, supraviețuitoare ale violenței în familie, femei care trăiesc cu HIV/ SIDA, cetățenii din UTAG, cetățenii din zona rurală de sud a republicii, deținuții din penitenciar și persoanele liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen, oamenii în etate - pensionarii singuratici, imobilizați; tinerii (18-25 ani), inclusiv care votează prima dată.

Este necesar de stabilit un complex de măsuri menite să asigure mediul favorabil pentru o participare politică și civică înaltă, în acest sens considerăm oportune o serie de recomandări:

1. Introducerea unor metode alternative de vot, precum votul electronic sau prin corespondență, ținând cont că o mare parte a populației se află peste hotarele Republicii Moldova
2. Dezvoltarea programelor în domeniul educației și culturii electorale în cadrul sistemului național de învățământ. Educația electorală consider a fi parte integrantă a teoretică și practică trebuie să fie sistemului educațional prin formarea unui cetățean activ politic.
3. Introducerea votului obligatoriu, și achitarea amenzilor pentru neparticipare la viața politică a statului.
4. Dezvoltarea mecanismului de finanțare instituțională a ONG-urilor pentru a desfășura activități în domeniul politic și electoral în special pentru păturile marginalizate politic, precum tinerii, minoritățile naționale, persoanele cu dizabilități, femeile, ect.
5. Organizarea campaniilor media de informare și sensibilizare în vederea promovării și creșterii gradului de implicare și participare a tinerilor în viața politică și civică a societății.

O dată cu instaurarea unui regim politic formal, în locul unei societăți moderne, libere și dezvoltate multilateral, noi construim o societate de supraviețuire, cu un sistem politic de vitrină. Cu toate că acest sistem, în principiu, posedă toate instituțiile unui regim democratic, însă nu le folosește decât minimal sau uneori deloc. Așa, unele transformări, ca premise a unui mare progres într-o societate democratică ca: reorganizarea sistemului politic cu scopul democratizării societății, crearea statului de drept și a societății civile etc. nu au devenit încă o realitate pentru societatea moldovenească.

BIBLIOGRAFIE

1. Balan E. ,, Identitatea politică și identitatea civică – factori distinctivi în desfășurarea procesului electoral” Conferința internațională științifico-practică „Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective”, Chișinău, 2014
2. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015
3. Autoreferatul tezei de doctor în științe politice ,, Rolul instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale. Cazul Republicii Moldova” Budurina Goreacii Carolina, Chișinău, 2019
4. Rezoluțiile Forumului ONG din 15–16 decembrie 2008, <http://cucap.md/wp-content/uploads/>
5. 2019/05/REZOLU%C8%9AIA-FORUMULUI-ONG-din-REPUBLICA-MOLDOVA-EDI%C8%9AIA-V.pdf, accesat pe 10.09.2019
6. 2010 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia, https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/2010complete_document.pdf , USAID (2011),, p. 141.
7. Studiul „Transparența și durabilitatea financiară a organizațiilor neguvernamentale din Moldova”, https://www.contact.md/transparency/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=27 Contact, 2011, p. 6.
8. Consolidarea financiară a societății civile prin introducerea mecanismului de direcționare a unei părți din impozit către organizațiile necomerciale de utilitate publică, <http://www.credo.md/site-doc/CONSOL1.PDF>, accesat la 10.09.2019, CReDO (2011).
9. Evaluarea impactului modificărilor legislative referitoare la utilitatea publică asupra organizațiilor obștești, [http://www.credo.md/site-doc/Evaluarea_Impactului_Modificarilor_Legislativ_referitoare_la_Utilitatea_Publica_asupra_Asociatiilor_Obstesti\(2\).pdf](http://www.credo.md/site-doc/Evaluarea_Impactului_Modificarilor_Legislativ_referitoare_la_Utilitatea_Publica_asupra_Asociatiilor_Obstesti(2).pdf) accesat la 10.09.2019, CReDO (2010).
10. Acoperirea mediatică a circumscripțiilor uninominale posturi TV și radio, în baza datelor furnizate de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului
11. Mogîldea M., Kralova D. „Rezumat al cercetării între teorie și practică: Posibile scenarii pentru alegerile parlamentare din Republica Moldova în cadrul sistemului electoral mixt” pag. 8, IPRE, Chișinău, 2018.

Notă: Toate figurile din prezenta lucrarea sunt realizate de autor, în baza datelor de pe www.cec.md

